

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

**KÜRESEL GÜNEY'DE OTORİTER NEOLİBERALİZMİN POLİTİK
EKONOMİSİ: MODİ VE BOLSONARO ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RASİM OĞUZHAN GÜLKAN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. GÖRKEM ALTINÖRS

BİLECİK, 2024

10498986

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

**KÜRESEL GÜNEY'DE OTORİTER NEOLİBERALİZMİN POLİTİK
EKONOMİSİ: MODİ VE BOLSONARO ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RASİM OĞUZHAN GÜLKAN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. GÖRKEM ALTINÖRS

BİLECİK, 2024

10498986

BEYAN

Küresel Güney’de Otoriter Neoliberalizmin Politik Ekonomisi: Modi ve Bolsonaro Örnekleri adlı yüksek lisans yeterlik tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR	☐	DESTEK ALINMAMIŞTIR	☒
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Öğrenci Adı ve Soyadı

Rasim Oğuzhan Gülkan

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Uluslararası ilişkiler konjonktüründe otoriter neoliberal uygulamalarının son çeyrek asırlık süreçte giderek artması sebebiyle bu alanda ortaya çıkan karşılaştırmalı analiz ihtiyacına katkı sağlamak amacıyla yazılan bu tez, hem bu sebeple hem de kişisel sebeplerle benim için önemli bir yere sahiptir. Lisans eğitiminin henüz başlarında kurmaya başladığım akademi hayalim ve buna bağlı olarak literatüre katkı sağlamak amacıyla yapacağım araştırmaların getireceği mutluluğun ilk somut çıktısı olan bu tez, benim için çok özel bir yere sahip olacak. Yüksek lisans ile birlikte üniversite sıralarına geri dönüşüm çok uzun yıllar almış olmasına rağmen, aktif çalışma hayatım içerisinde bu satırları yazdığımı görmek içsel yolculuğumda önemli bir dönüm noktası olacak. Bu tezin ortaya çıkma sürecinde bana karşı her türlü desteği sağlayan, her zaman en doğru yolu göstermeye çalışan ve her zaman sabırla yaklaşan değerli danışmanım Doç. Dr. Görkem ALTINÖRS'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu tezin ortaya çıkma ve tamamlanma sürecinde getirdiği yorumlarla her anlamda ufkumu genişleten Azime ALPASLAN'a teşekkürlerimi borç bilirim. Tez içerisinde aktarmaya çalıştığım bilgilerde veyahut dilbilgisi kurallarında görülebilecek tüm yanlışlıklar şahsıma ait olup, değerli geri dönüşleriniz ile en azından kendi belleğimde gerekli dersleri çıkaracağımı ve düzeltmeleri gerçekleştireceğimi temenni ederim.

Rasim Oğuzhan Gülkan

2024

ÖZET

KÜRESEL GÜNEY'DE OTORİTER NEOLİBERALİZMİN POLİTİK EKONOMİSİ: MODİ VE BOLSONARO ÖRNEKLERİ

Uluslararası ilişkiler sahnesinde demokratikleşme serüveninin nihayete ermesinin beklendiği son çeyrek asırda, ortaya çıkan görüntünün bu amaçtan uzaklaşmakta olduğunu bizlere göstermesi bir şeylerin ters mi gittiği sorusunu akıllara getirmektedir. ABD ve İngiltere öncülüğünde başlatılan neoliberalleşme hareketinin bir sonucu olarak mı otoriterleşme eğilimlerinin gerçekleştiği yoksa bu sorunun tam tersi; otoriter karakterlerin neoliberalleşme politikalarının arkasına sığındığı ve bu sebeple otoriter yönetimlerin artış gösterdiği sorularına bu tez kapsamında cevap aranmaktadır. Otoriterlik ve neoliberalizm kavramlarının teorik ve tarihsel arka planı kronolojik olarak aktarılarak bu alandaki gelişimin daha net bir şekilde algılanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda karşılaştırmalı bir analiz ile en doğru çıkarımların elde edilmesi ile hareket edilmiştir. Karşılaştırma amacıyla iki farklı coğrafyadan, Küresel Güney olarak adlandırılan ülke grubu içerisinde; Hindistan ve Brezilya seçilmiştir. Bu iki ülkenin neoliberal tarihsel gelişimi araştırma kapsamında kronolojik bilgi aktarımı amacıyla aktarılmış olup; esas karşılaştırma ve inceleme noktası Narendra Modi ve Jair Bolsonaro hükümetleri dönemleridir. Araştırmanın kısıt noktalarını bu dönemler ve Küresel Güney tanımlaması belirlemekte olup, diğer dönemlerdeki veriler tarihsel gelişim hakkında bilgi aktarımı amacı taşımaktadır. Ele alınacak olan iki başkanın görev süreleri güncelliğini koruduğundan (Bolsonaro seçimleri kaybetmesine rağmen kendisiyle ilgili sonuçlanmayan hukuksal süreçler olabilmekte), bazı noktalarda güncel haber kaynaklarından yararlanma ihtiyacını doğurmuştur. Elde edilen tarihsel ve güncel veriler ışığında gerçekleştirilen karşılaştırmalı analiz sonucunda, otoriter neoliberal politikaların liderlerin karakteristik özelliklerinde kolaylıkla şekillenebildiği gözlemlenmiştir. Neoliberal dönüşümlerin kişiler bazlı popülist otoriter söylemleri beslediği ve kolaylaştırdığı analizi dikkat çekici bir veri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda demokratikleşme adımlarının özellikle lider bazlı gelişim gösterme potansiyeli olan ülkelerde artırılması ve erkler ayrılığı konusuna gereken önemin verilmesi hususlarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Brezilya, Hindistan, Küresel Güney, Otoriter Neoliberalizm, Popülizm.

ABSTRACT

THE POLITICAL ECONOMY OF AUTHORITARIAN NEOLIBERALISM IN THE GLOBAL SOUTH: THE CASES OF MODI AND BOLSONARO

In the last quarter century, when the democratisation journey in the field of international relations scene was expected to be concluded, the emerging image shows us that this goal is being shifted away, which brings to mind the question of whether something went wrong. This thesis seeks answers to whether authoritarian tendencies have occurred due to the neo-liberalization movement initiated under the leadership of the USA and the UK, or, on the contrary; authoritarian characters have taken shelter behind neo-liberalisation policies and therefore authoritarian governments have increased. It is aimed at giving a lucid perception of the development in the field by presenting the theoretical and historical background of the concepts of authoritarianism and neoliberalism chronologically. In line with this objective, a comparative analysis was implemented to derive the most precise conclusions. For comparative analysis, India and Brazil were selected from two different geographies within the group of countries called the Global South. The neoliberal historical evolution of these two countries has been conveyed within the scope of the research to transfer chronological information; the main subject of comparison and analysis is the periods of the Narendra Modi and Jair Bolsonaro governments. The scopes of the research are determined by these periods and the definition of the Global South, and the data on other periods is only intended to inform about the historical progress. As the periods of power of the two presidents remain current (although Bolsonaro lost the elections, there are still inconclusive legal proceedings related to him), it became necessary to use up-to-date news sources at some points. As a result of the comparative analysis conducted in light of the historical and recent data studied, it was observed that authoritarian neoliberal policies can be easily shaped by the characteristics of the leaders. The analysis that neoliberal transformations feed and facilitate populist authoritarian discourses based on individuals emerges as remarkable data. In this context, it was emphasised that democratisation steps should be increased especially in countries with the potential for leader-based development and the separation of powers should be given due importance.

Keywords: Authoritarian Neoliberalism, Brasil, Global South, India, Populism.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Soruları.....	3
1.2. Kavramsal Yapı	4
1.3. Vaka Seçimi.....	6
1.4. Yöntem ve Hipotezler	10
1.5. Bilimsel Kazanımlar	11
1.6. Genel Görünüm	12
2. OTORİTER NEOLİBERALİZM	15
2.1. Otoriterlik Üzerine.....	16
2.2. Neoliberalizm	21
2.2.1. Neoliberalizmin Tarihsel İzdüşümü: 2008 Ekonomik Krize Kadar	21
2.2.2 2008 Krizi ve Sonrası Neoliberal Ekonomi Politik	28
3. HİNDİSTAN CUMHURİYETİ.....	32
3.1. Narendra Modi Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik	37
3.1.1 2014 Seçimleri ve Modi'nin İktidara Gelişi	37
3.1.2 Modi Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik	38
3.1.2.1 Neoliberal Ekonomi Politikaları.....	38
3.1.2.2 Otoriter Neoliberal Bir Modi.....	40
3.1.3 Otoriter Neoliberal Modi Dönemi İzdüşümü.....	43
4. BREZİLYA FEDERAL CUMHURİYETİ	45

4.1. Jair Bolsonaro Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik	48
4.1.1. 2018 Seçimleri ve Bolsonaro'nun İktidara Gelişi	48
4.1.2 Bolsonaro Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik	50
4.1.2.1 Neoliberal Ekonomi Politikaları.....	50
4.1.2.2. Otoriter Neoliberal Bir Bolsonaro	51
4.1.3 Otoriter Neoliberal Bolsonaro Dönemi İzdüşümü	53
5. SONUÇ.....	54
5.1. Neoliberalizmin Otorite ile Dansı.....	55
5.2. Pratikten Teoriye	57
5.3. Genel İzdüşüm (Katkılar-Sınırlılıklar-Tercihler).....	59
KAYNAKÇA	62

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BJP: Bharatiya Janata Partisi

CAA: Vatandaşlık Değişiklik Yasası

FDI: Yabancı Doğrudan Yatırım

IMF: Uluslararası Para Fonu

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri

NAFTA: Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Anlaşması

NRC: Ulusal Vatandaşlık Kaydı

OPEC: Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü

RSS: Ulusal Gönüllü Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler konjektürü etki kapasitesi açısından, tek tek devletlerarası diplomasi gücüne göre üst bir alan olmasına karşın, onu oluşturan devletler ve diğer tüm organizasyonlar ile doğrudan ve dolaylı olarak etkileşim gücüne sahiptir. Devletler üstü bir alan olması, devlet içi gelişmelerden veya devlet içi aktörlerden etkilenmeyeceği düşüncesini doğurmamalıdır. Tarih penceresine göz gezdirildiğinde uluslararası ilişkilerin seyrini belirleyen birçok iç ve dış etken olduğu görülmektedir. Akla ilk gelen örnekler ise; iklim değişiklikleri, pandemiler gibi doğal afetler, göç hareketleri, ülke liderlerinin politikaları, ekonomik krizler, savaşlar olmaktadır (Türkoğlu, 2011: 109-109). Bu başlıkları daha özele indirgeyerek arttırmak mümkün olmakla birlikte; araştırma kapsamında fayda sağlaması amacıyla ayrımı “doğal faktörler” ve “beşeri faktörler” olarak ele almak yerinde olacaktır. Bu araştırmaya yön verecek faktör ise “beşeri faktörler” olacaktır. Çünkü tüm üst sistemlerin en nihayetinde temelini insan oluşturmaktadır. Bu bağlamda ele alınacak ana kavramların; “otoriterlik” ve “neoliberalizm” olması, bu çalışmanın dayandığı zeminin insan ve onun çıkarlarının ön planda tutulduğu ekonomik sistem olarak düşünüldüğünü göstermektedir.

En temel düzeyde insan hayatına etkileri düşünüldüğünde; farklı siyasal sistemlerin insanın özgürlük alanlarına etkileri de farklı boyutlarda gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yakın geçmişimizde totaliter yönetimlerin insanların özgürlüklerini kısıtlamada başı çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Bilgin, 2018: 175). Pek tabii monarşik yönetimlerin de insan özgürlükleri konusunda yetersiz olduğu aşikardır. Ancak yakın geçmişimizden günümüze insanların hayatlarını en az totaliter rejimler kadar zorlaştırdığı söylenebilecek bir miras aktarımı söz konusudur. Bu aktarımın başrol oyuncusu ise otoriter rejimlerdir. Otoriter yönetimlerin yeni bir olgu olmaması bilinmekle birlikte; günümüz konjonktüründe bu rejimlerin yeni ekonomi politik düzlemde kendilerini güncelledikleri göze çarpmaktadır. Kitleli iletişim araçlarının neredeyse tüm dünyaya yayıldığı 21. yüzyılda, halklar üzerinde otorite sağlama stilleri de yeni dünya düzenine ayak uydurmak durumunda kalmaktadır. Yeni kitle iletişim araçlarının varlığı aynı zamanda bu araçların da birer otorite temin aracı olması (Demirtaş, 2016: 30) anlamını taşıdığı görülmektedir.

Yönetim şekillerinin ve bir o kadar da liderlerin kişiliklerin yön verdiği dünya siyaseti; özellikle 1970’li yıllardan sonra adından sıkça söz ettirmeye başlayan *otoriter neoliberalizm*

kavramı ile tanışmıştır. Ekonomik alanda özelleştirme ve serbest piyasa politikalarının temel alındığı neoliberal bir sürece ifade eden bu kavram, aynı zamanda devlet kurumlarının otoriter yapılanmasına yol açan bir özelliği de bünyesinde taşımaktadır. Latin Amerika ülkelerinden Şili deneyi ile başlayan bu süreç, günümüzde neredeyse tüm dünya ülkelerinde kendisini hissettirmektedir. Özellikle neoliberalizmin ekonomik yüzüyle tanışmayan gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülke kalmamışken, otoriterleşme hareketlerinin hangi yönde seyrettiği de bu doğrultuda önem arz eden bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Latin Amerika'nın totaliterliğe varan yönetim tecrübeleri, bu bölgeden bir ülkenin karşılaştırmalı vaka çalışmalarında ele alınmasının önemini artırmaktadır. Bölgedeki ülkelerin birçoğunun Küresel Güney ülkeleri içerisinde yer alması ve bölgenin neoliberal dönüşümün laboratuvarı olma özelliğini taşıması bu araştırmanın odak noktalarından birinin bu bölgeden olmasını sağlamıştır.

Çalışmada ulaşılmak istenilen nihai amaç; Küresel Güney ülkeleri içerisinden seçilen Hindistan ve Brezilya örneklerinden hareketle, otoriter neoliberalizm kavramının yapı taşlarına birleştirici bir çözümle sunarak, ekonomi politik üzerindeki etkilerini özelden genele bir çıkarımla sunmaktadır. Karşılaştırmalı bir anlayışla incelenecek olan konu, hedeflediği sonuca bu karşılaştırmaların yarattığı bütünleyici çıkarımla ulaşacaktır. Çalışmanın benzersizliğinin ortaya çıktığı nokta; Küresel Güney özelinde iki farklı coğrafyadan seçilen örnek vaka incelemelerinin kazandırdığı karşılaştırmalı perspektif ile, neoliberalizm ideolojisinin yalnızca ekonomik bir kavram olmadığı, lider, otorite ve neoliberal ekonomi politik olgularının ayrıştırıcısı değil birleştiricisi olduğunu ortaya koymasıdır. Bu bağlamda neoliberalizm güzellmelerinin hüküm sürdüğü, gerçekleşen otoriter dönüşümlerin salt lider kaynaklı olduğu ya da çeşitli başka nedenlere bağlandığı akıma karşı gelen bu tez, gücünü de yine tam olarak bu noktadan almaktadır.

Bu çalışma kapsamında kavramsal çerçeve kısmında aktarılan tartışmalara ek olarak ana metin içerisinde *neoliberalizm* ve *otoriterlik* kavramlarının kronolojik olarak gelişim süreçlerine de yer verilmiştir. Hindistan ve Brezilya örneklerinin tarihsel gelişimine yine kronolojik bir yaklaşım ile değinilmiş, bu ülkelerdeki neoliberalleşme hareketlerinin temellerinin daha net ortaya konması açısından bu yola başvurulmuştur. Araştırmanın esas olarak odaklandığı nokta; yine tez kapsamında örnek vaka olarak incelenen Jair Bolsonaro ve Narendra Modi hükümetleri olmuştur. Bu sebeple bir sonraki kısımda detayı olarak belirtilecek olan araştırma sorularına aranacak yanıtların da, doğrudan bu iki liderin hükümette olduğu süreler boyunca gerçekleştirdikleri politikalar kapsamında olduğu belirtilmelidir. Bu iki liderin

hükümette oldukları dönemler araştırmanın sınırlarını belirleyen ana unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemlere kadar aktarılan tarihsel gelişim süreci, daha önceden de belirtildiği üzere, bu dönemlerde uygulanan ekonomi politik veya otoriter kararların gelişimlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Narendra Modi 2014 yılından bu yana başkanlığını sürdürmesinden dolayı 2024 yılına kadar gerçekleşen güncel gelişmeler tezin Hindistan bölümünün kapsamını sınırlamaktadır. Jair Bolsonaro ise 2019 yılı ile 2023 yılları arasında başkanlık koltuğunda bulunmasından kaynaklı olarak Brezilya bölümünün sınırlarını bu süreçler belirlemiştir.

Bu bölüm kapsamında tezin yazılış amacı kısa bir şekilde ilk kısımda aktarılmıştır. Genel olarak bu bölüm, araştırmacının nihai hedefini ve okuyucuya bu tez kapsamında neleri öğrenebileceğini göstermektedir. Bölümü takiben araştırma sorularının okuyucuya detaylandırılması gelmektedir. Kavramsal yapının aktarılması ise soruların açıklanmasını takip ederek tez hakkında teorik çerçevenin okuyucunun gözünde oluşturulması noktasında katkı sağlamaktadır. Araştırma kapsamında araştırmacı tarafından seçilen örnek vakaların neden seçildiği ve bu araştırma kapsamında neden önemli oldukları takip eden bölümde açıklandıktan hemen sonra çalışmanın metodolojisi açıklanmaktadır. Metodolojinin açıklanması ile birlikte tezin geçerliliği ortaya koyulduktan sonra, tezin bilimsel katkısı okuyucuya sunulmaktadır. Böylece bu tezin mevcut literatür için niçin önemli olduğu da bu noktada tekrar anlaşılmaktadır. Bu bölüme bağlı alt başlıkların sonunda ise bu tezin yapı taşları aktarılarak ana metne geçiş sağlanmaktadır.

1.1. Araştırma Soruları

Bu tez kapsamında, temel olarak cevap aranan soru; “Neoliberal ekonomi politığın otoriterleşmesinde Küresel Güney’in ve liderlerin rolü nedir?” olarak öne çıkmaktadır. Bu temel sorunun yanıtını daha nitelikli bir şekilde verebilmek için ise iki farklı alt soru ile elde edilen veriler incelenecektir. Bu sorulardan ilki “Neoliberalizmin içinde barındırmakta olduğu potansiyellerin otoriterlik ile ilişkisi nedir?” olarak belirirken, ikinci olarak “Hindistan ve Brezilya’da otoriterleşmenin neoliberal dinamikleri nelerdir ve ekonomi politığe yansımaları ne yönde gelişim göstermektedir?” sorusu ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sorusu neoliberal öğretinin üzerinde dururken, bununla birlikte otoriterliğin doğal ve doğal olmayan gelişim aşamaları üzerine de eğilmektedir. Otoriterliğin gelişmesinde birçok iç faktör olabileceği, çevresel faktörlerin bile otoriterlik üzerinde güdüleyici ya da

besleyici bir etki yarattığı gözlemlenmektedir. (Beeson, 2010) Bu bağlamda ideolojilerin dayatmış olduğu çeşitli sosyal ve kültürel yapılarda otoriterleşme eğilimlerinin görülmesi (Ladak vd., 2020) veyahut güç kazanması gibi etkilerin incelenmesi bu tezin temel sorusunun alt bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu noktada araştırmaya kapsamını ve sınırlarını kazandıran nokta ise Küresel Güney ülkelerinin incelemeye dahil olmasıdır. Özellikle bu kavramsal sınıflandırmaya ait olduğu atfedilen ülkelere seçilen iki farklı liderin otoriter dönüşümler üzerindeki etkileri, yine temel soru kapsamında cevabını aramaktadır.

Çevresel faktörlerin, kültürel ve toplumsal saiklerin, ekonomik durumların ve bunlar gibi daha birçok faktörün etkileyebildiği otoriterleşme eğilimleri pek tabii ideolojilerden de etkilenme ihtimalini içerisinde barındırmaktadır. Bu sebeple ana soruya bağlı alt sorularından ilkinin açıklığa kavuşturmayı amaçladığı nokta tam olarak budur. Neoliberalizm kavramının temel dinamiklerinin yanında, içerisinde potansiyel olarak taşıdığı veya çeşitli dışsal güdüleyiciler ile ortaya çıkan ne gibi yönelimler barındırdığına bu alt soru kapsamında cevap aranacaktır. Böylece ana sorunun temellendirilmesi hem teorik olarak hem de pratik düzlemde büyük ölçüde sağlanacaktır.

Tez kapsamında cevabının arandığı ikinci alt soru ise; doğrudan örnek vaka olarak seçilen Hindistan ve Brezilya ülkelerini temel almaktadır. Birinci alt soruyu destekleyen ve devam niteliği taşıyan bu soru; iki farklı coğrafyanın dayattığı içsel ve dışsal faktörlere rağmen, neoliberalizm çatısı altında incelenen bu iki ülkedeki benzer ve farklı temel dinamikleri incelemektedir. Bu dinamiklerin ülke siyaseti ve liderlerin gölgesinde, ekonomi politik yansıması da yine ikinci soru kapsamında cevabını bulacaktır. Böylece tez kapsamında incelenen temel sorunun teorik ve pratik alandaki dayanak noktaları net bir şekilde ortaya koyulmaktadır.

1.2. Kavramsal Yapı

Uluslararası ilişkiler literatüründe yapılan araştırmaların hem avantajı hem de dezavantajı olan bir durum olan; geniş bir birikimsel teori yığınının bulunması, araştırmalarda kesişimli kavramsal altyapıların kurulmasına olanak sağlayabilmektedir. Avantaj olarak görülebilecek bu durum, eğer araştırmacı tarafından kavramsal sınırların net bir şekilde belirtilmez ise araştırmacıya bir sorun yumağı olarak geri gelebilmektedir. Bu durumun bilinciyle bu tez kapsamında birbiriyle alakasız gibi görünen otoriterlik, neoliberalizm ve

ekonomi politik gibi kavramların en doğru şekilde işlenmesini sağlayabilmek için kilit bazı kavramsal bağlaçlardan yararlanılmıştır.

Bu bölümün ilk kısmında kısaca değinildiği gibi; tezde incelenmekte olan kavramların en nihayetinde beşeri faktörlere dayanması sebebiyle yine doğrudan insanı ilgilendiren kavramlar etrafında konu şekillendirilmiştir. Otoriterlik ve neoliberalizm kavramlarının kavramsal tanımlamaları ve bu sürecin tarih düzleminde gelişimine araştırmanın ana metninin başlangıcında yer verilmesinden dolayı bu bölümde detaylı olarak açıklanmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu tarihsel ve teorik gelişim serüveni yerine bu bölüm kapsamında daha çok bu kavramların birleştirici öğelerini pratik alandan teorik alana taşıyabilmek amaçlanmaktadır.

Otorite kavramı telaffuz edildiğinde en temel düzeyde akla gelen; bir kişi ya da grubun diğer bir kişi ya da grup üzerinde etkileme kapasitesi ya da alınacak kararlara etki etme gücü olarak söylemek yeterli olacaktır. Bu oldukça basit tanım çerçevesinden hareketle; kişi ya da grupların birbirlerine karşı etkileşimleri bu araştırmanın temel dinamiklerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla otorite kavramını ele alırken karakter bazlı bir otoritenin varlığından başlayarak tarihsel süreçte gelişmeleri ve birikimsel paradigmaları takip etmek suretiyle grup bazlı otorite kavramına varmak en doğru analizlerin yapılmasını sağlayacağından, ana metin kapsamında bu minvalde inceleme gerçekleştirilmiştir.

Otorite kavramının hem araştırmanın geri kalanıyla bütünleşmesini hem de seçilen örnek vakaların ortaya koyduğu pratiklerin teorik alanda karşılanmasını sağlayabilmesi ise Gramsci'nin ortaya koyduğu *hegemonya* kavramı ile gerçekleştirilmektedir. Bu kavramın bağdaştırıcı yönü bu bölüm kapsamında dikkat çekilmek istenilen noktadır. Gramsci'nin kaleme aldığı notlarından da bu bölüme katkı sağlaması amacıyla genel olarak çıkarılabilecek nokta; hegemonyanın gücü, otoriter özellikler sergileyen siyasi rejimlerin, hangi araçları ne yönde kullanarak, hakimiyetinde olduğu toplumun rızasını nasıl elde ettiğini bizlere gösterebilmesinde saklı olduğudur (Gramsci, 1971). Hegemonya ile elde edilen güç ya da onay kabiliyeti sayesinde neoliberal ekonomi politik hareketlerin meşruiyeti daha kolay sağlanabilmektedir (Gill, 2008). Bu yüzden hegemonya kavramının bu araştırmada ana teori olmamakla birlikte kilit bir öneme sahip olduğu açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Seçilen örnek vakaların karakter bazlı uyguladıkları ekonomi politik söylemler, aldıkları kararlar veyahut popülist söylemler eşliğinde geliştirdikleri otoriter yönetim ağları da, bu kavramın araştırmanın pratikten teoriye doğru kazandırılmasında katkısını ortaya koymaktadır.

Hegemonya kavramının kazandırmış olduğu birleştirici güç ile birlikte, beşeri faktörlerin üzerine eğilmesinin bir diğer pozitif çıktısı da literatür için teorilerin test edilmesi fırsatını sunmasıdır. Özellikle bu araştırmada olduğu gibi örnek vaka çalışmalarında karakter bazlı bir çerçevede ilerlenmesi, bu vakaların araştırmaya sağladığı veriler ışığında teorilerin gözden geçirilmesini sağlayabilmektedir. Pratikteki güncel verilerin kavramların teorik literatüründe çeşitli güncellemelere veya yeni teorilerin geliştirilmesine yol açması ihtimalini taşıması (Flyvbjerg, 2006) çok önemlidir. Bu bilinç ile, bu araştırma kapsamında kavramsal yapının bir diğer yardımcı ayağı karakter bazlı örnek vaka seçimleri olmuştur.

1.3. Vaka Seçimi

Küresel Güney ve Küresel Kuzey ayrımının yapılmasından (Wallerstein, 2011) bu yana geçen süreçte gelişmekte olan ülkeler için uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla Küresel Güney ifadesi kullanılmaktadır. Bu tarz bir sınıflandırmanın faydası; özellikle dünyanın bambaşka coğrafyasında bulunan iki ve daha fazla ülkenin benzer kıstaslar çerçevesinde kıyaslanabilmesine olanak sağlamasıdır. Farklı coğrafyalardan olsun ya da olmasın her ülkenin iç dinamikleri kendine özgü bir takım sosyal ve siyasi geleneklere sahip olduğundan, bu sınıflandırma kapsamında vaka analizi yapmak, ele alınacak ana teorilerin farklı sistemlerde hangi şekillerde meydana gelebileceğini gözlemlene fırsatı sunmaktadır. Özellikle Küresel Güney ülkelerinin birbirlerinden farklı zaman ve mekanlarda geliştirdikleri çok çeşitli gelenek ve göreneklere sahip olmaları, bu ülkeler üzerinden gerçekleştirilecek örnek vaka çalışmalarının teorik alana katabileceği zenginlikleri artırmaktadır.

Bu çalışma kapsamında da Küresel Güney ülkelerinden Brezilya ve Hindistan'ın ele alınacak olması, ortaya konulan bu karşılaştırmalı analiz yapabilme potansiyelinden yararlanmayı amaçlamaktadır. Bu karşılaştırmadan elde edilecek kazanımlar ise literatüre doğrudan katkı sağlayacaktır. Çünkü, seçilen iki ülkenin popülist ve otoriter neoliberal olan iki başkanının doğrudan karşılaştırıldığı; bir araştırma konusunun ana odak noktasını oluşturduğu, bir başka çalışma literatür taramalarında karşımıza çıkmamaktadır. Bu alandaki boşluğun doldurulması bir yana, yeni karşılaştırmalı analizlerin yapılmasına öncülük etme gayesi ile Küresel Güney ve otoriter neoliberalizm araştırmalarına önemli bir katkı sağlamak bu vaka seçimlerinin öncelikle sebeplerini oluşturmaktadır.

Hindistan, gerek konumu gerekse bünyesinde bulundurduğu çok katmanlı popülasyonu ile dünya üzerindeki en renkli ülkelerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Hindistan'ın bu tez

kapsamında seçilmesinin birçok önemli amacı bulunmaktadır. Öncelikle ekonomik alanda, geçmişten günümüze sunmakta olduğu veri arşivi ön plana çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda ağırlıklı olarak şekillenmeye başlayan neoliberal adımların geçmişindeki gelişim, Hindistan'ın planlı ekonomik takvimi dolayısıyla kolaylıkla izlenebilmektedir. Beş yıllık planlar dahilinde belirlenen hedeflere ulaşma gayesi ile hükümetler çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla sunmuş olduğu bu geniş veri olanağı sebebiyle karşılaştırmalı analizlerin daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlamaktadır (Ahluwalia, 2002). Bazı dönemlerde bu planlanan hedeflerin yerine getirilmiş olması, bazı dönemlerde bu hedeflerden çok uzak kalınması gibi durumların var olması ile birlikte, takip edilebilirlik olanağı sunması bu ve benzeri araştırmaların ortaya koyduğu hipotezlerin geçerliliğinin kanıtlanmasına katkı sağlamaktadır.

Hindistan'ın belirtilen veri zenginliğinin dışında sahip olduğu bir diğer zenginlik ise kozmopolit yapısıdır. Hem coğrafi olarak büyük bir alana yayılması hem de kültürel olarak çok çeşitli topluluklara ev sahipliği yapıyor olması dolayısıyla özellikle neoliberal politikaların uygulanması aşamasında ortaya çıkan bölgesel farklılıkları göz önüne sermek için çok önemli bir fırsat sunmaktadır (Bardhan, 2010). Ülkenin örnek vaka olarak seçilmesinin bir diğer avantajı ise otoriter neoliberal politikalara karşı zaman zaman boy gösteren direnişlerdir. Çeşitli sivil örgütlenmelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların neoliberal politikaların zararlı yönlerine karşı dönem dönem göstermiş oldukları örgütlü direniş, hangi politikaların hangi dönemlerde ve ne şekilde tepki aldığı verisinin elde edilmesini sağlayabilmektedir (Chibber, 2003). Bu sebeple özellikle konunun bu bölümüne odaklanmak isteyen araştırmacılar için de önemli bir bilgi dağarcığına sahip bir ülke olarak öne çıkmaktadır.

Çeşitli avantajlara sahip olan Hindistan, bir yandan da araştırmacıya dezavantajlar getirmektedir. Çok kalabalık ve çeşitli bir nüfus popülasyonu bir yandan zenginlik sağlarken, diğer yandan ise verilerin doğru analiz edilmesi ve yorumlanmasını zorlaştırabilmektedir. Farklı dil, din ve ırka sahip farklı toplumsal sınıfların aynı neoliberal politikalara verdikleri tepkiler birbirinden çok farklı olabilmektedir. Bu nedenle, araştırmacıların doğrudan bir genelleme yapmasını zorlaştırabilmektedir. Mesela başbakan Modi'nin geçmişte yönetmiş olduğu Gujarat eyaleti ile Kerala eyaleti birbirlerinden çok farklı neoliberal gelişim gösteren yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Yine bu durumla bağlantılı olarak; toplum içerisindeki farklı grupların birbirlerinden ayrılan noktalarını analiz etmekte oldukça güç olmaktadır (Jenkins, 1999). Siyaset arenasının çalkantılı olması da bu ülkenin araştırmacıya yarattığı olumsuz taraflardan bir diğeridir. Siyasi istikrarsızlıklar dolayısıyla neoliberal politikaların uygulanması

aksarken, merkezi yönetim ile eyalet yönetimleri arasında bu politikaların uygulanması yönünde de çatışmalar yaşanabilmektedir (Kohli, 2004). Bu da neoliberal dönüşüm çizelgesinde yanlış yorumlamaların yapılmasına yol açabilen bir detaydır. Ayrıca son olarak yine hem avantaj olan bir durumun aynı zamanda dezavantaj olduğunu gözlemleyebiliriz. Planlı bir ekonomi modelini takip ediyor olmaları sebebiyle verilerin erişilebilirliği birçok ülkeye göre çok elverişli olsa da, coğrafi alanın genişliği, kast sisteminden kaynaklı kırsal yerleşimlerde yoksulluğun yer edinmesi gibi sebepler dolayısıyla nitelikli veriye ulaşmada güçlükler yaşanabilmektedir (Roy, 2011). Bu durumda da veri zenginliği hususunun bir diğer yönünü gözler önüne seren bir kısıt olarak öne çıkmaktadır.

Brezilya'nın örnek vaka olarak seçilmesinde de görece benzer faydalar gözetilmiştir. Ekonominin neoliberalizme entegrasyonu Hindistan ile paralel yıllarda gelişim göstermeye başladığından dolayı, buradaki neoliberal dönüşümün ekonomik kökeni için güçlü veri yığınları sağlamaktadır. Özellikle Cardoso döneminde gerçekleştirilen piyasa dönüşümleri, özelleştirme kararları ve bunlara ek olarak mali alandaki disiplin kararları bu süreci ivmelendirerek neoliberal dönüşümün veri tabanlarının oluşumunu sağlamıştır (Baer, 2014). Ülkenin yüzölçümü olarak büyük olması ve aynı zamanda nüfus yapısı gereği de yeterli zenginlikte olması yine neoliberal politikaların farklı noktalarda yarattığı farklı ya da benzer sonuçları gözleme fırsatını araştırmacılara sunmaktadır. Aynı zamanda bütünleşik büyük bir ekonomik güce sahip olan Brezilya, neoliberal politikaların makroekonomik performanslarının da incelenebilmesine olanak sağlayan bir örnek vaka seçimi olarak öne çıkmaktadır (Pereira, 2003). Brezilya'nın neoliberal dönüşümünde aynı Hindistan örneğinde olduğu gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların dönem dönem direnişleri gerçekleşmiştir (Sader, 2011). Bu noktada, tez kapsamında seçilen bu iki örnek ülkenin özellikle sivil hareketlilikler alanında çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara zengin bir kaynak sunacağını belirtmek gerekmektedir. Bu çalışma ile ateşlenecek fitilin, Küresel Güney'de ülke bazlı karşılaştırma çalışmalarının derinleşmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Brezilya'nın kendine has avantajlarının yanında yine Hindistan'a benzer birtakım dezavantajları barındırdığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2008 ekonomik krizinin ardından tüm dünyada yaşanmaya başlayan ekonomik sıkıntıların siyasi çalkantılara yol açmış olması, Brezilya'da da Dilma Rousseff'in görevden alınmasına kadar ilerlemiştir. İleriki yıllarda yine bu araştırmanın ana karakterlerinden biri olan Jair Bolsonaro'nun çalkantılı siyasi kariyeri, Brezilya'daki politik alanın yaratmış olduğu dezavantajlarından (Hunter, 2010). Bu

çalkantılar sebebiyle neoliberal politikalarda kopmalar yaşanmakla birlikte, Bolsonaro örneğinde görüldüğü üzere otoriter bir karakter kazanma eğilimini de sergileyebilmektedir. Bu konuya ana metin kapsamında etraflıca yer verilmiş olmasından dolayı detaya bu bölüm kapsamında girilmeyecek olup, bu istikrarsız yapının araştırmacılara yol açtığı kısıtı gözler önüne sermek önemlidir. Brezilya’da Hindistan’da olduğu gibi belirgin bir kast sistemi olmamakla birlikte, burada gözlemlenen ekonomik alandaki eşitsizlikler dünya üzerinde görülen eşitsizliklerin başında gelmektedir. Bu durum araştırmacılar için; analizlerin bir bütünü kapsayabilmesi açısından problem yaratmaktadır (Neri, 2010). Yine bu probleme bağlı olan bir diğer bileşik problem ise coğrafi yapının getirmiş olduğu ekonomik farklılıklardır. Eyaletler arasında aynı Hindistan’da olduğu gibi farklı gelişmişlikler ya da neoliberal politikalara karşı geliştirilen farklı tepkiler ortaya çıkmaktadır. Sao Paulo eyaleti ile Amazonas eyaleti arasındaki ekonomik, kültürel vb. farklılıklar, neoliberal politikaların genelleştirilmesi önünde engelleri ortaya koymaktadır (Montero, 2012). Yine son olarak Hindistan’daki duruma benzer şekilde, kırsal alanlardaki ekonomik gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak sağlıklı verilere ulaşımın zorluğu sebebiyle analiz sonuçlarının doğruluğunun etkilenebilmesine yol açabilmektedir (Hoffmann, 2013).

Örnek vaka olarak seçilen birbirinden bambaşka coğrafyalardaki bu iki ülke, yukarıda belirtilen avantajları ve dezavantajları ile birlikte bu araştırma kapsamında sınanan hipotezlere tam olarak veri sağlarken aynı zamanda araştırma sorularının da cevaplanmasında çok önemli görev üstlenmektedir. Bu iki ülkedeki otoriter neoliberal ekonomi politiğin gelişim seyrinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bilgiler, hem bu araştırmanın teorik katkısını ortaya koymada fayda sağlayacak hem de alanla ilgili çalışmaların artmasına olanak sağlayacak güdülenmeyi sağlayacak bir görünüm sergilemektedir. Örnek vakaların araştırmacılara ve pek tabii bu teze getirdiği çeşitli kısıtlılıklar, herhangi bir ülkede gözlemlenen kısıtlardan çok farklı bir tablo sergilememektedir. Bu sebeple bu ülkelerden elde edilen verilerin kapsayıcı yönlerinin sınanması ya da güvenilirliğinin sorgulanması, bazı Küresel Kuzey ülkeleri hakkında yapılan araştırmaların da sınanması gerekliliğini ortaya çıkaracaktır. Özellikle küresel pandemi ile birlikte dünya çapında gözlemlenen siyasal istikrarsızlıklar dolayısıyla bu bağlamda veri güvenilirliğinin benzer kabul edilmesi mümkün görünmektedir.

1.4. Yöntem ve Hipotezler

Bu tezin yazım aşamasında nitel araştırma yöntemleri kullanılacak olup, örnek vaka çalışmaları üzerinden elde edilen veriler analiz edilecektir. Araştırma kapsamında doğrusal bir yol tercih edilecektir. Bu sebeple ilk olarak ana kavramlar olan otorite ve neoliberalizm açıklanacaktır. Bu açıklama, kavramların bu tez kapsamında kullanılan anlamlarına doğru kronolojik olarak ilerleyen, literatüre bu bağlamda katkılar sağlayan akademisyenlerin görüşlerine yer verilerek sunulacaktır. Bu şekilde teorinin altyapısı ve sınırlılıkları ortaya çıkarılarak hipotezlerin geliştirilmesi sağlanacaktır. Araştırma kapsamında yararlanılacak kaynaklar birincil ve ikincil kaynaklardan oluşmaktadır. Bununla birlikte güncel verilere ulaşmak gerekliliği nedeniyle haber sitelerinden yayınlanmış olan haberlerden de yararlanılmıştır. Ele alınan örnek vakalarda incelenen kişiler doğrudan devlet başkanları olduğundan burada mülakat ya da birebir görüşme tekniğinden faydalanılamamıştır.

Sosyal bilimlerde karşılaştırmalı analizlerin değeri (Glaser ve Strauss, 2017: 117) her geçen gün artarken, bu araştırmada da karşılaştırmalı olarak özel örnek olaylardan genel bir analize doğru gelişim sağlanması uygun olacaktır. Otoriterlik kavramı karşılaştırmalı siyasal rejimler perspektifinde ele alınmakta olup, neoliberalizm düşüncesiyle ilişkilendirilmesinin temel dinamikleri ortaya konulacaktır. Neoliberalizm kavramının araştırma kapsamında temellendirilmesi ise, güncel politik ekonomi paradigmasının yorumlanması ile sağlanacaktır. Bu çalışma ile; son çeyrek yüzyılda popülaritesi artan “otoriter neoliberalizm” kavramının dinamikleri hakkındaki ayrı ayrı gerçekleşen tartışmaları bir bütün olarak tek bir araştırma kapsamında literatüre kazandırmak hedeflenmektedir.

İkincil kaynaklar olarak; akademik makaleler, akademik ve editörlü kitaplar, haber kaynakları, hem Brezilya'nın hem de Hindistan'ın özellikle ekonomik konularda planlarını ilan eden kurumlarının paylaşmış olduğu raporlar kullanılmıştır. Devlet başkanları ile doğrudan görüşme imkanı olmadığından, elde edilen verilerin güvenilirliğini artırmak için çeşitli haber kaynaklarından aynı konu için araştırmalar gerçekleştirilerek haberlerin güvenilirliği sağlanmıştır.

Belirtilen bu yöntemler ile tez boyunca, bu bölümde belirtilecek olan hipotezler test edilecektir. Bu bağlamda test edilecek ilk hipotez ana araştırma sorusu ile bağlantılı olarak; *“Otoriter neoliberal rejimler, neoliberal ekonomi politikaları uygulama aşamasında popülist söylemler ile birlikte otoriterleşme eğilimleri göstermektedirler.”* Ana araştırma sorusuna bağlı

olarak geliştirilen iki alt soru ile bağlantılı olarak test edilecek diğer hipotezler ise sırasıyla; *“Neoliberalizm ve otoriterlik kavramları birbirlerinden iki ayrı kavram değil, tam tersine pratik düzlemdeki neoliberalizm, otoriterleşme eylemlerini güçlendirici bir özelliğe sahiptir.”* ve *“Otoriter neoliberal rejimlerdeki liderler; medya, çevre, sağlık ve işçi hakları gibi konuları doğrudan kontrol ederek ya da bunlara müdahalede bulunarak hegemonyalarını güçlendirirler.”* Bu üç hipotez etrafında şekillenecek olan ana metin, özellikle karşılaştırmalı analiz yöntemi ile örnek vaka seçimlerinin de yardımıyla hipotezlerin sürekli olarak test edilmesini sağlayacaktır.

Bu tezin yazılması sırasında araştırılan kaynakların toplanması, atıfların metin içerisinde oluşturulması aşamalarında ve son olarak kaynakçanın oluşturulmasında ana yardımcı program olarak Zotera’dan yararlanılmıştır. Nihai düzenlemeler ise yazar tarafından doğrudan el ile müdahale ile gerçekleştirilmiştir.

1.5. Bilimsel Kazanımlar

Mevcut uluslararası ilişkiler literatüründe gerek otoriter rejimler hakkında gerek neoliberalizm hakkında çok çeşitli araştırmalar yapılmış olup; bu çalışma ile literatürü bir adım ileriye taşımak amaçlanmaktadır. Çünkü mevcut literatürde bu alanda gerçekleştirilen belli başlı çalışmalar genel olarak tek bir olgu ya da vaka üzerinde ilerleyerek neoliberal otoriter politikalar hakkında çıkarımlarda bulunmaktadır. Otoriter neoliberalizm kavramına bir bütün olarak, teorik anlamda katkılar sağlayan David Harvey gibi başlıca akademisyenlerin varlığı, kavramın bu yönünü güçlendirmek ile birlikte; özellikle güncel vakalar üzerinden karşılaştırmalı analizlerin yetersiz kaldığı bir literatür göze çarpmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda bu tez ile iki yönlü bir kazanım elde edilmesi hedeflenmiştir. Seçilen örnek vakaların karşılaştırmalı analizinin gerçekleştirilmesi açısından zengin bir veri kataloğuna sahip olması, bu karşılaştırmalardan çıkarılan analizlerin teorik alana aktarılacak bu kısımdaki eksikliklerin giderilmesidir. Pratikten teoriye doğru izlenen bu yol ile; tezin ilk aşamalarında otoriterlik ve neoliberalizm kavramlarının otoriter neoliberalizm olarak ortaya çıkışına kadar olan gelişiminden ziyade, otoriter neoliberalizm olgusunun günümüzde ifade ettiği teorik çerçeveye katkı sağlanacaktır. Aynı zamanda otoriter neoliberalizm kavramının bir bütün olarak ele alınıp, bu doğrultuda kazanımların literatüre aktarılması bu bölümün başında da ifade edildiği gibi, alandaki ayrıştırılmış analizlerin yanında bütünleştirici bir kazanımdır. Bu noktada; özellikle Antonio Gramsci’nin literatüre kazandırmış olduğu hegemonya

kavramının hem kişi bazlı hem de grup bazlı ele alınıyor oluşu, incelemelerin popülizm ve hegemonya penceresinden literatüre aktarılmasını sağlamaktadır. Özellikle otoriter yönelimlerin izlendiği bu iki örnek vakada, popülizm ve hegemonya kavramlarından arındırılmış bir inceleme, araştırmanın eksik kalmasına yol açacaktır. Bu sebeple doğrudan bu kavramların bir teorik çalışmasından ziyade, karşılaştırmalı analizlerin literatüre aktarılmasında destekleyici teoriler olarak ele alınması bütüncü bir fayda sağlamaktadır.

İkincil kazanım ise yine ilk kazanıma bağlı olarak; karşılaştırmalı analizin karakter bazlı incelemeler özelinde gelişim sürdürmesinin teşvik edilmesi olmaktadır. Akademik çalışmalarda karakter bazlı incelemeler bazen siyasi bazen de kariyer odaklı endişeler sebebiyle (Windsor, 2022), özellikle Küresel Güney ülkelerinde, tercih edilmemektedir. Bu çekincelerin şüphesiz, öncelikli olarak Küresel Güney özelinde literatüre olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bu durumun yarattığı etki, diğer alanlarda yapılacak çalışmaların da eksik kalmasına veyahut hatalı çıkarımların yapılmasına yol açarak, literatürün eksik kalmasına sebebiyet vermektedir. Tam olarak bu açığı bir nebze olsun doldurmak ve gelecek çalışmalara cesaret verebilmek adına bu tez ortaya çıkmıştır.

1.6. Genel Görünüm

Bu araştırmanın ileriki bölümlerdeki ilerleyişi şu düzlemde olacaktır: İkinci bölümün başlangıcında otoriter neoliberalizm kavramının tanımlanmasına genel bir bakış atılacaktır. İlk olarak otorite kavramının neoliberalizm kavramı ile yakınlık ya da zıtlık değerlendirmesi çeşitli akademisyenlerin görüşlerine yer verilerek açıklanacak, ardından bu bölümün alt inceleme başlıklarına girilecektir. İlk düzeyde incelenecek olan otoriterlik kavramı olacaktır. Bu bağlamda kavramı günümüz kullanımında tanımlamaya yönelik olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren gerçekleştirilen tanımlamalar çerçevesinde ele alma yolu seçilmiştir. Frankfurt Okulu çerçevesinde başlatılan bu gelişim Adorno, Altemeyer, Linz ve Duckitt gibi düşünürlerin karakter odaklı otoriterlik incelemeleriyle devam ettirilerek kronolojik gelişim süreci aktarılacaktır. Hemen ardından Gramsci'nin ortaya koyduğu hegemonya kavramına değinilerek, otoritenin karakter bazlı analizinde bu kavramın aracı bir teori olarak kullanılmasının önemi ortaya konulmuştur. Bu noktada otoriterlik incelemelerinin grup düzeyine geçişinin sağlanması için de bir ara bölme oluşturulmuş olacaktır. Grup ve rejim düzeyinde otoriterlik kavramı incelemelerine de özellikle Geddes'in literatüre sağladığı katkılar çerçevesinde yer verilerek bu geçiş sağlanmıştır. Bu doğrultuda günümüz otoriterlik

görüntülerine değinilerek ikinci bölümün diğer alt başlığı olan neoliberalizm kavramına geçiş sağlanmıştır. Neoliberalizm kavramının tarihsel arka planına Büyük Buhran sonrası yıllardan başlanılarak ilk etapta 2008 ekonomik krizine kadar inceleme sağlanmaktadır.

Neoliberalizmin kronolojik aktarımı noktasında Keynesyen politikalardan başlayan anlatım, Hayek ve Mises'in neoliberal literatüre kattıkları tanımlamalarla devam etmektedir. İlerleyen yıllarda Friedman'ın özellikle bireysel özgürlükler alanında yapmış olduğu katkılar ile şekillenen neoliberalizm düşüncesi, Şili'de gerçekleştirilen denemeye uluslararası arenaya adını yazdırmıştır. Petrol kriziyle yeniden şekillenmeye başlayan uluslararası ekonominin özellikle 1980'li yıllardan sonra neoliberal dinamikler etrafında hareketlenmesi bu noktada detaylı olarak ele alınmıştır. 2000'li yılların başlangıcında gelecek krizin emarelerinin belirmeye başlaması da, neoliberal gelişimin bu tarihlerdeki seyrinin karşılaştırılmalı olarak aktarılması ile açıklanmaktadır. Özellikle 2008 krizi sonrasında neoliberalizm düşüncesine savrulan olumsuz düşünceler, ülkelerin krize karşı aldıkları önlemler kıtasal bazda karşılaştırılmalı bir şekilde ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde örnek vaka incelemelerinin ilki olan Hindistan ele alınmaktadır. Bu bölümün başlangıcında; Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması sürecinden bahsedilmektedir. Devamında ise Modi hükümetinin seçilmesine evrilen sürece kadar, yani 2014 yılına kadar, Hindistan'ın beş yıllık ekonomi planları çerçevesinde kronolojik bir neoliberal dönüşüm serüveni aktarılmıştır. Modi'nin iktidara sahip olabilmek için popülist söylemleri ile seçim kampanyasına başlama sürecini takiben; iktidara gelişi ve sonrasında gerçekleştirmeye başladığı neoliberal dönüşüm yine kronolojik bir şekilde aktarılmaktadır. Bu bölümde özellikle bu politikalar uygulanırken aynı zamanda otoriter dönüşümün de ne şekilde gerçekleştiği üzerinde detaylı bir şekilde durulmaktadır. Otoriter dönüşümle birlikte bu bölümün sonunda bütün olarak otoriter neoliberal Modi'nin incelemesine yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde; örnek vaka olarak seçilen ikinci ülke olan Brezilya ve onun otoriter neoliberal lideri Bolsonaro incelenmektedir. Yine aynı Hindistan örneğinde olduğu gibi, bağımsızlıktan itibaren kısa bir tarihçe bu bölümde de yer almaktadır. Brezilya ekonomisi Hindistan'dan farklı olarak, beş yıllık planlamalar şeklinde ilerlemediğinden dolayı, kronolojik inceleme yapısına bağlı kalarak incelemeler gerçekleştirilmiştir. 1980'li yıllarda diğer ülkeler gibi Brezilya'da da hareketlenen neoliberal dönüşümlere detaylı olarak yer verilerek, milenyumun girmesiyle Lula Da Silva ve sonrasında Dilma Rousseff yönetimlerinin neoliberal

dönüşüme sağladıkları katkılara ve aynı zamanda yerine getiremedikleri dönüşümlere değinilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise tezin karakter bazlı diğer ana odak noktası olan Bolsonaro'nun iktidara geliş, iktidarı zamanındaki uyguladığı politikalar ve yine otoriterleşme yolundaki dönüşümüne detaylı olarak bu bölümün alt başlıklarında yer verilmektedir. Yine bu bölümün sonunda da, bu dönüşümün bütünsel bir analizi sağlanarak tezin son bölümüne geçilmiştir.

Tezin beşinci ve son bölümü olan sonuç kısmında; tezin tamamından elde edilen sonuçlar yine bölüm bazlı detaylı analizler eşliğinde okuyucuya aktarılmaktadır. Aynı zamanda tezin literatüre sağlamış olduğu bilimsel kazanımlara da yine bu detaylı incelemelerde yer verilerek, tezde cevabı aranan soruların tamamının cevaplarının bilimsel bir düzlemde, ortaya konulan hipotezlerle desteklenerek verilmesi sağlanmıştır.

2. OTORİTER NEOLİBERALİZM

Otorite ve neoliberalizm kavramları ilk bakışta çok farklı iki olgu gibi görünmektedir. Biri ağırlıklı olarak piyasa ekonomisiyle alakalı bir kavram iken diğeri yönetim erki ile alakalıdır. Bu iki kavramı birleştiren olaylar son 60 yıllık bir serüvenin meyveleridir. 1970'li yıllarda Şili ile başlayan neoliberalizm denemeleri(Harvey, 2007: 26) günümüze kadar dünyanın siyasi, sosyolojik ve ekonomik seyrini değiştirmiş ve değiştirmeye de devam etmektedir.

Otorite kelimesi telaffuz edildiğinde, kişilerin aklında canlanan bir belleğe sahip kavram olmasına karşın, tanımlama olarak ortak bir karara varılabilmiş bir kavram değildir. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında kelimenin kökeninin ve çeşitli tanımlamaların analizine odaklanılmadığından, araştırma açısından en kapsayıcı tanımı kullanmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda otorite kavramı; herhangi bir caydırıcı güç unsuru kullanılmadan ve ikna çabasına girişilmeden halkı yönetebilme yeteneği olarak açıklanabilir. Bu noktada önemli olan ayrım güç aygıtlarına sahip olmak ve arka planda bu caydırıcılığı kullanabilme yetisini hazırda tutmak ancak bunların kullanımına ihtiyaç duymadan yapılmak isteneni uygulayabilmektir (Bal, 2014: 250).

Otorite olgusunun uygulanma durumu, uygulayan kişi ya da kurum olarak tanımlanabilecek olan otoriter(-lik) kavramı ise, bu araştırma kapsamında daha çok karşılaştırmalı siyasal sistemler literatürü üzerinden ele alınacaktır. Bu bağlamda özellikle günümüzde otoriter yönetimlerin diğer siyasal yönetim türleri arasından nasıl sıyrıldığı ve günümüzde popülaritesinin artmasına sebep olan durumların ortaya çıkarılmasını yine aynı karşılaştırmalı düzlemde ortaya koymak araştırmanın desteklenmesini sağlayacaktır.

Otoriterlik tartışmalarının gölgesinde şüphesiz bir o kadar önemli diğer olgu ise neoliberal politikalar. Neoliberalizm olarak anılan bu kavrama salt ekonomik açıdan yaklaşmak, kavramı tam olarak özümsemeye engel olabileceğinden dolayı (Bruff, 2014: 121); hukuk, sosyoloji ve güvenlik gibi alanlardan da kavrama eğilmek önemlidir. Neoliberalizmin; bireyin özgürlüğünü öne çıkaran liberal politikaların bir devamı niteliğinde, güncellenmiş bir kapitalist sistem olduğu mu yoksa; liberal politikaların tam tersi düzlemde hareket eden bir yeni sistem mi olduğu konusuna karşılaştırmalı bir bakış açısıyla irdelemek bu araştırmaya pragmatik bir ölkü yükleyecektir.

Neoliberalizm ve otorite kavramlarının zıt görüldüğü kadar birbirini besleyen iki ayrı kavram olması yönündeki düşünceler aslında tam olarak bu noktada; yani bireysel özgürlüklerin ön plana çıkarılması yahut kısıtlanması hususunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda neoliberalizm düşüncesinin elitist teoriye yakınlığı (Gallo, 2022: 557) ile birleşen otoriterlik kavramı; sıradan vatandaşların kişisel özgürlük alanlarının o ülkelerdeki hakim elit zümreye fayda sağlayacak şekilde yönlendirilmesine (Biebricher, 2020) yol açabilmektedir. Farklı coğrafyalarda farklı olduğu kadar benzer uygulamalarla da karşımıza çıkabilen otoriter neoliberalizm politikalarını analiz ederken, bu iki kavramın birbirini tamamlayan birer olgu olduğunu temel almak yerinde bir eylem olacaktır.

2.1. Otoriterlik Üzerine

Modern devlet yapısında karşımıza çıkan otoriter yönetimlerin en belirgin ortak özelliklerinden olan anti demokratik yönetim tarzı ve bunu destekler nitelikte çoğunlukçu karar alma mekanizmaları (Hatipoğlu, 2018: 153), bizlere aynı zamanda otoriterlik kavramının da yapı taşlarını sunmaktadır.

Otoriterlik kavramının yapı taşlarını günümüz penceresinden bakarak; anti demokratiklik ve mevcut düzenin korunmasına yönelik kısıtlayıcı, ayrıştırıcı eylemler bütünü olarak ele alıyorsa da, bu kavramın popüler anlamda kullanılmaya başlandığı ilk zamanlarda ilgi daha çok karakterler üzerinde bulunmaktaydı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü etrafında Almanya’da şekillenen “otoriter karakterler” merkezli araştırmalar ile otoriterlik konusuna ilgi gösterilmiştir (Iurtaikin ve D’iakonova, 2002: 23). Bu bağlamda otoriterlik kavramı doğrudan kişilere bağlı olarak kabul edilmiştir.

Savaşın sona ermesinin ardından mevcut çerçevedeki çalışmalar Kaliforniya Üniversitesi merkezli olarak Amerika’da devam etmiştir. Çalışmaların odak noktasını yine savaş öncesinde olduğu gibi otoriter karakterler ve bu karakterlerin kişilik özellikleri oluşturmuştur (Adorno vd, 1950). İlgili araştırmaları bir adım daha ileriye taşıyan Bob Altemeyer, 1988 yılında yayınladığı eserinde otoriter karakterin üç yönünü ortaya koymuştur: hakim otoriteye tümenden itaat, bazı azınlıklara karşı saldırgan eylemler ve geleneklere bağlılık (Altemeyer, 1988). Altemeyer’in otoriterlik konusundaki görüşleri bu kavramın gelişimi açısından çok önemli olmakla birlikte, bu araştırma kapsamında kullanılan karşılaştırmalı ve kapsayıcı dile tam olarak uygun değildir. Bu bağlamda araştırmamıza uygun olan çözümlemeyi gerçekleştirmiş olan Duckitt; otoriterliği kişiden alıp bir grubun üzerine yüklemektedir.

Otoriterlik kavramının en temel yapı taşlarının doğrudan bir kişiden ziyade bir grup tarafından daha iyi temsil edebileceğini söyleyen Duckitt, aynı zamanda grup içerisindeki karşılıklı desteğin de otoriterlik açısından önemli olduğunu belirtmektedir (Duckitt, 1989: 70). Otoriterliğin hakim olduğu ya da yeni gelişmeye başladığı ülkelere göz gezdirildiğinde bu savı destekleyen yapılaşmaları görmek mümkün olacaktır. Özellikle bir amaç etrafında toplanmış olan grup, dışarıdan gelecek eleştirilere kapalı, saldırgan ve dışlayıcı bir tavır içerisinde sosyal ve siyasal gelişimini sürdürmeye devam eder. Çoğu örnekte karşılaşıldığı gibi, gücünü genel olarak bu ötekileştirme söylemlerinden alır (Demiralp ve Sayan Cengiz, 2023: 291).

Karakterler ve gruplar üzerindeki otoriterlik tartışmalarının devam ettiği bu yıllarda, bu araştırmalara paralel olarak gelişmekte olan otoriterliğin rejimsel incelemeleri alanın siyasal düzlemde de ilerlemesini sağlamıştır. Bu noktada özellikle Juan Linz'in otoriter rejimlere yönelik tanımlamaları dikkat çekmektedir. Linz'e göre; Politik sistemde etkileşimin az olması, toplumu bir arada tutup bir ülkü etrafında güdüleyici düşünce kalıplarının olmayışı ve otorite sahibi iktidar sahiplerinin sayıca az ya da öngörülebilir yapıda olmaları otoriter rejimlerin en belirgin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır (Linz, 2000: 159). Linz'in ilk olarak 1964 yılındaki makalesi ile ortaya koyduğu bu tanım, aslında başka bir inceleme düzleminde ilerlemekte olan Altemeyer ve sonrasında Duckitt'in çalışmaları ile de desteklenmiştir. Linz, otorite kavramını siyasal sistem düzeyinde incelerken; Altemeyer ve Duckitt gibi akademisyenler ise araştırmalarını karakterler üzerinden ilerletmiştir. 21. yüzyılın henüz başlamadığı yakın yıllarda, iki farklı inceleme düzeyindeki bu araştırmacıların vardıkları sonuçların paralellik gösterdiği dikkat çekmektedir. Karakter bazında ortaya çıkan; hoşgörüsüzlük, bağlılık, bir ülkü etrafında toplanma ve en nihayetinde grup içi dayanışma gibi özellikler, sistemsel bazda da otorite sahibi iktidar ve karşı politik-sivil güçler etrafında ortaya çıkmaktadır.

Grup düzeyinde ya da karakter düzeyinde otorite kavramlarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelerken, Antonio Gramsci'nin literatüre kazandırmış olduğu *hegemonya* ve *karşı-hegemonya* kavramlarının da anılması yerinde olacaktır. Gramsci'nin hapishanede geçirdiği yıllarda sistematik olarak kaleme almış olduğu *Hapishane Defterleri* isimli notları, ilk olarak 1970'li yılların başında İtalyanca'dan İngilizce'ye çevrilerek alana kazandırılmıştır. Hegemonya kavramını ağırlıklı olarak sınıfsal düzlemde ele almış olan Gramsci, aynı zamanda bu kavramı sosyo-ekonomik alanlardan da değerlendirmiştir. Hegemonya kavramının temellerini daha çok liderlik vasfına ve yönetilen gruptan gelen rıza ile ilişkilendiren Gramsci;

bu iki özelliğin haricinde zor kullanma inisiyatifinin de caydırıcı bir unsur olarak hazırda olduğunu belirtmektedir (Glassman, 2009: 81). Bu doğrultuda düşünüldüğünde, otorite kavramı ile hegemonya kavramı arasındaki ilişki özellikle ön kabule bağlı yetki devrinde ve yine bu yetki devrine rıza gösteren grubun kontrol altında tutulması yönünde ortaya çıkmaktadır. Ancak tam olarak bu noktada Gramsci'nin ortaya koymuş olduğu hegemonya tanımlamalarında, baskın olan erkin varlığı ayırt edici bir etken olarak dikkati çekmektedir. Bu şartlar altında kurulmuş olan yeni bir otorite ya da hegemon erkin karşısında, karşıt yeni bir hegemonik güç ortaya çıkacaktır. Bu, halk içerisinde bir oluşum olabileceken, aynı zamanda siyasal sistem bağlantılı bir parti oluşumu da olabilir. Burada Gramsci'nin de üzerinde durmuş olduğu önemli nokta, bir hegemon faaliyetin aynı zamanda karşıt bir hareketinin de olacağı düşüncesidir. Otoriter yönetimler için de bu durumun aynı doğrultuda işleyeceği düşüncesi ile; bir siyasal ya da sosyal sistem içerisinde bulunan otoriter grupların her durumda kendilerine karşı oluşacak bir yeni otorite odağının bulunabileceğini varsaymak isabet olacaktır. Tam olarak bu varsayımın yol açtığı tedirginlik ya da korku sebebiyle otoriter rejimler, mevcut rızanın ötesine geçerek zor kullanma araçlarını kullanmaya niyet edebilmektedirler.

Hegemonya olgusunun tahsisi konusu, neredeyse tüm yönetim biçimleri için bir temel dinamik olduğu söylenebilir (Pınar, 2013: 30). Özellikle otoriter rejimlerin kullandığı meşrulaştırma araçlarının birçoğunun hegemonya sahibi güç odaklarının araçlarıyla benzerlik göstermesi (March, 2003: 329), otoriter rejimleri bekleyen tehlikelerin de; Gramsci'nin hegemonya sahibi erkler için dikkati çekmiş olduğu gibi (Im, 1991: 142), otoriter rejimin karşıt oluşumlardan etkilenmesi anlamına gelebileceğidir. Bu bağlamda otoriter rejimlerin sağlıklı bir şekilde mevcudiyetlerini devam ettirmeleri önem kazanmaktadır. Geçmişten günümüze uluslararası siyaset sahnesinde çok çeşitli otoriter yönetimler görülmüş olmakla birlikte, son çeyrek asırda bu tür rejimlerin sayısının giderek artmış olması konunun temellerinin daha net anlaşılabilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Otorite sahibi kesimin mevcut yönetimini kaybetme tehlikesi altında hissetmesi eğiliminin (Strange, 1987: 559), aslında bir bakıma mevcut yönetimin otoriter karakterini oluşturan en temel yapı taşlarından biri olduğu söylenebilir. Hegemonyanın kaybı ya da tehdit edilmesi durumu rejimin, sivil toplum ya da siyasi muhalifler üzerinde baskı unsurlarına başvurmasına, çeşitli politik olaylar ile emperyalist emellerini gerçekleştirmesine veyahut statü savaşları yoluyla hegemonyanın korunma çabasına yol açabilmektedir (Ashraf, 2020: 414). Ancak çeşitli kaygı ve korkular ile elde ettikleri bu otoriter güç, tarih sahnesinde görüldüğü üzere, kaybedilmeye mahkum olmaktadır. Bu noktada otoriter rejimlerin oluşum dinamiklerine göre çöküşlerinin de farklılık gösterdiği düşüncesini ortaya

çıkarmaktadır. Söz gelimi askeri bir otoriter yönetim ile, tek-çok partili siyasal sistemdeki bir otoriter yönetimin mevcut yönetimlerini kaybetme dinamiklerinin ve sürelerinin farklı olduğunu öne süren Geddes; özellikle kişisel otoritenin hüküm sürdüğü ya da tek partinin otoriter yönetiminin hakim olduğu rejimlerde mukavemetin daha güçlü olduğunu belirtmektedir. Bu rejimlere nazaran çok partili bir siyasal sistemde boy gösteren otoriter yönetimin ya da özellikle ordu gücüne dayanan militarist bir otoriter yönetimin diğerlerine nazaran çok daha zayıf bir yapıda olduğunu savunmaktadır (Geddes, 1999: 312). Geddes'in bizlere sunmuş olduğu bakış açısıyla; günümüz otoriter rejimlerinin birçoğunun, en azından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler nezdinde, dış etkenlere ya da Gramsci'nin söylemiyle; karşıt-hegemonik hareketlere daha açık bir halde oldukları söylenebilir. Otoriter rejimlerin değişime ya da mevcut güçlerini yitirmelerine karşı durumlarını belirleyen yönetim biçimlerinin arka planında ise, baskı araçlarını ve zor kullanma yetilerinin işlevselliği gün yüzüne çıkmaktadır. Tek parti sistemlerinin ya da militarist otoriter rejimlerin karşıt girişimlere daha dayanıklı olmasının temelinde bu zor kullanabilme yetisi ve bu araçlara doğrudan erişim imkanı yatar (Geddes, 1999: 314). Böyle bir ortamda oluşturulmaya çalışılan karşıt eylemler hem aşırı riskli olacaktır hem de bu eylemlerin gizliliği sebebiyle yeni bir kitlesel hareket dalgasının oluşturulması zorlaşacak ya da zaman alacaktır. Hareketin çıkış noktası ister sivil toplum olsun ister yasal siyasal düzlemde bulunan muhalefet partileri olsun, mevcut yönetimlerin savunma mekanizmaları ve güç kullanma tepkileri genellikle aynı doğrultuda olacaktır. Neredeyse tüm kitle iletişim, yargı ve yasama faaliyetlerine bürokratik olarak müdahalede bulunabilecekleri bir otoriter sistem yaratmış olmalarından dolayı, sivil oluşumlara da en az siyasal oluşumlara olduğu gibi doğrudan ya da gizli şekillerde müdahale hakkını kendilerinde bulacaklardır. Yine otoriter rejimlerin bir diğer ortak özelliği olan ötekileştirme-ayırıştırma yöntemiyle, kitle iletişim araçları kullanılarak mevcut müdahalelerini kamuoyu nezdinde meşrulaştırmak problem olmayacaktır (Maerz, 2019: 2).

Otoriter rejimlerin hüküm sürdüğü sistemlerde sivil toplum, siyasal sistem ve devlet erki üçgenindeki etkileşimler yukarıda tanımlandığı üzere; bir güç ve hakimiyet savaşı etrafında şekillenmektedir. Bu mücadele içerisinde devlet erkinin veyahut diğer grupların hangi araçları etkin şekilde kullanacakları ise mevcudiyetlerini destekleyen “yumuşak” ya da “sert” güç unsurlarıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Bu ilişkilendirme neticesinde özellikle devlet erki dışındaki diğer güç odaklarının “yumuşak güç (*soft power*)” unsurlarına erişimi daha kolay olabildiği gözlemlenmektedir (Nye Jr, 2011). Tüm sivil ya da siyasal yapılanmaların oluşturma amacı güttüğü yeni veya karşıt hegemonya doğrultusunda bu kaynakları organize etmeleri ve

araçları etkin şekilde kullanmaları hegemonya değişimi açısından oldukça önemlidir (Yatağan, 2018: 73). Mevcut yönetici kesimlerin ellerinde hazır bulunan ordu vb. sert güç unsurları, onları muhalif hareketlilikten koruyan temel araçlardan biridir. Ancak bununla birlikte medya ve iletişim araçlarının etkin şekilde kullanılması da sert güç unsurlarının desteklenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki, askeri bir hareketin bile çeşitli nedensellik ağları örülerek ve medya gibi araçların yardımıyla meşruiyet kazandırılması sonucunda “*sert-yumuşak güç*” halini alması sağlanabilmektedir (Kounalakis ve Simonyi, 2011: 22).

2010 yılı ile başlayan çeşitli sosyal ve siyasal hareketlilik dalgalarının bir yumuşak güç aracı olan sosyal medyanın kullanımı ile nasıl tahmin edilemez boyutlara ulaşabileceği gerçeği; 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ile birlikte dijital dönüşümün artması sonucunda daha da önemli bir hal almıştır. Pandemi süreci ve sonrasında tüm dünyada iş yapış şekillerinde, eğitim öğretimin uygulanmasında, en temel yeme içme alışkanlıklarında bile gerçekleşen dönüşümler internet kullanımının artık bir araç olmaktan ziyade ihtiyaç gibi görülmesine yol açmıştır (Yildirim & İpek, 2020: 70). Bilgi akışının ve gündemlerin çok hızlı değiştiği böyle bir ortamda hegemon güçlerin mevcudiyetlerini devam ettirebilmelerinin arka planında; sürekli bir mücadele ve yumuşak güç araçlarının aktif kullanılması gerçeği yatmaktadır. Bu bağlamda özellikle pandemi sürecinde sıklıkla görülen, otoriter ve kişisel özgürlükleri kısıtlayıcı kararların alınmasını tetiklemiş olan birçok unsur bulunmaktadır. Tüm dünya devletlerinin bu süreç içerisinde korumaya çalıştıkları temel durumlardan biri tedarik zincirlerinin devamlılığı olmuştur. Hatta dünya ticaretinde çok çeşitli alanlarda hammadde tedariklerinin aksaması dolayısıyla, üretici ya da son kullanıcı fark etmeksizin çok çeşitli alanlarda mağduriyetlerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Karlı & Tanyaş, 2020: 180). Hükümetler, bu krizi yönetebilmek adına kişisel özgürlükleri, özellikle ekonomi ve ticaret ekseninde gevşetme yollarına gittiler. Bu pandeminin yeniden gözler önüne sermiş olduğu en önemli farkındalıklardan birinin de ekonomik sistemin sağlıklı işleminin devletler için en önemli parametrelerden biri olduğudur (Yetgin, 2020: 328). Bu bağlamda çalışmanın temel inceleme konularından biri olan; literatürde de otoriterlik kavramıyla birlikte oldukça sık anılan neoliberalizm kavramının detaylandırılması önem arz etmektedir. Politik ekonomi ekseninde neoliberalizm kavramının otoriterlik ile yakın ilişkisinin resmedilmesi, aynı zamanda mevcut literatüre katkı sağlaması açısından da önemli görünmektedir.

2.2. Neoliberalizm

Neoliberalizm, en basit ve kapsayıcı ifadeyle; kavramının temelini oluşturan bireyin refah durumunun geliştirilmesi ve bu refahın oluşmasına yardımcı olacak araçların politik ekonomik düzlemde sağlanması amacıyla, serbest ticaretin ve piyasaların güçlendirilmesi, bireysel girişimlerin desteklenmesi ve zemin oluşturulması, şahsi mülkiyet hak ve yeterliliklerinin artırılması gibi çok çeşitli politikalar bütünüdür. Bu amaçlar doğrultusunda devletin asli görevi zemin oluşturmak ve korumaktır (Harvey, 2005: 2). Bunun dışındaki müdahaleler bu teorik çerçeve kapsamında istenmeyen durumlar olarak; teorinin amacının dışında kullanılması anlamını taşımaktadır.

Neoliberalizm kavramı için David Harvey tarafından yapılmaya çalışılmış olan kapsayıcı ve açıklayıcı bu tanıma rağmen, kavram gerçek anlamda ortak bir tanıma sahip değildir. Kavramın sınırları ile ilgili tartışmalar günümüzde de güncelliğini korumakta olup, ekonomik, siyasi, felsefi veya sosyal alanlara yapılabilecek vurgulara göre çok geniş bir tanımlamaya sahip olabilmektedir (Nofal, 2023: 587). Bu bağlamda kavramın doğuşundan bu yana sahip olduğu bu kapsayıcı durumundan kaynaklı olarak, onun daha da popüler bir hale gelmesine ve her alanda uygulanabilir çözümler getirilmesine yol açtığı söylenebilir.

2.2.1. Neoliberalizmin Tarihsel İzdüşümü: 2008 Ekonomik Krizine Kadar

Kavramın tanımının ve sınırlarının ortak bir paydada birleşmemesinin ardında yatan tarihsel gelişimi gözden geçirmek bu noktada önem arz etmektedir. 1929 yılında devletleri derinden etkileyen Büyük Buhran ile birlikte ekonomik sistemin işlevselliği tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların akademik ve politik alandaki galibi John Maynard Keynes olmuş, bu yıllardan itibaren minimum 30-40 yıl sürecek olan yeni Keynesyen ekonomi modelini uygulamaya koymuştur. Keynes'in üzerinde durmuş olduğu; devletlerin piyasalara müdahale edebilme yetenekleri ve "*refah devleti*" oluşturabilme ana başlıkları, özellikle dünya ekonomisinin başat kapitalist güçleri tarafından ivedi şekilde benimsenmiştir (Gültekin, 2023: 867). Çünkü Keynes'in düşüncesine göre; piyasalar kendi kendilerine bir düzen oluşturamayacağından dolayı, bu noktada devletlerin gerçekleştireceği müdahalelerin, özellikle harcamalar dengesi yönünden olumlu etki yaratacağı yönündeydi (Yılmaz ve Keskin, 2018: 167). Bu temeller üzerinden hareketle istihdam arttırma, iş hacmini geliştirme ve genel durgunluğu ortadan kaldırma serüvenine başlamış olan kapitalist devletler, girdikleri yarış sonucunda yeni bir dünya savaşı ortaya koymaktan kaçınamamışlardır.

İkinci Dünya Savaşını hazırlayan 1930'lu yıllarda, daha çok yeni bir uygulama olan Keynesyen politikalar için eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştı. Eleştiriler Viyana kürsüsü etrafında güç kazanarak (Stocker, 2018: 194), Paris ve Londra kürsüleri ile büyümeye devam etmiştir. Keynesyen politikalara tepki olarak ortaya atılan neoliberal fikirlerin temelleri ve gelişimi ileriki yıllarda da özellikle üç kürsü etrafında şekillenmiştir (Nofal, 2023: 581). Viyana kürsüsünden Friedrich Hayek ve Ludwig von Mises, bu fikrin yeşermesinde ciddi emekleri olan iki önemli akademisyen olarak tarih sahnesinde karşımıza çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi ile birlikte kişisel özgürlükler temelli yaklaşımlarını, Keynesyen politikaların karşısına koydular. Bu politikaların savunmuş olduğu devletin ekonomik alana müdahalesi fikri, bir anlamda ekonomik sistem için “görünmez el”(Smith, 2016: 306) görevi görmüştür. Bununla birlikte yönetici elitler tarafından kişilerin hak ve özgürlüklerine sınırlamaların da getirebileceği yönündeki görüşlerini belirten Hayek, bir ileri durum olarak otoriter ya da totaliter oluşumların bu müdahaleler sonucunda ortaya çıkabileceğini de aktarmıştır. Hayek'e göre, mevcut demokratik ülkeler zamanla sosyalizm çatısı altına girecekler bunun sonucunda da kaçınılmaz olan totaliter yapı gelecektir. Aslında Hayek için esas nokta ekonominin kontrol edilmesi hususudur. Ona göre ekonomik faaliyetlerin kontrol edilmesi demek, aslında tek tek tüm kişisel hayatın kontrol altında tutulması demektir (Hayek, 1944: 92). Burada ister kişisel olsun isterse grup düzleminde olsun, mevcut çıkarların kontrol altında tutulduğu ve kişisel hedefler için insanlara hangi araçların sunulacağını devlet tarafından belirlenmesi durumu söz konusudur. Dolayısıyla demokratik ortamın oluşturulması için hali hazırda sahip olunan anlaşmalardan daha fazlasına ihtiyaç duyulmasının ortaya çıkması, zamanla otoriterliği ve kontrol yöntemlerini arttırma yoluna gidilmesine yol açarak totaliter evrilmeyi meydana getirmesi beklenmelidir.

Neoliberalizmin tarihsel düzleminde ilk sıralara konumlandırılması gereken kişilerden biri ise Ludwig Von Mises'tir. Birinci Dünya Savaşı'nın henüz son bulduğu yıllarda, erken dönem neoliberalizm düşünceleri olarak da adlandırılabilir çalışmalar gerçekleştiren Mises, katıldığı çeşitli seminerler kapsamında yayınladığı makalelerinde sosyalist temelli ekonomik bir anlayışın geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur (Nofal, 2023: 580). Mises, fikirlerini detaylandığı “*Human Action*” adlı eserinde; mevcut ekonomik sistemin eksikliklerine değinmiş ve sosyalizm temelli bir ekonomik sistemin uygulanabilirliği konusuna değinmiştir. Onun için temel gereklilik serbest piyasaların varlığıdır. Devlet müdahalesinin olduğu bir ekonomide; kişisel özgürlüklerin sınırlanması, girişimciliğin sekteye uğraması, eşitsiz kaynak dağılımı gibi durumların daha kolay ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Yine aynı eserde

özellikle serbest piyasaların gerekliliğini açıkladığı noktada önem atfettiği “*ekonomik hesaplama*” yöntemi ile Mises; ücretlerin piyasa hakkındaki bilgileri üstlenici bir görev sergilediğini ifade etmiştir. Çünkü ücretlerin, özel ya da genel piyasa hakkında; kişisel tercihlerin hangi yönde gerçekleştiği ve tüm alanlardaki hammadde kısıtlarının bir yansıması olduğunu savunmuştur. Belirttiği bu veri akışının önceden planlanmış, devlet müdahalesinin bulunduğu ekonomik sistemlerde gerçekleşmeyeceğini ya da çok kısıtlı olacağını belirtmiş, tam da bu sebeple ekonomideki kazanımların zincirleneceğini aktarmıştır (Mises, 1999).

Hayek ve Mises’in 1930 ve 1940’lı yıllardan sonra birlikte gerçekleştirdikleri çalışmaların alana sağladığı katkılar ile birlikte neoliberalizm kavramı artık uluslararası ekonomide kendinden sıkça söz ettirmeye başlamıştır. 1947 yılında Hayek’in de önemli destekçilerinden biri olduğu bir grup akademisyenin bir araya gelmesiyle oluşan Mont Pelerin Cemiyeti, neoliberalizm düşüncesinin yayılmasında ve tanınmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Cornelissen, 2017: 507). Bu noktada özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ve Soğuk Savaş yıllarının başlamasıyla değişmeye başlayan uluslararası çehrede, Milton Friedman’ın 1960’larda başlayan önemli yayın sürecini takiben, alana sağladığı katkılar sayesinde, neoliberalizm kavramı bir daha unutulmamak üzere dünya ekonomik sistemine kazanmıştır. Friedman’ın 1962 yılında literatüre kattığı “*Capitalism and Freedom*” adlı eserinde açıklamış olduğu görüşler, kendisine bundan 14 yıl sonra Nobel Ekonomi Ödülü kazandırmıştır (Nofal, 2023: 584). Friedman’a göre, bir ekonomik sisteme özgürce hareket hakkı sağlanmıyorsa o sistemde siyasal hareketler de kısıtlı kalacaktır. Çünkü siyasal özgürlüğün temelinde yatan aslında bireysel özgürlüklerdir. Bunun sağlanabilmesi için de ekonomik sistemin özgür olması gerekmektedir. Yönetici elitin gerçekleştirdiği müdahaleler en başta kişisel özgürlükleri zedeleyecek ve ardından sistemi birçok açıdan kısıtlayacaktır. Bu yüzden müdahalelerin minimal bir düzeyde kalması önemlidir. Ona göre ekonomiyi yönlendiren girdi ve çıktıların hükümetler gibi bürokratik mecralar tarafından değil, toplumu oluşturan bireyler ve piyasa dinamikleri vasıtasıyla planlanması gerekir. Friedman’ın üzerinde durduğu bir diğer önemli konu ise para arzının kontrol altına alınmasıdır. Burada oluşturulacak yeni kurallarla, siyasi elitlerin fevri kararlarından etkilenmeyecek bir sistemin kurulmasını savunmuştur. Toplumun her kesiminin, siyasi temsilcileri aracılığıyla bu özgür ekonomik sisteme katılımlarını ister ancak aynı zamanda oluşturulacak yasal düzenlemeler sayesinde bu aracı siyasi figürlerin karar değişikliklerinin etkilerinden de ekonomik sistemin korunması taraftarıdır (Friedman, 1962). Monetarizm olarak da adlandırılan bu sistem, özellikle ABD başta olmak üzere çeşitli ülkelerde 1970’li yıllar ile birlikte denenmiştir. Bu denemelerin en başında, bir bakıma neoliberal

politikaların da denemesi olarak adlandırılabilir olan, Augusto Pinochet yönetimindeki Şili gelmektedir. Birçoğu Friedman'ın öğrencileri olan “*Chicago Boys*” olarak bilinen bu grup, Şili’de kritik görevlere gelerek neoliberal politikaların uygulanması konusunda tetikleyici olmuşlardır. Özelleştirmeler ile başlayan bu süreçte, enflasyonu kontrol altında tutabilmek amacıyla da monetarist uygulamalar tercih edilmiş olup, döviz kurlarının değerlemeleriyle ilgili de çeşitli politikalar Pinochet yönetimi boyunca, yani 1990 yılına kadar sürmüştür. Bu yıllar boyunca karşı siyasal oluşumlar, işçi sendikaları, halkın bir araya gelebileceği tüm oluşumlar yok edildi ya da kısıtlandı. Bu engellemeler ile birlikte yeni ekonomik düzenin kurulabilmesi ve politikaların sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte anlaşmalar gerçekleştirildi. Çeşitli alanlar için kredilerin sağlanması ile birlikte devletin elinde olan neredeyse tüm alanlarda özelleştirmelere gidildi, doğal rezervlerin kullanımı yine özel şirketlerin himayesine devredildi. Neoliberalizm kavramının yerleşmesi, uygulamada pratiğinin sağlanması açılarından “başarılı” bir deneme olan Şili örneği, en azından 1982 yılında gerçekleşen Latin Amerika’daki borçlanma krizine kadar, dünya ekonomisinin yöneleceği noktayı aslında erken dönemde göstermiş oldu. Şili örneğinden alınan dersler ile 1980’li yıllara ABD ve İngiltere’nin neoliberal politikaların başat aktörleri olduğu bir ekonomik düzende girilmiştir (Harvey, 2005: 7-8).

1970’li yıllarda Şili üzerinden başlayan neoliberal denemeler sürerken, neredeyse tüm dünya devletlerini derinden etkileyen 1973 OPEC (Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü) tarafından İsrail’e destek sağlayan batılı güçlere yönelik petrol kısıtlaması uygulandı. Yom Kippur Savaşı olarak anılan Arap-İsrail savaşının yol açtığı petrol kısıtlaması sonucunda, petrol ve türevi ürünlerin fiyatlarında aşırı dalgalanmalar yaşanarak birçok ülkede enflasyonun aşırı yükselmesine yol açtı. Bu durumun getirmiş olduğu stagflasyon, birçok ülkenin büyüme oranlarını etkileyerek çeşitli ekonomik daralmaları ortaya çıkardı (Karni, 1979: 63). Özellikle petrol kaynaklı enerjiye bağımlılıkların azaltılması, alternatif enerji kaynaklarının arama faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından etkili olan bu krizi takip eden yıllarda ekonomik sistemin de birtakım değişikliklere maruz kalması gerekliliği ortaya çıktı. Yüksek enflasyon, bazı ülkelerde stagflasyon veyahut resesyon gibi sıkıntıların yaşanması, monetarist politikaların uygulanmaya başlanmasına yol açtı (Öztürk ve Saygın, 2017: 4). Bu bağlamda 1978 yılında başlayarak 1979 yılında da devam eden, İran kaynaklı, petrol kısıtlamaları ABD ve İngiltere için bardağı taşıran son damlalar olmuştu. Özellikle ekonomik alanda yepyeni bir sayfanın başlangıcını iki devlette bu yılda atarak neoliberal politikaları uygulamaya koyma yoluna girdiler. 1979 yılında ABD Federal Rezerv’in yeni başkanı olarak ataması gerçekleştirilen Paul

Volcker, daha sonradan “*Volcker Şok (Volcker Shock)*” olarak adlandırılacak olan ünlü bir dizi karar imza attı. Volcker özellikle paranın kontrol altında tutulmasına ağırlık vererek, bankalar arası para akışındaki uygulanan faizlerin de yükseltilmesi yolunu seçti. Böylece enflasyon oranlarının geri çekilmesi planlandı ve bunda başarılı da olundu. Ancak bu süreçte belirli süreli olarak yaşanan resesyon, artan işsizlik oranları, girişimciliğin ve yeni yatırımların azalması gibi (Uçkaç, 2017: 650) yan etkilerin meydana çıkması özellikle halk tabanında ciddi zorluklara yol açmıştır. Bu iki ucu keskin durumda monetarist politikalardan yana tavır alan Volcker ve dolayısıyla ABD, bu tarihten günümüze kadar gelecek bir süreci kendi topraklarında başlatmış oldu. Volcker’ın uygulama yönünden öncüsü olduğu neoliberal politikalar, özellikle 1981 yılında başkanlığa seçilen Ronald Reagan ile birlikte tamamen yürürlüğe konmuş oldu. Yine 1979 yılında İngiltere’de başa gelen Margaret Thatcher ile birlikte neoliberal dönüşüme yüzünü tamamen dönecek olan İngiliz ekonomisi, ABD ile birlikte omuz omuza neoliberal politikaların hamisi konumuna gelecektir. Reagan’ın ekonomi politikaları arasında kamu harcamalarında daha özenli davranılması, ekonomik alana müdahalelerin azaltılması, vergi yükünün hafifletilmesi gibi konular yer alırken; Thatcher’ın devlet kurumlarını özelleştirme, sendikaların gücünü kırmaya ilişkin düzenlemeler ve çeşitli finansal adımların entegrasyonu gibi başlıklara ağırlık verdiği dikkat çekmiştir (Demirtepe ve Helvacı, 2015). Ancak sonuç itibariyle iki liderin de yegane amacı devletin ekonomi üzerindeki rolünü azaltmak ve piyasaları özgürleştirmektir.

1980’li yılların başlamasıyla hareketlenen neoliberal uygulamalar, dünyanın dört bir yanında görülmeye başlanmıştır. Latin Amerika ülkelerinin birçoğunun içinde bulunduğu borç krizi sebebiyle IMF ile ortaklaşa gerçekleştirdiği yapısal reformlardan, Çin’in ekonomi piyasalarına odaklı revizyonlarına; Afrika’daki bazı ülkelerin borçlarına ve kötü giden ekonomik gidişata istinaden gerçekleştirdikleri IMF birlikteliğinden, bu on yılın sonuna doğru SSCB’nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) dağılması ve ortaya çıkan Doğu Avrupa ülkelerinin uluslararası ekonomiye IMF aracılığıyla entegrasyonuna kadar dünyanın her kıtasında neoliberal politikalar bu on yıllık süreçte öne çıkmaya başladı (Abacı, 2012: 112-115).

1990 ve sonrasındaki on yıllık süreç neoliberalizm için artık bir tam entegrasyon süreci oldu denilebilir. Bu yıllarda neoliberal politikaları benimseyen neredeyse tüm ülkelerde büyüme oranları pozitif bir eğri gösterirken; bunun yanında gelir dağılımının giderek adaletsizleştiği, ekonomide görülen düzensiz hareketlenmelerin sebep olduğu sosyal ve ekonomik güvensizlik ortamının arttığı bir tablo oluşmuştu. ABD’de büyük çoğunluğu Bill

Clinton başkanlığında geçen bu on yıllık periyotta neoliberal politikaların uygulanmasına devam edildi. Özellikle serbest ticaret anlaşmalarının dikkat çektiği bir dönem olan bu süreçte; NAFTA (Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Anlaşması) adıyla gerçekleştirilen bu birliktelik, ABD, Kanada ve Meksika arasındaki neoliberal bağların güçlenmesini sağlamıştır (Altinkaya ve Altın, 2023: 95-96). Bu üç devletin ekonomik faaliyetler üzerindeki rolünü biraz daha geri plana atmak için bir adım olarak görülebilecek bu anlaşma ile özellikle bireysel girişimcilerin devletlere karşı önemli ölçüde elleri güçlenmiştir. Diğer Latin Amerika ülkelerinde ise özelleştirmeler ve piyasa uyum politikaları devam etmekteydi. Bu noktada neoliberal politikaların uygulanması ve devamlılığı açısından dikkat çeken gelişme *Washington Uzlaşması* olarak anılan gelişme olmuştur. Bu uzlaşının temelinde; Latin Amerika özelinde de geçtiğimiz dönemlerde başlamış olan monetarist uygulamaların çeşitlendirilmesi ve standarta bağlanması yatmaktadır. Ticari faaliyetlerin neoliberal ekonomi politik çerçevesinde düzenlenmesi, piyasaların entegrasyonu, vergi oranlarının bu amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi gibi maddeleri içeren bu uzlaş; IMF, ABD Hazinesi ve Dünya Bankası eliyle Latin Amerika ülkelerini neoliberal hayata entegrasyon hedefiyle yürürlüğe konulmuştur (Birdsall, Torre, ve Menezes, 2001: 3). Bu bağlamda Brezilya, Arjantin ve Şili’de geçtiğimiz dönemlerde başlayan monetarist uygulamalara devam edildi (Uysal, 2016: 553-554). Avrupa kıtası özelinde de neoliberal ilerleme bu yıllarda devam etti. İngiltere’de Thatcher döneminin ardından başlayan John Major döneminde de neoliberal politikaların uygulanmasına devam edildi (Karahanoğulları, 2010: 150). Almanya’da ise neoliberalleşme özelleştirmeler ağırlıklı olarak hızlı bir şekilde ilerlemekteydi. Doğu ve Batı ayrımının son bulması, Berlin Duvarı’nın yıkılmasının ardından özellikle Doğu Almanya olarak adlandırılan topraklardaki kurumların özelleştirmesi faaliyetlerine ağırlık verilmiştir (Karluk, 1993: 65). Uzak doğu coğrafyasında da görünüm çok farklı değildi. Çin’de Xiaoping’in başlatmış olduğu piyasa revizyonlarına devam edildi. Daha kısıtlı olmak kaydıyla özelleştirmeler gerçekleştirildi ve bazı alanlarda dış yatırımların önü açılmaya başlandı (Kenzhetay, 2023: 5). Yine aynı on yıllık periyotta Hindistan ekonomisinde de devletin rolünü azaltmaya önem verildi (Maimaitiaili, 2020: 555). Afrika’da süreç biraz daha IMF destekli borçlanma ve buna bağlı entegrasyon politikaları etrafında ilerleyen Nijerya ve Kenya gibi ülke örnekleri modelindeydi. Öte yandan Güney Afrika Cumhuriyeti’nde de özellikle Apartheid rejimi sonrasında, ekonomik alanda liberalleşme ve piyasalarda özgürlüğün artırılması amacıyla bir takım adımlar atıldı. Bu adımların ilk etapta geri dönüşleri yüksek işsizlik oranları ve gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlikler etrafında oldu. Milenyuma neoliberal ekonomi politik bir pencereden giriş yapan

uluslararası sistem ve devletler, heybelerinde; artan işsizlik oranlarını, büyüyen gelir adaletsizliğini ve bununla birlikte sermayenin daha dar bir kesimde birikmesi gibi sorunları getirmekteydiler (Memiş vd., 2014: 335).

Milenyumun başlamasıyla birlikte, dünya üzerinde birtakım değişikliklerin habercisi olan olayların yaşandığı bir döneme girildiği anlaşıldı. ABD’de *dot-com* krizinin yaşanması ve yine ardından 11 Eylül saldırılarının gelmesi, bununla birlikte Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne dahil olması ve ilerleyen yıllarda 2008 ekonomik krizi gibi daha birçok önemli gelişmenin neoliberal politikaların geleceğinin sorgulanmasına sebep olduğu bir dönemdi. ABD’de pozitif büyüme 2008 mali krizine kadar devam etti. Bu süreci sürdürebilmek adına vergilerde indirimlerin gerçekleştirilmesi ve piyasalardaki özgürlüğün artırılması gibi politikalara devam edildi. Kanada özelinde de yine ABD’deki uygulamalara paralel ama daha dengeli politikalar izlendi (Deveci, 2018: 368-371). Latin Amerika’da ise neoliberal politikaların geleceği sorgulanmaya başlandı. Arjantin’in daha milenyumun ilk yıllarında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle ekonomi politik alanda değişikliklere gidildi. Brezilya’da ise ekonomik istikrarın sağlanması yönünde politikalara ve bununla birlikte ülke genelindeki artan yoksulluk ile mücadele için çeşitli yeni düzenlemeler getirildi. Şili bu dönem içerisinde Latin Amerika ülkeleri arasında ekonomik anlamda en istikrarlı grafiği çizen ülke olarak diğer birçok ülkenin aksi bir tablo ortaya koydu (Akgemci, 2015: 182-185). Çin’in dünya ekonomisine entegrasyonun hızlanması ile birlikte dünya ticaretindeki önemi arttı ve söz sahibi olma yolunda emin adımlarla ilerlemesini sürdürdü (Çetin, 2020: 118-119). Hindistan bir önceki on yılda gerçekleştirdiği neoliberal dönüşümlere devam ederek piyasalardaki politikalarda yeniliklere gitmeyi tercih etti (Aydın, 2021: 376). Afrika kıtasında Güney Afrika ise henüz eşitsizlik ve işsizlik gibi sorunlarına başarılı bir çözüm getiremedi. Nijerya gibi nispeten petrol gücü bulunan bazı Afrika ülkeleri ise, bu gelirleri çeşitlendirecek politikalara ağırlık vermeye çalışırken bir yandan da piyasalarını özgürleştirme süreçlerine devam ettiler (Muhammed, 2015: 116-119).

2008 yılına doğru dünya genelinde; sermaye hareketlerinin tekelci bir pozisyona doğru ilerlediği, sosyal tabakalar arasındaki gelir eşitsizliğinin çoğaldığı, işsizlik sorunlarının giderek yükseldiği, ülkelerin büyüme oranlarının pozitif olduğu ancak bunun halka yansımadağı, özellikle ABD’de görüldüğü üzere kredi balonunun ortaya çıkması ve bankacılık sektörünün sıkıntıya düşmesinin an meselesi olduğu bir döneme giriş hazırlığı yapılmaktaydı.

2.2.2 2008 Krizi ve Sonrası Neoliberal Ekonomi Politik

ABD'nin başat rol oynadığı; yüksek borçlanma oranlarının kol gezdiği, yeterli ön kontrollerin sağlanmadığı kredilerin bol miktarda yaratılması ve dağıtılması, özellikle mortgage gibi sistemlerin arka planındaki fon ağının karmaşıklığının getirdiği sahte güven ortamı gibi özelliklere sahip “farklı” bir ekonomik sistemle milenyum çağının ilk yılları geride bırakılmıştı (Reinhart ve Rogoff, 2009). Kendini imha etme pahasına genişlemeye devam eden bu sistemin, 2008 yılına gelindiğinde artık üzerindeki yükleri bırakmak zorunda olduğu anlaşıldı. Bu durumu erken fark eden bazı yatırımcılar krizi fırsata çevirmeyi başarmış olsa bile (Leonard, 2009), öncelikle ABD ve ardından neredeyse tüm dünya için genel bir finansal kriz yarattı. Finansal sistem için “yük” teşkil eden yine ilk olarak “çalışanlar” olmuştu. Birçok finans kuruluşunda yüksek oranda işten çıkarmalar yaşandı. Bununla birlikte mortgage sistemini finanse etmekte olan fon havuzlarında bulunan çeşitli sektörlerle ait fonların tehlikeye girmesi, zincirleme bir reaksiyonun kaçınılmaz olmasına yol açmıştır (Jaffee, 2008).

Wall Street kulislerinde neoliberalizmin sonu nidaları atılırken, Latin Amerika ülkelerinde de neoliberal politik ekonomi mücadeleleri devam etmekteydi. 1970'lerde başlatılan neoliberal uygulamaların tam da meyvelerinin toplanmasının beklenildiği yeni yüzyıl başında patlak veren finansal kriz, ABD ile aynı şekilde Latin Amerika ülkelerinde de neoliberal politika karşıtlarının güçlenmesine yol açmıştır. Bununla birlikte Latin Amerika ülkeleri, hem yıllar süren “deneme” süreçlerinin verdiği “tecrübeler” ile, hem de kriz anında aldıkları ekonomi politik kararlar ile birlikte bu kriz sürecini görece daha küçük kayıplar ile geçirmişlerdir. Bu bağlamda Latin Amerika ülkeleri genelinde finansal piyasalardaki olumsuz hareketlerin etkilerini en aza indirmek adına para politikalarında esnekliğin artırılması, mali alanda disiplin ve sosyal güvence politikalarının desteklenmesi gibi çeşitli kararlar uygulanmıştır. Özellikle düşük gelirli hanelerin desteklenmesi anlamında işsizlik ödenekleri, nakdi yardımlar ve temel gıdaya erişimdeki engellerin kaldırılması gibi politikalar aracılığıyla toplumsal çözülmenin engellenmesi amaçlanmış, bununla birlikte ekonomik alanda hareketliliğin devam edebilmesi için zemin hazırlanmıştır (Ocampo, 2009). Bu tarz politik kararların ekonomiye yansımaları; ABD gibi katı neoliberal politikaların uygulandığı, kriz sonrasında sınıfsal farklılıkların giderek belirginleşmeye başladığı toplumlara göre daha pozitif bir seyir göstermesi olmuştur.

Avrupa özelinde kriz sonrası yansımaları bakıldığında; özellikle eski Sovyet Bloku ülkeleri ya da coğrafi bir ayırım ile Doğu Avrupa ülkelerinde daha ciddi düzeyde önlemler görülmekteydi. Finansal piyasalardaki düzenlemeler para politikalarındaki alışlagelmiş yaklaşımların terkedilmesine, olağandışı ayarlamaların gerçekleştirilmesine yol açmıştır (Plescau, 2017). Bu bağlamda sermayenin ülkelere uzaklaşmaması için de dikkatli şekilde cezbedici kararların alınması önem arz etmişti (Schuh, 2012: 397). Yalnızca Doğu Avrupa değil, tüm Avrupa bu krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle ABD sermaye piyasaları ile yakın ilişki içerisinde olan ülkeler başta olmak üzere, krizi hazırlayan yıllarda doğru adımları atamamış olan ve aynı zamanda çok fazla dışa bağımlı olan Avrupa ülkelerinde kamu ödemeler dengesi bozulma durumuna girdi (Gatawa, 2014). Kriz dolayısıyla tüm ülkelerde ve bir üst yapı olarak Avrupa Birliği (AB) içerisinde finansal sisteme güven tazeleme ve şeffaf mali yönetim gibi çeşitli konularda yenilenme gerekliliği ortaya çıktı (De Bondt, 2010). Toplumsal yapıdaki görünüm daha kırılgan bir hale bürünmeye başlamıştır. Özellikle krizin hane halkı üzerindeki yıkıcı etkileri sebebiyle sağlık, alım gücü ve işgücü gibi çok çeşitli alanlarda ihtiyaç sahiplerinin oranları artma eğilimi gösterdi. Devletlerin sağlık sektörü gibi alanlara yatırımlarını sağlıklı şekilde aktarmaması, toplum sağlığı açısından risklerin artmasına yol açtı (Maltezou ve Lionis, 2015). Kriz öncesi dönemde de belirli sosyoekonomik seviyenin altındaki topluluklarda kriz sonrası dönemde uyarıcı madde bağımlılıklarının arttığını gösteren çalışmalar da (Dom vd., 2016), 2008 mali krizinin dünya genelinde ne denli etkili sonuçlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Avrupa'dan Orta Doğu ülkelerine doğru gidildiğinde, yine neoliberal mali krizin benzer etkilerini görmek globalleşen dünyada şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır. Ülkeler özelinde küçük farklılıkların görülmesi mümkün olmak ile birlikte, genel anlamda daralmalar, yeni para piyasaları politikalarının getirilmesi, sermaye hareketlerinin ülke içerisine doğru kayması adına gerçekleştirilen yeni ekonomi politik uygulamalar dikkat çeken noktalar olmaktadır. Bu coğrafyanın başat aktörlerinden biri olan İran'a göz gezdirildiğinde; çeşitli ambargoların yaratmış olduğu zorluklar ile birlikte, genel krizin yarattığı durgunluk sebebiyle hanehalkı mali durumunun kötüleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda özellikle sağlık gibi sektörlerle ve tıbbi malzemelere ulaşımın zorlaşması, ambargo ve ekonomik krizin ortaya çıkardığı en önemli olumsuz etkilerden bazılarıdır (Fakheran, 2019). Türkiye'de ise sağlık sektörüne neoliberal politikaların etkisi daha farklı olmuştur. Özellikle uluslararası sermaye ortakları aracılığıyla yaratılan fonlar, sağlık sektörünün finansallaşmasına ve sağlık turizminin gelişmesine yol açmıştır. Bu durum özellikle neoliberal kriz ile birlikte, sağlık hizmetlerine ulaşım eşitliğinin

bozulmasına yol açmıştır (Vural, 2017). Çeşitli alanlarda ortaya çıkan eşitsizliklerin Türkiye'deki temeli aslında neoliberal mali krizin ortaya çıkardığı farklı türlerdeki kriz alanlarının sonucunda otoriterleşen bir politik gücün varlığı olmuştur (Altınörs ve Akçay, 2022). Orta Doğu coğrafyasında mali krizden belki de en az etkilenen ülkelerden biri olduğu söylenebilecek olan İsrail bile pek çok alanda neoliberal ekonomi politik değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. Finans ağını olabildiğince spekülasyonlardan uzak tutacak politikaların belirlenmesi, mali işleyişin devamını sağlamak için önlem paketleri ve bununla birlikte büyüme oranlarını olabildiğince pozitif tutabilmek amaçlı sermaye hareketleri üzerindeki devlet politikalarını gözden geçirmek gibi oldukça kapsamlı değişikliklere gidilmiştir (Chang, 2023). Görüldüğü üzere ülkeler değişse bile, bu coğrafyada da krizin etkileri Avrupa ya da diğer kıtalar ile benzerlik göstermektedir. Otoriterleşme, toplumsal tabanlı eşitsizliklerin artışları ve sağlık gibi alanlara erişimin zorlaşması bu coğrafyanın karşılaştığı başlıca sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Afrika kıtası ülkeleri 2008 finansal krizinden doğrudan etkilenmiş olan ülkelerin başında gelmektedir. Kredi politikaları, faiz oranlarındaki düşüşler, hammaddeye olan taleplerin azalması gibi birçok farklı durumun yol açtığı ekonomik daralmalar sebebiyle özellikle Kenya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Etiyopya gibi ülkelerde büyüme oranlarında gerileme, ihracat rakamlarında da azalmalar gözlemlenmiştir. Ancak yine bazı Afrika ülkelerinde neoliberal krize karşı getirilen çeşitli politik müdahaleler, krizin etkilerinin azaltılmasında yardımcı olmuştur (Akinsola, 2020: 521).

Uzak Doğu coğrafyasına doğru ilerlediğimizde yine homojen olmayan bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Hindistan'ın yurtiçi hasılası 2008 ekonomik krizi sonucunda ciddi bir şekilde gerilemiş ve aynı zamanda işsizlik önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere tepki olarak hükümet ve merkez bankası yönetimi tarafından alınan ekonomi politik kararlar krizin daha ciddi boyutlara ulaşmasını kısmen engellemiştir (Jaiswal ve Dubey, 2021). Çin hükümeti, neoliberal politikalar konusunda daha çok devlet kontrolünden yana bir tavır sergilemesine rağmen, özellikle mali kriz ile birlikte finansal piyasalarda birtakım kararlar ile piyasa liberalizasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Hükümet açıkladığı finansal teşvik politikalarıyla krizin etkisini en aza indirme yoluna gitmiştir. Ancak alınan birçok karara rağmen, işsizlik oranlarının artması ve işletmelerin iflas ile karşı karşıya kalma oranlarının artışını tam anlamıyla engelleyememişlerdir. Asya coğrafyasında da neoliberalizmin krizi en az diğer bölgelerde olduğu kadar sert hissedilmiştir. Bu coğrafyanın “avantajı” devlet

müdahalelerinin daha kolay bir şekilde meşruiyetini ispatlayabilmesi ve böylece kamu harcama kontrollerinin daha doğru yapılabilmesi olmaktadır.

Asya coğrafyasında “avantaj” olarak adlandırılabilen devlet kontrolünün, neoliberal politikalara daha sıkı bağlı olan Avustralya’da, özellikle kriz sonrasında, nasıl “dezavantaj” olduğuna ilişkin yorumlar ağırlık kazanmaktadır. Özellikle ekonomik kriz ve sonrasında yaşanan pandemi ile birlikte yeniden ortaya çıkan finansal krizlere verilen ekonomi politik karşılıkların, neoliberalizmin özünden kaynaklı müdahale edilememesi durumunu ortaya çıkarması krizlerin aşılmasını bir bakıma geciktirmekte olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Avustralya hükümetinin özellikle bütçe ile ilgili almaya çalıştığı kararlarda, neoliberal kaygılar ve bağımlılıklar dolayısıyla sınırlı müdahale imkanına sahip olması bazı akademisyenler tarafından, kriz durumlarında çözüme ulaşmanın gecikmesi dolayısıyla eleştirilmiştir (Andrew vd., 2020).

Neoliberalizmin geçirmiş olduğu en ciddi krizlerden biri olan 2008 mali krizi, yedi kıtada neredeyse tüm ülkeleri doğrudan veyahut dolaylı olarak etkilemiştir. Ülkeler uyguladıkları ekonomi politik kararlar neticesinde bu krizi çeşitli düzeylerde etkilerle atlattılar. Bazı ülkeler finansal açıdan ciddi kayıplar yaşarken, bazı ülkelere sağlık alanında, bazılarında toplumsal eşitsizliklerin artması konusunda zararlar yaşattı. Genel anlamda yaşanan krizin etkilerinin ve bu etkilere verilen tepkilerin homojenlikten uzak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla tüm dünya üzerinden genel bir kaniya varmak yanıltıcı olma ihtimali yüksektir. Bu şekilde bir tümdengelimci yaklaşım, kendi içerisinde zıtlıklar barındıracağı aşıkardır. Örnek vermek gerekirse; farklı coğrafyalarda bulunan iki ayrı ülkede alınmış olan kamu harcamalarını kısıtlama kararı ülkelerin birinde piyasayı toparlayıcı bir etki yaratabilirken, diğer ülkede tam tersine krizi derinleştirici bir etki yaratabilmektedir. Bu bağlamda seçilecek iki farklı ülkenin, coğrafyalarının farklı olmasına karşın, aynı gelişim düzeyinden seçilmiş olması ve benzer politik süreçleri barındırıyor olması neoliberalizmin krizinin otoriterlik ve ekonomi politik üzerindeki etkilerini benzeştirmede daha faydalı olacağı düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu amaçla araştırmanın devamında örnek olarak seçilmiş olan Hindistan’da Modi hükümeti ve Brezilya’da Bolsonaro hükümeti süresince otoriter neoliberal politikaların gelişimi incelenecektir.

3. HİNDİSTAN CUMHURİYETİ

1947 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana geçen süreçte nüfusunu o günlerdeki sayının neredeyse beş katına çıkarmış olan Hindistan, bir buçuk milyara yaklaşan nüfusu ile dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi konumundadır. Bağımsızlığını kazandığı yıllarda bile dünya geneline kıyasla hatırı sayılır nüfusa sahip olması, beraberinde birtakım problemleri de kısmen günümüze kadar taşımıştır. Yoksul kesimin önemli bir çoğunluk oluşturması, şehirler gibi toplu yaşamın hakim olduğu yerlerdeki altyapının yetersizliği ve halkın daha çok tarım, hayvancılık ve zanaatkarlık gibi sanayileşme dışı bir ekonomik hayata katılım sağlaması problemleri alanların başlıcalarıdır. Bu yetersizliklerin gölgesinde gelen bağımsızlığı, sağlam temeller üzerine inşa edebilmek için birtakım adımlar atıldı. Bu bağlamda kendi içinde, kendi kendine yeten ve aynı zamanda besleyen bir sanayileşme modeli tercih edilerek gelişim amaçlandı. Federal politik sisteme sahip olan Hindistan, bu sistemin getirmiş olduğu bölgesel güç dengelerinin bozulabilmesi handikabını zaman zaman yaşamak durumunda kalmıştır. Bu durumun özellikle merkezi yönetimin politika oluşturma faaliyetlerini zora soktuğu gözlemlenmektedir. Eğitim ve öğretime ulaşılabilirlik, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik ve sosyal hayatın güvenliği gibi konularda üretilen merkezi politikaların, tüm eyaletlerde ortak bir zeminde ilerletilebilmesi sağlanamadığından, bu gibi birçok alanda demografik farklılıkların birikmeye başlaması ileriki süreçte sorunların daha ciddi boyutlara ulaşmasının temelini atmış olduğu saptanabilmektedir (Gupta, 1989).

1950'li yılların başı itibariyle oluşturulan ilk beş yıllık plan (1951-1956) doğrultusunda; ilk etapta ağırlıklı olarak tarım sektörü üzerine yoğunlaşıldı. Ancak bu sektörün tamamlayıcısı olarak aynı zamanda su ve enerji ihtiyacını karşılayabilme konusu da önem arz ettiğinden ilk beş yıllık plan bu üç ana başlık etrafında şekillenmiştir (Frankel, 2005: 109). Beş yıllık süreçte tarım sektörünü canlandırmak amacıyla atılan adımların ardından ikinci beş yıllık plan (1956-1961) kapsamında sanayi alanına ağırlık verilmesi kararlaştırıldı. Bu bağlamda Prasanta Chandra Mahalanobis'in fikir babası olduğu, Mahalanobis modeli olarak anılacak olan, ağır sanayi hamlesini bu dönemde gerçekleştirildi. Kalkınma temelli ve matematiksel bir çözümlenme olan bu yaklaşım ile, ağır sanayi sektöründeki uluslararası dinamiklerin yakalanabilmesi hedeflenerek yatırımlar çeşitlendirilmiş ve bu alanlara kaydırılması amaçlanmıştır (Mahalanobis, 1953). Bu yıllarda filizlenmesi sağlanan kalkınma temelli bu yaklaşımların, Hindistan'ın geleceği açısından etkili olabilecek yeni yolların ortaya çıkmasını da sağlayacaktır. 1961 ve 1966 yılları arasında uygulanması planlanan üçüncü beş yıllık plan;

temelinde yine kalkınma verileri üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda geçmiş kalkınma planlarının devamlılığı ve ülke olarak kendine yetebilme potansiyelini ortaya koyma gayesi ile hareket edilmiştir. Bu süreçte hedeflerin gerçekleştirilmesini zora sokan bazı durumlar gerçekleştiği gözlemlenir. Çin ve Pakistan ile yaşanan savaflara ek olarak bu yıllarda baş gösteren kuraklık, tarımsal faaliyetlerde hedeflenen ilerlemelerin sağlanması yönünde problemler ortaya çıkarmıştır (Frankel, 2006: 161-245). Dördüncü beş yıllık dönem kapsamında; ilk beş yıllık planda olduğundan daha çok dikkat çeken ölçüde tarımsal büyüme hedeflenmiştir. Yeşil Devrim hedefiyle bu alanda ciddi istihdam ve kalkınma sağlanması amaçlandı. Kararlaştırılan bu yeni beş yıllık plan, özellikle Dünya Bankası ve Ford Vakfı gibi uluslararası kuruluşlardaki uzmanların hakim “önerilerinin” etkisinde oluşturulmuştur (Frankel, 2006: 275). Bu uluslararası “öneri” etkisinin, bir bakıma neoliberal ekonomi politik düşüncenin erken dönem yansımaları kapsamında değerlendirilmesi, gelecek dönemlerde yaşanacak olan yeni “tavsiye” niteliğindeki müdahalelerin zeminini oluşturması açısından değerli olacaktır. Bu dönemi takip eden 1974-1979 arası beşinci beş yıllık dönemde ise hükümet; ağırlıklı olarak istihdam yollarını geliştirme ve fakir sınıfın azaltılması yönünde çalışmalar gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu noktada tarım alanında daha minimal, çoğunlukla aile çiftlikleri olabilecek bir model kurgulanmıştır (Frankel, 2006: 503). 1980-1990 arası dönemi kapsayan altıncı ve yedinci beş yıllık planların da amaçları genel anlamda işsizliği azaltmak ve istihdamı arttırmak, fakir kesimi olabildiğince küçültmek, yatırımları çoğaltmaktır. Özellikle uluslararası ekonomi ile paralel bir ivme yaratmak amacıyla Dünya Bankası gibi kuruluşların “tavsiyeleri” doğrultusunda planlamalara devam edildi. Ancak bu on yıllık periyodun bitiminde, planlanmış olan bu gibi konuların birçoğunun tamamlanamadığı, hedeflere ulaşmaktan uzak bir noktada olduğu gözlemlenmekteydi (Frankel, 2006: 588). Böyle bir ortamda başlayacak olan yeni bir on yıllık serüven, beraberinde birçok farklı sorunu da getirecekti.

1991 yılı Hindistan için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek kadar önemlidir. Son 10 yıllık sürede kalkınma odaklı planlar ile birlikte düzenli olarak pozitif değer veren büyüme oranları, bazı araştırmacılara göre asıl liberal dönüşüm 1980 yılı ile başlayan bu 10 yıllık süreçte yaşanmıştır (Rodrik ve Subramanian, 2005: 4), 1991 yılında ortaya çıkan ödemeler dengesi krizinde ve sonrasında bu gelişim korunmaktaydı. Büyüme oranlarının görece korunuyor olması ve pozitif bir tablo sergilemesi bir bakıma, bu krizin altında yatan problemin bir sonucuydu (Ahluwalia, 2002: 67). Özellikle dış borçlanma yoluna gidilerek genişleme yanlısı bir mali politika tutumu sergilenmesi, krizin temel yapı taşlarını

oluşturmuştur. Ancak bu noktadan sonra değişecek olan çok önemli bir durum söz konusu olmuştur; bu da Hindistan ekonomisinin liberalleşme hamlesinin tamamlanmasıdır. Bu bağlamda ödemeler dengesi krizinden çıkabilmek ve mali politikaları kontrol edebilmek adına Dünya Bankası devreye girmiş ve sağladığı krediler ile birlikte bu krizin atlatılması konusunda “destek” sağlamıştır. Bu “destek” kimi araştırmacılara göre birkaç yıllık bir süreç sonrasında son bulmuş, kimi araştırmacılara göre ise devam etmiştir. Bu destekler ile birlikte ortaya çıkan yeni liberalleşme sürecinin 1980’lerdeki liberalleşme hareketinden en belirgin farkı piyasa liberizasyonu fikrini temel almasıdır. 1980’lerde yapılan değişiklikler ayrı ayrı; ithalat, yatırımlar, fiyatlar gibi alanlarda yapılmıştır (Panagariya, 2008: 95-103). Bu ve benzeri gelişmelerden dolayı 1991 yılı, Hindistan’ın neoliberal ekonomi politik dönüşümü açısından oldukça önemli bir milattır.

Ülkenin sekizinci beş yıllık kalkınma planı olan 1992 ve 1997 yılları arasında uygulanan plana göre; liberalizasyonun tamamlanması adına çok çeşitli hedefler belirlenmiştir. Bu minvalde; kamuya ait şirketlerin ya da yükümlülüklerin özelleştirme yoluyla devletin kontrol alanlarının azaltılması amaçlanmıştır. Özelleştirmeler ile birlikte yabancı sermayenin ülkeye girişi kolaylaştırılarak, teknolojik bilgi transferi ve yeni iş alanlarının açılması gibi geliştirmeler amaçlandı. Hindistan hükümeti özelleştirmeleri ilk etapta şirket hisselerini satma yoluna giderek gerçekleştirme yoluna gitti. Özelleştirmelerden kazanılan veya bu yolla önüne geçilen kayıp maddi güç sayesinde; eğitim, sağlık, mali açık dengesini sağlama ve yoksullukla mücadele gibi alanlara aktarımların sağlanması hedeflendi (Panagariya, 2008: 300). Yeni bir bin yılın başlangıcına doğru ilerlerken, Hindistan’da önemli gelişmeler yaşanmaya, Hindistan dünya ekonomik sistemine entegre olmaya devam etmekteydi. Sekizinci beş yıllık plan çerçevesinde hedeflenen büyüme oranları büyük ölçüde sağlandı, yoksullukla mücadele kapsamında ciddi kazanımlar elde edildi. Özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi safhalarında zaman zaman, özellikle yerli üreticiler kapsamında tepkilere ya da çeşitli kayıplar görülmekle birlikte, bu dönüşüm genel anlamıyla sağlanmış oldu. Geçtiğimiz on yıllardaki büyüme oranlarına nazaran bu beş yıllık süreçte büyüme oranları daha düşük seyretmekle birlikte, yine de dünya geneline kıyasla Hindistan’ın büyüme oranları çok önemli seviyelerde gerçekleşmiştir (Bhagwati ve Srinivasan, 2002).

Dokuzuncu beş yıllık plan, derinleşme dönemi olarak adlandırılabilir bir çerçevede gelişim göstermiştir. 1997 ve 2002 yılları arasında, yeni bir yüzyılın arifesini ve başlangıcını kapsayan bu dönemde; Hindistan’ın küresel neoliberal ekonomi politikalarına uyum

çalışmalarının yarattığı bir takım sosyo-kültürel ve ekonomi-politik problemlerin çözümlenmesi hedeflenmiştir. Bu özel çalışmalarla birlikte ana hedefler sabit kalarak; yoksulluk, eğitim, sağlık ve büyüme oranları gibi konularda geçmiş yıllardaki performansın devam ettirilmesi amaçlandı. Özellikle yoksulluk ile mücadele konusuna uzun yıllardır önem verilmesi; bu konuda oranların düşmesini sağladı. Geçmiş on yıllara oranla, oranlarda düşüşler bariz şekilde olmakla birlikte, bazı ardışık yıllarda artış mı düşüş mü yaşandığı konusunda verilerin hesaplanması yönünden farklılıkların bulunduğu gibi tartışmalar da mevcuttur (Datt ve Ravallion, 2002). Aynı şekilde eğitim öğretimin yaygınlaştırılması konusunda yapılan çalışmalar da meyvelerini vermeye başlayarak, ülkenin dört bir yanında okuryazar oranlarının artmasını sağlamıştır (Widmalm, 1999). Ancak nihai olarak gelinen noktada; neoliberal politikalara uyumun büyük ölçüde sağlandığı Hindistan'da, artık problemlerin neoliberal ekonomi politik çerçevesinde sebep ve sonuçlarının incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Hükümetin ekonomi takvimini belirleyen beş yıllık planların bir diğeri; 2002 ve 2007 yılları arasındaki politikaların seyrini çizen 10. beş yıllık ekonomi planıdır. Hindistan'ın neoliberal dönüşümünün yapı taşlarının devam etmekte olduğu son 30 yıllık süreçte, bu planlar çerçevesinde adım adım genişletilen neoliberal çerçeve, mevcut kapsamında da gücünü korumayı sürdürmüştür. Bu dönemde hedeflenen %8 büyüme oranı; özellikle tarımsal üretim ve hizmet sektörlerinde gerçekleştirilmesi planlanan kapasite artışları ile sağlanması öngörüldü. Eğitim ve sağlık alanında da özellikle okul-hastane gibi hizmet alanlarının sayısının artırılmasına ağırlık verilmesi planlandı. Ulaşım, enerji gibi sektörlerde yapılması hedeflenen yeni yatırımlar kapsamında altyapıdaki iyileşmelerin toplumsal refahı ve dolayısıyla kalkınma kapasitesini yükseltmesi beklenmiştir (Planning Commission Government of India, 2002). Enerji alanında ülkeye çekilen yabancı sermaye ve özelleştirmeler ile birlikte altyapı alanında hedeflerin gerçekleştirilmesi büyük ölçüde sağlanmış olsa da suya erişimi konusunda durum hedefleri yakalamaktan uzaktır (Panagariya, 2008: 325). Hedeflenen sulama projelerinden birçoğu tamamlanmadığından bu alandaki altyapı eksiklikleri bir sonraki döneme aktarılmıştır. Yoksullukla mücadele kapsamında bu dönemde de pozitif bir eğim olmakla birlikte, halkın büyük bir çoğunluğu hala yoksullukla mücadele etmeye devam etmektedir. Eğitim ve sağlık alanında hedeflenen nicel artış (Sethuramalingam vd., 2011) başarıya ulaşmış olmakla birlikte; bu alanlardaki nitelikli personel, nitelikli hizmet gibi konularda eksikliklerin gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik büyüme oranları hedeflenen %8 oranı ortalamada %7.7 gibi oran ile neredeyse sağlanmıştır. Ancak eğitim ve sağlık alanında gün yüzüne çıkan nitelik sorunu; aslında tüm alanlarda görülme tehlikesi bulunan önemli bir ayrıntı olarak belirmektedir.

Bazı alanlarda başarılı ancak yine birçok alanda yetersiz geçen beş yılın ardından; 11. beş yıllık plan programı devreye alındı. 2012 yılına kadar geçerli olan bu plan; eğitim ve sağlık gibi alanlarda eksik kalan nitelikli hizmet sağlayabilme problemine odaklı bir tablo çizmektedir. Öyle ki, Manmohan Singh bu plandan bahsederken “Hindistan’ın Eğitim Planı” olarak bahsetmiştir (Digitallearning Network, 2008). Bu bağlamda dünya genelindeki popüler eğitim uygulamaları yakından takip edilerek gerekli uyarlamalar yapılacak, sağlık alanında daha kaliteli hizmet verebilmek için telefon ile destek hatları kurulacak, altyapı alanında sulama, ulaşım ve enerji gibi alanlarda geçmiş dönemlerde eksik kalan alanlara yatırımlar gerçekleştirilecekti (Planning Commission Government of India, 2008). Tarım alanında geçmişten bugüne süregelen üretim kapasitesini artırma planları bu dönemde de karşılığını bulmuştur. Özellikle pamuk, yağlı tohum, bakliyat ve buğday gibi ana ürün gruplarının üretimlerinde büyüme oranları hep pozitif seyretmiştir (Muthu, 2015). Tarım alanında gerçekleştirilen pozitif ilerlemenin yanı sıra, kentleşme ve altyapı alanında da aynı şekilde değişim gözlemlendi. Kentleşmedeki büyüme aynı oranda kentlerdeki arazi ve konut fiyatlarının artışına yol açtı (Bhagat, 2012). Bu durum halk ve hükümet için yeni bir problem alanı olarak tanımlanabilir. Bu beş yıllık dönemde gerçekleşen en önemli olay; 2008 yılında gerçekleşmiş olan ekonomik krizdir. ABD’de başlayan bu kriz, hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına almıştı. Daha önceden de bahsedildiği üzere; kriz sebebiyle neoliberalizm sorgulanmaya başlanmıştır. Tam da bu noktada Hindistan hükümeti, kontrolü artıran bir takım Keynesyen politikalar uygulama yoluna giderek, neoliberalizmin bu krizinden en az hasarla ayrılmaya gayret etmiştir (Bajpai, 2011). Birçok olumsuz bileşene rağmen, bu beş yıllık plan dönemi genel anlamda pozitif değerlere sahip bir süreç olmuştur.

Eğitim öğretimin yaygınlaştırılması, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyümenin hız kesmeden devam etmesi konuları, tüm beş yıllık planların ana hatlarını oluşturmaktaydı. Özel olarak fark eden durum bu büyüme oranlarının hangi alanlara yapılan yatırımlar ile sağlanması hususu olmuştur. Bu doğrultuda yarım asırdan fazla bir süreyi beşer yıllık planlar kapsamında ilerleten Hindistan, 12. beş yıllık planı kriz sonrasında yürürlüğe koymuştur. Plan kapsamında önceki planları destekler biçimde ancak daha fazla vurgu yapılarak, kadınların uğramış olduğu cinsiyet temelli ayrımların önüne geçilmesi yönünde çalışmaların artırılması amaçlanmış ve bu yönde çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Konwar, 2019). Bu dönemi diğer dönemlerdeki hedeflerden ayıran diğer önemli nokta ise, işgücünün artırılması noktasına ayrıca önem verilmesidir. Tarım sektöründe emek yoğun çalışmalar sürmekte olmakla birlikte, diğer sektörlerde dijitalleşme ve teknolojik gelişmelere de bağlı olarak, işgücü ihtiyacında artış

yaratılmadan sektörel büyümeler gözlenmiştir (Sen, 2019). Bu durum doğrudan ve dolaylı olarak; yoksullukla, işsizlikle ve halk refahının artırılması konularıyla ilgilidir. Pozitif büyüme oranlarına rağmen, işsizliğin ve yoksulluğun artmaya ya da sabit kalmaya devam etmesi, hükümetin önündeki en büyük problemlerden biri olmaktadır. Tam olarak bu sebeple hükümet, insani gelişme konusuna eğilerek, büyüme göstergelerinin tabana yayılması yolunda çalışmalarını bu planlar kapsamında gerçekleştirmeye çalışmıştır (Planning Commission Government of India, 2013). Toplumsal yapıya kalkınma araçlarını tam anlamıyla nüfuz ettirebilmek zaman alan bir süreç olmakla birlikte; bir taraftan neoliberal ekonomi politik baskıların Keynesyen politikalarla çarpışması durumunu yaratabilmektedir. Özellikle nicel olarak olumlu görüntü veren alanların niteliklerinin artırılması ve halka aktarılabilmesi; genellikle devlet destekli projeler kapsamında yapılması öngörüldüğünden dolayı burada neoliberal politikaların sekteye uğrayabilme durumu söz konusu olmaktadır. İşte bu kesintinin ya da diğer bir ifadeyle çarpışmanın neoliberal politikalar lehine dönüş sağladığı dönem Hindistan için tam olarak 12. beş yıllık plan içerisinde gerçekleşmektedir. 2014 yılında gerçekleşen seçimler sonucunda değişen hükümet ile birlikte, bu sürecin başladığı gözlenmiştir.

3.1. Narendra Modi Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik

3.1.1 2014 Seçimleri ve Modi'nin İktidara Gelişi

2014 yılında yapılan genel seçimlerde ipi göğüsleyen Modi liderliğindeki Bharatiya Janata Partisi (BJP), Hindistan'a yeni bir soluk getirme iddiasını taşımaktaydı. Modi'nin kişisel özellikleri üzerine odaklanmış bir seçim kampanyası yürüten BJP, güç birliğini kendi içinde sağlayarak odaklanmış bir görünüm sergilemeyi amaçlamıştı. Modi üzerine yoğunlaşmış bu seçim sürecinde öne çıkan iki yöntem söz konusuydu; Gücerat (Gujarat) eyaletinde Modi'nin geçmişte sağlamış olduğu kazanımları bir kıyaslama aracı olarak kullanmak ve yine bu eyalette sağladığı kalkınmayı tüm ülkeye yaymak. Bu yerelleştirilmiş kıyaslama politikası genel olarak alışılmışın dışında bir politika olduğundan, ilk aşamada çekinceler yaşanmış olmakla birlikte, ilerleyen süreçte Modi'nin karakteri etrafında yükselen bir başarı hikayesine dönüşmüştür. Modi'nin kalkınma ve karşılaştırma temelli yaklaşımının başarıya ulaşmasında yardımcı olan en önemli yenilik iletişim teknolojilerini etkin şekilde kullanması oldu. Ücra kasaba ya da köylere dahi, üç boyutlu hologramlarını göndermiş, büyük ekranlara sahip seçim kamyonları ile destekleyerek neredeyse ülkenin her karışında yaşayan insanlara ulaşmayı başarmıştır. Salt olarak ulusal medya aracılığıyla kampanyasını yürütmemiş ve kendi gönüllü ekiplerini

yaratarak kampanyanın herkese ulaşmasına özen göstermiştir. Seçim serüvenini göğüslemeden önce Modi'nin ileride popülist bir şekilde söylemlerine de katacağı; yeni bir politikası vardı. Hindu milliyetçiliğinin savunuculuğuna soyunan Modi, Hindutva taraftarlarını etrafında toplayarak bundan sonraki siyasi hayatının ana hatlarını çizmiş bulunuyordu. Hindutva savunuculuğu Modi'ye aynı zamanda hem seçimlerde hem de seçim sonrasında Ulusal Gönüllü Örgütü'nün (Rashtriya Swayamsevak Sangh - RSS) desteğini kazandırmıştır (Jaffrelot, 2015).

Oldukça güçlü bir şekilde seçime giren Modi önderliğinde BJP, 2014 Mayıs ayının ortasında bu seçim sürecini başarıyla taçlandırmıştır. Benzeri görülmemiş düzeyde bir katılım ile gerçekleşen oylamalar sonucunda meclis içerisindeki milletvekili sayısının %50'den fazla çoğunluğunu kazanan BJP, tek başına hükümeti kurma hakkını kazanarak (Laughland ve Weaver, 2014); hem Hindistan siyasetinin derin bir dönüşüme girmesinin hem de dünya genelindeki otoriter neoliberal politikalara yapacağı kişisel "katkıların" miladı atılmış oldu.

3.1.2 Modi Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik

3.1.2.1 Neoliberal Ekonomi Politikaları

Modi iktidara geldikten hemen sonra, "*Make in India*" sloganıyla dikkatleri üzerine çekmeye devam etti. Küresel ekonomiye entegre olma amacıyla tüm dünya ülkelerine yapılan bu çağrı, neoliberal ekonomiye entegrasyonun en önemli yapı taşlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle yurtdışından gelecek yatırımların ülkeye çekilmesi hedeflenen bu politikada; ülkede sağlanacak serbest ticaret altyapısıyla birlikte özel sektör faaliyetlerinin artması amaçlanmıştır. Yabancı sermayenin %100 oran ile; savunma, uzay ve medya gibi sektörler haricinde ekonomik alana katkı sağlayan bütün sektörlerle yatırım yapmasının önünü açan bu politika, Hindistan'ın bir üretim merkezi olması hususunda önemli yol kat etmesini sağlamıştır. Bu politika kapsamında serbest ticaretin sağlanması yolunda bürokratik işlemlerin minimum düzeye indirilmesi, ülkenin *İş Yapma Kolaylığı* sıralamasında yükselmesini sağlamıştır. Yıllar içerisinde yatırımlarını gerçekleştiren dünyanın en önemli uluslararası şirketleri dolayısıyla Hindistan, akıllı telefon, telekomünikasyon, araç ve uzay teknolojileri gibi birçok alanda önemli bir üretim merkezi haline gelmiştir. Yatırım çekme konusunda diğer birçok ülkeyi geride bırakmasına karşın Modi Hükümetinin ticaret politikasını kısmen kendi içine kapanmış bir düzlemde uygulamaya çalışması, zaman içerisinde bazı sektörlerde politikanın uygulanması yönünde problemleri beraberinde getirmiştir (Dwivedi, 2022). Ancak çeşitli kısıtlara rağmen, Hindistan'ın güncel anlamda neoliberal politikalara önemli ölçüde

entegre olmasını sağlayan bu politika, güncelliğini hiç kaybetmeden uygulanmaya devam etmektedir.

NeoliberalleŖme yolundaki bir diğer önemli konu Ŗüphesiz vergilendirme hususudur. Modi Hükümeti tarafından 2017 yılında devreye alınan *Mal ve Hizmetler Vergisi (Goods and Services Tax-GST)* uygulaması ile; özellikle sermayedarlar üzerindeki vergi yükünün düzenlenerek hafifletilmesi ngrlmŖtr. Bu bağlamda bazı durumlarda gerekleŖen ikincil vergilendirme gibi durumların ortadan kaldırılması hedeflenerek; Hindistan topraklarında üretilen ürünlerin ihracatının kolay bir Ŗekilde gerekleŖtirilmesi planlandı. Üretimde ve aynı zamanda ihracat rakamlarında sağlanacak büyümenin dolaylı olarak iŖgc talebi doğuracağı bilinci ile, bu reformdan beklentinin artmasına yol açtı (Bhura vd., 2023). GST'nin neoliberal ekonomi dnŖm açısından bir diğer kazanımı ise giriŖimcilik faaliyetlerinin önünü açması olmuŖtur. Özellikle yeni iŖletmelerin ve teknoloji giriŖimlerinin vergi külfetini en aza indirerek, kalkınmanın bu boyutuna katkı sađlamıŖtır (Kumar ve Kansal, 2018). Neoliberalizmin yapı taŖlarından biri olan özel giriŖimin desteklenmesi hususu, dnŖmn tamamlanması ve sağlıklı Ŗekilde filizlenebilmesi için gereklidir. Bu yüzden, vergilendirmenin olabildiğince eŖit, serbest piyasanın ve yatırımların destekçisi konumunda olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Modi Hükümeti, GST politikasını devreye alırken; özellikle eyaletler arasında bugüne kadar süregelen farklı vergilendirme uygulamalarını kontrol ederek iŖe baŖlama gerekliliğini grmŖ ve sonrasında diğer ekonomik hedefleri gerekleŖtirme konularına eđilmiŖlerdir (Vijayaraghavan, 2017).

Hindistan topraklarını üretim merkezi haline getirmek ve bununla bağlantılı olarak vergi düzenlemelerini yapmak yatırımların gerekleŖmesi için çok önemli iki adımdı. Ancak bu iki politikanın hayata geçirilmesini sağlayan bir diğer önemli adım daha mevcuttur. *Yabancı Doğrudan Yatırım (FDI)* kararları, aslında vergilerin düzenlenmesi kadar önemli bir amaca hizmet etmektedir. "*Make in India*" ana politikasının temellendirilmesi için gerekli olan evre politikalarından biri olarak konumlandırılabilen bu reform kapsamında; özellikle telekomünikasyon, savunma sanayi, para piyasaları gibi birçok alanda neoliberal dnŖm alıŖmaları gerekleŖtirilmiŖtir. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımlarda aranılan birçok bürokratik engel ortadan kaldırılmıŖ, bunun yerine kolaylaŖtırıcı adımlar atılarak neoliberal ekonomi politik konjonktüre uygun olarak serbestleŖme sađlanmıŖtır (Babu ve Vinitha, 2019). Özellikle teknoloji ağırlıklı doğrudan yatırımların nnn açılması kapsamında

gerçekleştirilecek e-ticaret faaliyetlerinde %100 doğrudan yabancı yatırıma izin verilmesi, Hindistan ekonomisine can suyu olduğu söylenebilir (Kannan vd., 2020).

Uzun yıllardır süregelen neoliberal dönüşüm çalışmalarının nihayetlenmesi amacıyla Modi Hükümeti tarafından dönüşüm reformları neredeyse her alanda gerçekleştirildi. Bu bağlamda neoliberal okumanın temel yapı taşlarından bir diğeri olan kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi hususu, yeni bir reform olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Modi Hükümetini diğeri neoliberal devletlerden ayırabilecek bir farklılık göze çarpmaktadır. Modi; serbest piyasa kurallarını kabul etmekle birlikte, kamu-özel birliktelik ile gerçekleştirilecek teşebbüsleri destekleme politikasını seçmiştir. Özellikle önemli görülen altyapı projelerinde bu yolu tercih ederek, “*Gelişimci Devletçilik*” adı verilen modeli benimsemiş olduğunu ortaya koymaktadır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile altyapı geliştirme faaliyetlerinde ortaklığa giderek, neredeyse yarım asra yakın süredir hedeflenmesine rağmen bir türlü gerçekleştirilemeyen altyapı geliştirme faaliyetlerine önemli katkılar sağladı (Kumar, 2023).

Modi özelinde neoliberal gelişimin aşamaları incelendiğinde, otoriterliğin seyrinden neoliberal politikaları tam olarak ayırmak pek mümkün gözükmemektedir. Daha çok yürürlüğe konulan vergi yasaları benzeri hukuksal gelişmeler üzerinden ilerleyerek sadeleştirme gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla Modi'nin otoriterleşme seyri, neoliberal politikaların önüne geçmesi ve yeni neoliberal politikaları yine bu otoriter karar alma mekanizması içerisinde işlemesi incelemenin otoriterlik başlığı altında devam etmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

3.1.2.2 Otoriter Neoliberal Bir Modi

Modi'nin en başından bu yana yürütmüş olduğu seçim kampanyası kendi karakteri etrafında şekillenmiş, onun söylemlerine ve kişisel özelliklerine adanmıştı. İktidara gelmesinin ardından bu kişiselleştirilmiş politika devam ettirildi. Neoliberal dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için hükümet-kongre nezdinde alınması gereken birçok karar, çıkarılması gereken birçok kanun ya da yönetmelik vardı. Bu dönüşümün sekteye uğramaması amacıyla başlayan karar alma süreçlerine müdahaleler, geçen yıllar içerisinde neredeyse tamamen merkezileşmesi ve doğrudan Modi'nin söylemleri güdümlü olması dikkat çekicidir. Merkezileştirme amacı doğrultusunda Modi; öncelikle 2015 yılında Planlama Komisyonu kurumunu kapattı. Bunun yerine doğrudan kendi ekibine bağlı olarak Politika Komisyonunu (Niti Aayog) kurdu. Seçim kampanyası süreçlerinde açık olarak desteğini aldığı RSS'in politika

yapıcı kişileri, bu komisyonun karar alma süreçlerine dahil edildi. Oluşturulan bu yapı sayesinde birçok alanda merkezi karar alma imkanı hedeflendi. Bu bağlamda RSS desteği ile birlikte Hindutva milliyetçiliği aktif bir şekilde sürdürülebilecek ve bununla birlikte otoriter neoliberal tavrın beslendiği zeminler harekete geçirilebilecekti. Planlanan bu otoriter tavır, yıllar içerisinde şiddetini arttırmaya devam ederek gelişimini sürdürdü. İlerleyen yıllarda Komisyondan, gelecek on beş yıl için bir planlama yapması istenmesine rağmen; ortaya çıkan rapor, yalnızca gelecek 3-4 yıl için Modi'nin söylemlerini destekler nitelikte bir planlamaydı (Roberts, 2020). Aldığı tüm eleştirilere rağmen Niti Aayog, kuruluş amacına uygun olarak, Modi'ye destek politikaları üreticisi konumunu korumaya devam etti.

2016 yılında eyalet seçimleri öncesinde medyada sıkça dile getirilmeye başlayan BJP bağlantılı dolandırıcılık ve yolsuzluk iddiaları, Modi'yi otoriter bir karar almaya itti. Çok kısa bir sürede, Hindistan ekonomisi içerisinde hareket halinde olan para birimlerinin neredeyse %90'a yakını tedavülden kaldırdı. Almış olduğu bu karar, merkez bankası tarafından para basma işlemiyle desteklenmediğinden dolayı, ciddi nakit akışı problemlerinin doğmasına yol açtı. Kayıt dışı iş sektörü, Hindistan ekonomisinin büyük çoğunluğunu oluşturmasından kaynaklı olarak; nakit sıkıntısına düşülmesi bu sektörlerde ödemeler dengesinin bozulmasına yol açtı. İşçilere ücretlerinin ödenmemesinin yanı sıra, tüm ülke genelinde ciddi iş kayıpları ortaya çıktı. Sektörün büyük bir kısmının kayıt dışı olması sebebiyle net bir sayı söylenemese de, tahmini olarak bu kaybın 5 milyon kişiyi etkilediği düşünülmektedir. Modi'nin ivedi şekilde uygulamaya koyduğu demonetizasyon politikası sonucunda bankalara, piyasada olduğu tahmin edilenden çok daha fazla miktarda paranın giriş yaptığı gözlemlendi. Bu sonucun ortaya koyduğu gerçek ise; çok büyük oranlarda kayıt dışı paranın ekonomik sisteme dahil edildiğidir. Modi, bu otoriter uygulamasını da karakteri etrafında şekillenen popülist söylemlerinde yüceltme yoluna giderek kitlesine aktarma fırsatını değerlendirdi. Zengin ve fakiri ayırt etmeden aynı problemlerle uğraşmasını sağladığını ve bu karardan yalnızca kayıt dışı parayı dolaşıma sokmaya çalışan kesimin zarar gördüğünü savunarak, aldığı kararların arkasında olduğunu gösterdi (Chodorow-Reich vd., 2020).

Medyanın etkin kullanılması hususu Modi'nin daha seçim zamanlarından beri önemli bir konu olarak belirlemektedir. Seçim sonrası gelen zafer ile birlikte medya kullanımının azaltılması bir yana, kapsamı genişletilerek popülist bir araç hizmeti vermesi sağlanmıştır. Bu doğrultuda Modi'nin anti demokratik baskı araçları ve uygulamaları medya şirketleri üzerinde aktif bir şekilde devam etti. Özellikle hükümetin yapmış olduğu faaliyetlerin reklamları

yapılmış, bunun dışında ise demokratik çizgiden çıkılıp otoriter bir düzleme girilmesine yol açan; muhalefet mensuplarının medya aracılığıyla kötülenmesi, asılsız haberlerin yapılması ve manipülasyon gibi birçok yöntemin kullanılması dikkat çekmektedir. Bu noktada ırk kökenli bir ayırım üzerinden de izlenen siyaset ve bu amaca uygun olarak kullanılan medya araçları, demokrasinin etnik kökene endekslenmesine yol açmıştır. Modi'nin en başından beri yürütmüş olduğu Hindu milliyetçiliği, aldığı seçim zaferi sonucunda bu politikaların daha fazla gelişmesini sağladı. Hindutva inancı mensupları haricindeki diğer halklar, bürokratik ve sosyal ayrımlara maruz kalarak, otoriter bir Modi karşısında zulme uğramaya devam etmek zorunda kaldılar. Medya kontrolünün sağlamış olduğu güç ile birlikte; çoğunluğun çıkarının ön planda olduğu, etnik köken temelli bir Hindistan demokrasisi oluşturan Modi hükümeti (Pinto, 2023), bu kutuplaştırıcı tavrı sürdürmeye devam etti.

Modi'nin otoriter yönelimine hız vermesini sağlayan, belki de tüm dünya ile aynı anda, 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi olmuştur. 2019 yılında yeniden kazanmış olduğu seçimle birlikte Modi, artık karar alma süreçlerini daha hızlı bir yapıya sokmayı "başarmıştır". Pandemi ile birlikte ansızın ve ivedi şekilde uygulamaya konulan ulusal karantina; birçok işyerinin kapanmasına ve çalışan göçmenlerin iş kaybına bağlı olarak yaşadıkları topraklara geri dönüş yolculuğunu günlerce yürüyerek gerçekleştirmek zorunda kalmaları gibi problemleri ortaya çıkarmıştır. Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması bir yana, hayatta kalabilmek için gerekli azami ihtiyaçlara ulaşmanın tehlikeye girmesine yol açan bu karar neticesinde Hindistan ekonomisi önemli bir durgunluğa yol girdi. Pandemi ve sonrası dönem Modi'nin merkezîyetçi otoriter karar alma süreçleri meşruiyetini kanıtladı. Neoliberal politikaları ön planda tutmaya çalışmakla birlikte, Modi'nin elde etmeye çalıştığı tek merkezli karar alma gücü, her alanda kendini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle işçi hareketlerinin, muhalefetin sorgusuz olarak hapsedilmesi ile karşıt seslerin bastırılması sağlanırken; kast sisteminin belirginleştirilmesi hususunda sermaye tarafında pozisyon alarak halkın refahını arka plana itildiği bir döneme girildiği gözlemlenmektedir. Bu noktada popülist söylemlerin derinleştirilmesi özellikle Hindutva milliyetçiliği özelinde devam ederek, pandeminin sağlamış olduğu koşullardan faydalanarak diğer topluluklara karşı ırk ve din temelli ötekileştirme faaliyetleri ön plana çıkardı. Müslümanlara, Dalitlere veya Adivasilere karşı Hindu üst kastı, üstün bir ırk olarak görülmeye, gösterilmeye çalışılmaktadır. Yine bu dönem içerisinde Modi hükümeti tarafından yürürlüğe konulan Ulusal Vatandaşlık Kaydı (NRC) ve bununla birlikte Vatandaşlık Değişiklik Yasası (CAA) gibi yasaların amacı toplumdaki bölünmeyi sistematikleştirmek ve muhalefeti daha fazla kontrol etmektir. Hindistan halkı genelinde günümüzde dahi kast sisteminin gayri

resmi olarak bile olsa kabul ediliyor oluşu, Modi ve destekçisi olan milyarder sermaye sahiplerinin otoriter neoliberalleşme yolundaki işlerini kolaylaştırmıştır. Öyle ki, neoliberalleşme hamleleri dahi, yalnızca bu üst Hindu kastına layık görülebilecek ve yalnızca onlar tarafından yürütülebilecek bir süreç olarak işlenmesi, neoliberal dönüşümün Hindistan’da ne denli otoriterleştiği ve hatta bundan da ileri gitme yolunda ilerlediği görülebilmektedir (Kapadia, 2020).

Modi hükümetinin otoriterleştirme adımlarını attığı alanlardan bir diğeri de internet ağıdır. Pandemi sonrasında tüm dünya ile ortak olarak dijitalleşme alanında büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Pandeminin getirmiş olduğu kısıtlamaları dijital ortamlarda yaratılan uygulamalar ile aşmaya gayret eden insanoğlu ve hükümetler, eğitim sistemlerinden hizmet sektörüne kadar birçok alanın bu sanal dünyaya aktarılmasına ön ayak oldu (Baltacı vd., 2021). Bu bağlamda pandemi yasakları devam ederken işlevselliği arttıran uygulamalar, pandemi sonrası dönemde alışkanlığa dönüşmüş ve kullanım oranları artmaya devam etmiştir. İşte böylesine büyük bir alanın kontrol edilebilirliği problemi dünya genelinde hükümetlerin karşısına önemli bir soru işareti olarak çıktı. Ancak bazı Küresel Güney ülkelerinde olduğu gibi, Hindistan’da da bu durum ciddi bir boyutta ele alınmıştır. Modi hükümeti ilk etapta eğitim ile ilgili ya da başat sosyal medya kuruluşlarını denetleyebilme hakkını sağlamaya çalışırken, zamanla bu durum sitelerin ve kişisel hesapların kapatılması, tam denetimin sağlanmaya çalışılması ve daha da ileri giderek çeşitli “gereklilik” hallerinde topyekün internet erişiminin kısıtlanması gibi otoriterleşen bir görünüm çizmiştir. Geline son raddede ise Modi hükümeti, internet ağının kontrolünü her anlamda sağlamayı amaçlar bir pozisyonda, insanların dijital özgürlüğünü kısıtlama ve bilgi gizliliğini kendi lehine çevirme yolunda ilerlemeye devam etmekten çekinmemektedir (Bansal, 2023).

3.1.3 Otoriter Neoliberal Modi Dönemi İzdüşümü

Hindistan’ın geçmişten bugüne uzanan neoliberalleşme serüveni yarım asırdan fazla bir süre beş yıllık planlar çerçevesinde gelişti. Planlarda hedeflenen iyileştirmeler ve değişiklikler tam anlamıyla gerçekleştirilemediğinde, bir sonraki dönemde bu konular üzerine tekrar eğilinmesi veya yöntemin değiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu beş yıllık süreçlerle birlikte, tüm dünyada hareketlenmeye başlayan neoliberal dönüşümü ilk yıllarında yakalamaya başlayan Hindistan, dönüşümü tam anlamıyla sağlamada zorluklarla karşılaşmaktaydı. Çeşitli alanlarda zaman zaman gerçekleştirilen hamlelerle sağlanmaya çalışılan neoliberal dönüşüm

sürecinde yeni bir yüzyıla girilmişti. Milenyum sonrası dünyanın ilk karşılaşılabileceği problemler “terör” olayları ve ekonomik krizler olacaktı. Küresel Kuzey’de başlayan ekonomik kriz, Küresel Güney’i de hızlı bir şekilde etkilemiş, büyüme oranlarının pozitif görüntülerinin altından ödenemeyen ve aşırı şişmiş kredi balonları ortaya çıkmıştı. Kuzey’in kredi balonu, Güney’e durgunluk, iş hacminde küçülme ve işsizlik gibi problemlerle gelmişti. Böyle bir ortamda Hindistan’daki neoliberalleşme hamleleri arka plana atılmış, hükümet artan yoksulluk oranlarıyla ve diğer problemlerle boğuşmaya yoğunlaşmıştı. 2014 yılına gelindiğinde, Narendra Modi’nin alışılmışın dışında olan tavrı ile iktidara gelen BJP, neoliberalleşme bayrağını teslim aldı. Bundan sonraki süreçte neoliberalleşme adına gerekli neredeyse tüm adımlar Modi kontrolünde atılmaya başlandı ve hızlı bir dönüşüm sağlandı. Özelleştirmeler, piyasaların serbestleştirilmesi gibi birçok gereklilik, ivedi şekilde yürürlüğe alınan çeşitli vergi düzenlemeleri ile birlikte tam neoliberal dönüşe doğru ilerleme sağlandı. Bu süreçte Modi’nin gerek karakteristik özellikleri sebebi ile, gerekse neoliberalleşmenin sağladığı ortam sebebiyle; popülist söylemlerini arttıran bir Modi ortaya çıktı. Özellikle neoliberal politikaların korunması altında ayrıştırıcı popülist söylemlerini arttıran Modi, otoriter bir karar verme mekanizması kurma yoluna da girdi.

2019 yılında gerçekleşen ulusal seçimlerden yine BJP ve Modi birlikteliği galip gelmesi, Hindistan’ın tam olarak otoriter neoliberal bir pencerede değerlendirilmesinin yolunu açmıştır. Pandemi getirmiş olduğu zorunlu karantinaların yanı sıra uygulanan keyfi kısıtlama ve hak gaspları ile birlikte Modi, Hindistan’da tek otorite ve tek karar merkezi olma ülküsünü büyük ölçüde gerçekleştirmiş oldu. Otoriterleşen yönetimin neoliberalleşme hususunda getirmiş olduğu kısıt, ekonomi politikalarına zaman zaman müdahalede bulunma gerekliliği olmuştur. Özellikle Modi karakteri üzerinde yükselen bir üst sınıf olması, ekonomi politikalarında uzmanlaşmış kişilerin uyarılarının önemsenmemesi, Modi’nin söylemlerinin ekonomi biliminin önüne geçmesi sonucunu doğurmuştur. Bu gibi durumlar neoliberal piyasaların özgürlüğünü sorgulatmakla birlikte, alınan kararlar devlet eliyle bile olsa genel olarak sermaye yanlısı bir tavır sergilediğinden dolayı yine neoliberalizme hizmet etmiş olduğu söylenebilecektir (Ghosh, 2020).

4. BREZİLYA FEDERAL CUMHURİYETİ

1822 yılında Dom Pedro olarak anılan Kral Pedro'nun Portekiz'den ayrılma inisiyatifini belirtmesi ve ülkenin bağımsızlığını ilan etmesiyle Brezilya İmparatorluğu adını alan ülke, oğlu II. Pedro'nun kurmuş olduğu monarşi yönetiminin askeri bir darbeyle indirilmesine kadar gelişimini sürdürdü. 1889 yılında gerçekleştirilen askeri darbe ardından cumhuriyet ilan edildi ve ülkenin adı Brezilya Birleşik Devletleri Cumhuriyeti olarak değiştirildi. Yaklaşık yarım asır devam eden bu “eski cumhuriyet”, 1930 yılında Getulio Vargas'ın askeri bir darbe gerçekleştirerek kendisini cumhurbaşkanı ilan etmesine kadar sürdü. Vargas yönetimindeki yeni cumhuriyet, diktatörlük eleştirileri ile birlikte 1945 yılına kadar gelişimini sürdürdü. Bu süreçten 1964 yılına kadar gelen dönemde kısmen demokratik bir görüntü çizilmesiyle birlikte; 1964 yılında yeni bir darbe gerçekleşti (Erbil, 2022: 45-50). Ülke, günümüzdeki Brezilya Federal Cumhuriyeti adını bu darbe sonrasında, 1967 yılında elde etmiş oldu (Yarar, 2021).

Darbeler siyasal gelişmişlik ve demokratik kazanımlar anlamında bir geriye gidiş olarak ön plana çıkmaktadır. 1964 yılında yeniden başlayan cunta rejimi, otoriter yönetiminin getirdiği olumsuz imajı ekonomik alanda yok etmek için kolları sıvadı. Bu amaç doğrultusunda özellikle 1966 sonrasında dayanıklı tüketici ürünlerinin kapsamının genişlemesiyle 1969 yılına kadar bir atak gerçekleştirilmiş; 1970 ve 1973 yılları arasında da sermaye ürünlerinin hareketlenmesiyle başka bir ekonomik ivme kazanılmıştır. Bu ivmeler ile birlikte politikaların da entegrasyonu söz konusu olmaktadır. 1967 yılına kadar enflasyona karşı sıkı bir kontrol söz konusuydu. 3 yıl içerisinde enflasyon oranları 3'te 1 seviyelerine kadar düşürüldü. Bu üç yılın ardından da klasik maliye ve emperyalist para politikaları benimsenmeye devam edilerek büyüme ivmesi korundu. 1972 yılına kadar kontrol altında tutulmaya çalışılan ödemeler dengesi ve dış borçlanma gibi araçlar, bu yıl itibariyle alınan siyasi kararlar neticesinde önü açılarak kontrol azaltıldı. Bu yıldan sonraki yıllarda dış borçlanma katlanarak artmaya devam etti. Öyle ki, uluslararası petrol krizi yaşanmamış olsaydı bile Brezilya ekonomisinde aynı sorunların baş göstereceği düşünülmektedir. Başarılı grafiklerin sergilendiği, “*ekonomik mucize*” dönemi olarak adlandırılan dönemlerde aslında Brezilya ekonomisi için olağan dönemsel yükselişlerin gerçekleştiği ve bu dönemlerde de ödemeler dengesinin hiç sağlıklı bir görüntü vermediği görülmektedir. Askeri yönetim 1973 yılından sonra, 1985 yılına kadar, değişen hükümetlerle olmasına rağmen genel olarak bu dış borçlanma krizinden çıkmayı, IMF tipi monetarizme doğru yönelmeyi hedeflemişlerdir. Özellikle yükseliş eğrilerinin görüldüğü 10 yıllık süreçte devlet destekli olan firmaların ekonomide büyük payı alması gibi neoliberalizm zıttı

durumlardan, özelleşmeye ve özel sermayenin ön plana alınmasına ilişkin küçükte olsa adımların atılmaya başlandığı bir döneme girilmiştir (Bacha, 1977). Bu askeri otoriter dönem, Brezilya'nın neoliberal dönüşümünde bir temel teşkil edebileceği söylenebilir.

1985 yılının bir ayırım olarak alınmasının nedeni sivil demokrasinin yeniden tesis edilmesidir. Askeri otoriterlik gölgesinde olmadan gerçekleştirilen seçimler sonucunda halkın oylarıyla belirlenen yeni başkan Tancredo Neves, önemli bir gelişim sürecinin sonucunu oluşturmaktaydı. Özellikle 1980'li yılların başından itibaren askeri otoriterliğe karşı şiddetlenmeye başlayan eleştiri, eylem veya örgütlenmeler, seçimlere kadar güncelliğini korumuştur. Normal şartlarda seçimlerin askeri kurul gözetiminde ve onayında olması planlanırken, bu düşüncelerden vazgeçilerek özgürce seçim yapılması kazanımı elde edilmiştir. Bu kazanım sürecinin çok çeşitli aktörleri olmakla birlikte; sendikalar, öğrenci toplulukları ve çeşitli sivil toplum kuruluşları sürecin taşıyıcı temelleri olmuşlardır (Rochon ve Mitchell, 1989). Demokrasi hareketleri ile birlikte neoliberalleşme dalgası da yaşanmıştır. Özellikle kurumların özelleştirilmesi, para piyasalarında gerekli revizyonların yapılması ve devletin ekonominin her alanındaki etkinliğinin adım adım azaltılmasına yönelik adımların atılması neoliberal dönüşümün zeminini oluşturmuştur. 1988 yılında yeni Anayasanın kabul edilmesi ile birlikte demokratikleşme sürecine eklenen daha çoğulcu bir bakış açısı ve her kesimden katılımın artırılmasına yönelik iyileştirmeler, toplumsal zemini daha da sağlamlaştırmaktaydı. Ekonomik alanda başlatılan dönüşüm, istikrarı ve kalkınmayı arttırmayı hedeflemek ile birlikte; yeni bir takım sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmaya başladığı gözlemlenmiştir. Özellikle sosyal ve ekonomik alanda ihtiyaçlara erişim kapasitesi açısından eşitsizliği artırmaya başlaması, halk tabanından siyasal alana doğru yükselen bir hoşnutsuzluk yaratmıştır (Pereira, 1990). Bu durumun sonucu olarak; demokratikleşme yolunda gerçekleştirilen dönüşüm uygulamalarının kazanıma dönüşmesinin gecikmesi olduğu gözlemlenmektedir.

1994 yılı, 1985 yılının demokratik kazanımlar açısından önemli olduğu gibi, Brezilya'nın neoliberalleşmesi açısından çok önemlidir. Cardoso iktidarı ile birlikte neoliberal dönüşümde atak başlatıldı. Özelleştirme faaliyetlerinin kapsamının genişletilmesi, para piyasalarının kurallardan arındırılması hususunda çalışmaların güçlendirilmesi gibi öncelikler öne çıkmaktadır. Bu dönemdeki neoliberal dönüşüm hakkında Boito ve Randall'ın çalışmalarında belirtmiş oldukları; Brezilya'da "*yeni bir burjuva hegemonyası*" oluşturulması dikkat çekici bir analizdir. Bu bağlamda piyasalarla ilgili girişimlerin ve bireysel özel girişimcilik faaliyetlerinin ilerici ve yenilik yanlısı olarak kodlanması söz konusuysa, devlet

ya da hükümet destekli gerçekleştirilen girişim faaliyetlerinin doğrudan israf ve çeşitli ayrıcalıkların tanınması gibi yönlerden kodlanması ön plana çıkmaktadır (Boito ve Randall, 1998). Bu durum neoliberal dönüşümün psikolojik sosyal altyapısını sağlamlaştırmaya yararken, neoliberal politikaların doğasına uygun olarak, piyasayı devlet aygıtları açısından en üstte tutarak bireysel özel sermaye çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Cardoso'nun uyguladığı dönüşüm politikalarının bir diğer yüzü de halk tabanına ne kadar yansıdığı konusu olmuştur. Ticaretin serbest yapılabilmesi yönündeki reformların gerçekleştirilmesi ve bununla birlikte para piyasalarının liberalize edilmesi sermayenin ülkeye ve piyasalara gelmesini sağlamış, geçmişte yaşanan fiyat dalgalanmalarının stabil duruma geçmesini sağlamıştır. Ancak bu çıktıların yanında; gelir eşitsizliği hususunda bu reformların olumlu bir etkisinin görülmediği ve yoksulluk ile mücadelede yine pozitif bir kazanım sağlanmasına yol açmadığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte özellikle toplum içerisindeki alt gelir düzeyine sahip kesimlerin bu reformlardan olumsuz etkilendiği, çalışanların iş verenlerine ve işlerine karşı güvenini azalttığı ve yine çalışma koşullarını işçilerin aleyhine olacak şekilde geliştirdiği sonuçları ortaya çıkmıştır (Amann ve Baer, 2002).

Yeni bin yılın başında gerçekleşen seçimler sonucunda başkanlık koltuğuna seçilen Lula Da Silva, neoliberal politikalar konusunda şaşkıncı bir tavır sergilemiştir. Seçimlere doğru ilerleyen süreç ve öncesindeki hükümet döneminde yaşanmakta olan ekonomik ve sosyal sıkıntılar, neoliberal politikaların yeniden düşünülmesine yol açmıştı. Birçok alanda bariz şekilde gözlenmeye başlayan eşitsizlikler, halk tabanından seslerin yükselmesine yol açmış ve siyasal düzlemde tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Silva da seçim süreci ve öncesinde genel olarak bu tartışmalardan yararlanarak mevcut yönetime baskı uygulama politikası giderek, neoliberal politikalara eleştiriler getirmiştir. Böyle bir ortamda başa gelen Silva, 2010 yılına kadar sürecek olan iktidarında, neoliberal politikalarından bir kopuş sergileyemedi. Aksine, eski hükümetin uygulamaya koyduğu neoliberal politikaların birçoğunu devam ettirerek ve sürece herhangi bir müdahalede bulunmayarak, piyasayı elinde bulunduran sermaye sahipleriyle sorun yaşamaktan kaçındığı gözlemlenmiştir (Mollo ve Saad-Filho, 2006). 2008 yılında ABD'de başlayan ekonomik krizin yaratmış olduğu etki neticesinde Silva'nın da birtakım önlemler alması gerekmiştir. Bu yıla kadar neoliberal politikalarından sapma gerçekleştirilememiş olmasına rağmen Silva, kriz ile birlikte kamu harcamalarında önemli bir artışa gitmiştir. Bununla birlikte sanayilere önemli ölçüde destek verme politikasını uygulamaya koyarak, bölgesel sanayilerin devamlılığını amaçlamıştır. Asgari ücret politikasında da artışa giderek, sosyal refahta yaşanacak olası gerilemeleri önlemek ve enflasyon karşısında toplumsal tepkileri absorbe

etmek istemiştir (Kliass, 2011). Seçim zamanı eleştirmiş olduğu neoliberal politikaların bir kısmını esnetme fırsatını çevresel etkiler neticesinde yakalayan Silva, ekonomik krizi bu politikalar ile atlatıp bayrağı Dilma Rousseff'e devretmiştir.

Rousseff yönetiminde Brezilya, Silva yönetimindeki halinden çok farklı bir tablo çizmedi. Ekonomi politikalarının birçoğu aynı şekilde uygulanmaya devam edildi. Neoliberal politikalarından uzaklaşamadı ve aynı zamanda tam olarak neoliberalleşme cesareti de gösterilemedi. Silva'nın başlatmış olduğu; ekonomik alanda gerçekleştirilecek liberal adımlar ve bununla birlikte sosyal alanda sağlanacak devlet destekleriyle eşitsizlikle mücadele planına devam edildi. Bu sebeple neoliberal politikalarla klasik ekonomik politikaları arasında bir orta yolda ilerlemeye devam edildi (Morais ve Saad-Filho, 2012). Tercih ettiği bu orta yol sebebiyle Rousseff, Keynesyen politika savunucularından eleştiri aldığı gibi neoliberal politikaların savunucuları tarafından da eleştirilmiştir. Ekonomi politikalarında muhafazakarlık ve tutarsızlık gerekçeleriyle Rousseff üzerinde baskı oluşturuldu (De Paula ve Ferrari, 2015). Ekonomik alanda yapılan bu baskılar siyasi ve sosyal alanlarda da kendini göstermeye devam etmiştir. Bu doğrultuda artan neoliberal baskı, Rousseff'in azledilmesi sürecini hareketlendirmiş (Schincariol ve Yeros, 2019), 2016 yılında kendisine karşı gerçekleştirilen politik darbe ile birlikte görevini devretmek durumunda kalmıştır. Ancak bu süreçten sonra sosyal hizmet ve ekonomik eşitsizlikle mücadele gibi alanlarda başarısız tablo devam etmiştir (Santana vd., 2018). Dönem dönem kesintilerin gerçekleştiği bu olumsuz ortamda, 2018 seçimlerine doğru giden önemli yola girilmiştir.

4.1. Jair Bolsonaro Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik

4.1.1. 2018 Seçimleri ve Bolsonaro'nun İktidara Gelişi

2018 seçimlerini hazırlayan yıllar hem ekonomik hem de siyasi açıdan pek iç açıcı değildi. Siyasi çalkantıların boy gösterdiği, yolsuzlukluk iddialarının hiç eksilmediği, sosyal hayatta artmakta olan suç oranlarının verdiği güvensiz ortam ve ekonomide gözlemlenen durgunluk gibi birçok olumsuz durumun içerisinde beklenen bir seçim arifesi Brezilya'nın güncel karnesini oluşturmaktaydı. Özellikle “*yıkama operasyonu*” olarak bilinen olayların ortaya çıkması, politika yapıcı erkin geniş çapta yolsuzluk yaptığını ortaya koydu. Bu olaylar sonucunda halk tabanında siyasal sisteme ve siyasi liderlere duyulan güven sarsıldı. Bu sebeple yine tabandan yükselen bir değişim talebi oluştu (Hunter ve Power, 2019) ve 2018 seçimlerine güçlü bir şekilde hazırlanılmasını sağladı.

Bolsonaro seçim kampanyası sürecinde alışlagelmiş medya araçları yerine güncel teknolojilerden yararlanma yolunu seçti. Özellikle Whatsapp gibi uygulamalar üzerinden seçmenlerine doğrudan mesaj iletmeyi tercih etti. Bunun yanında diğer sosyal medya platformlarını da etkin şekilde propaganda aracı haline getirerek, normal medya araçlarına bağlılığını minimum düzeyde bıraktı. Seçim kampanyası stratejisi popülist söylemler üzerine kurulu olan Bolsonaro, doğrudan hedef kitle, kişi veya gruplara hitaben mesajlar ilettiler ve kitleleri ayrıştırarak kontrol etmeyi tercih etti. Bu ayrıştırma ve kutuplaştırma söylemleri, sosyal medyada hızlı bir şekilde, doğruluğu sorgulanmayan, haberlerin ve aşırı tutucu görüşlerin yayılmasına yol açtı (Evangelista ve Bruno, 2019). Bolsonaro kampanya söylemini zaman zaman ırk temelli ayrıştırma düzeyine kadar taşıdı. Rakiplerine, karşı medyaya ya da kutuplaştırmak istediği hedef kitlelerine oldukça saldırgan söylemler kullanarak doğacak çatışmalardan beslenmeyi hedefledi. Bununla birlikte yolsuzluk konusuyla yakından ilgileneceği ve hukuk temelli düzenin sağlanacağı konularını söylemlerine eklemeyi unutmadı. Son dönemlerde yüksek suç oranlarından ve siyasilerin karışmış olduğu yolsuzluklardan bıkan halk, Bolsonaro'nun bu söylemlerine sıkıca bağlanma yolunu seçti (Bledsoe, 2019).

Seçim sürecinde sosyal medya araçlarının etkili kullanılması yalnızca kendi söylemlerinin yayılması amacına hizmet etmedi. Hızlı, doğrudan ve onaya tabi olmadan mesaj iletebilme özgürlüğünün verdiği güç ile Bolsonaro, rakiplerine karşı doğruluğu olmayan haberler yaptırarak bunları yayma yöntemi izledi. Hedeflediği seçmen kitlesi üzerinde bilgi kirliliği yaratarak karar verme kabiliyetlerini etkilemeyi amaçladı. Siyasi rakiplerini güçsüzleştirmek amacıyla giriştiği bu yöntem, seçmen kitlesi tarafından kendisine sempati beslenmesine yol açtı (Viscardi, 2020).

Eşitsizliklerden ve yolsuzluklardan bunalan halk, 2018 seçimlerinde köklü bir değişiklik arzulamaktaydı. Bolsonaro'nun seçim kampanyası süresince kullanmış olduğu popülist kutuplaştırıcı söylemler, köklü değişiklik bekleyen halk tabanında geniş yer buldu. Seçim kampanyasını kendi karakteri bağlamında sert bil dil ile yöneten Bolsonaro, halk tabanında beklenen değişim sinyali olarak görüldü ve 2018 seçimlerinden ipi göğüsleyen taraf olarak çıktı. Kampanya sürecinde gösterdiği bu sert popülist tavır, kampanya süreciyle sınırlı kalmayacak ve onun kişiliği ile birlikte hükümete yansiyarak yeni problemlerin doğmasına yol açacaktır.

4.1.2 Bolsonaro Hükümeti ve Otoriter Neoliberal Ekonomi Politik

4.1.2.1 Neoliberal Ekonomi Politikaları

Bolsonaro kişiliği ve ani çıkışlarıyla tanınan, popülist otoriter bir lider olarak, başta Brezilya daha sonra da dünya siyaset sahnesinde yerini aldı. Karakterinin verdiği karizmatik özelliklerin desteklediği otoriterlik eğilimini, neoliberal ekonomi politikalarından ayırmak çok kolay olmamakla birlikte, bu noktada olabildiğince soyutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Neoliberal ekonomi politik alanında almış olduğu kararlardan en tartışmalı olanlardan biri; çevre ile ilgili düzenleme faaliyetlerinin en aza indirilmesi hususudur. Bu politika kapsamında ülke sınırları içerisindeki yağmur ormanlarında yasadışı şekilde gerçekleştirilecek madencilik faaliyetlerinin önünü açtı. Yine aynı politikanın getirmiş olduğu bir başka durum ise, ormansızlaştırma faaliyetinin desteklenmesi oldu. Bu politikalar neoliberal ekonomi çerçevesinde, sermaye yatırımlarının önündeki engellerin devlet eliyle açılması anlamını taşımaktadır (Deutsch, 2021). Bu bağlamda ülke doğal rezervlerinin sermayenin kontrolüne verilmesi ve bunların sömürülmesinin desteklenmesi, alınabilecek en radikal neoliberal ekonomi kararlarından biri olarak görülebilir.

Radikal neoliberalleşme adımlarından bir diğeri ise eğitim ve sosyal hakların daraltılması konusunda gerçekleşmiştir. Eğitimin özelleştirilmesi için çıkarılan yeni yasalar ile birlikte özellikle finansal açıdan belirli bir düzeyin altında yaşamakta olan halk tabakası için eğitim hakkının elinden alınması anlamını taşımaktaydı. Bununla birlikte sosyal hizmet politikalarının daraltılması veya bazı alanlarda tamamen durdurulması; toplumsal eşitsizliklerin kök salmasını sağlamıştır (Pinho, 2023). Bolsonaro'nun seçim kampanyası döneminde söylemlerinde atıf yaptığı eşitsizlik olgusu, kendi hükümeti döneminde azalmak bir yana artmaya devam etti. Sosyal hakların daraltılması konusuyula bağlantılı olarak kamusal alandaki harcamaların azaltılması, sağlık ve eğitim sektörlerinde kalitenin azalmasına sebep olmuştur. Bu alanlarda özelleştirmelerin teşvik edilmesi bir yana, memur ücretlerinin ödenmemesi veyahut aksatılması durumları da mevcut nitelikli hizmeti sektöre uğratmıştır (Gugliano vd., 2022).

Dünya genelinde neoliberalleşme dalgalarında görülen özelliklerinden biri olan işçilerin ve iş gücünün değersizleştirilmesi olgusu Bolsonaro hükümeti tarafından da uygulanmıştır. Yürürlüğe konulan yeni politikalar neticesinde işçi hakları azaltılmış, işverenlerin lehine olacak

şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle işçilerin işten çıkarılması önündeki engeller kolaylaştırılarak neoliberal sermaye sahipleri ödüllendirilmiştir. Buna ek olarak emek-ücret oranı bozularak, ücretlerin düşürülmesi desteklenmiştir (Escher, 2020).

Silva yönetiminden Bolsonaro yönetimine kadar geçmiş yıllardaki neoliberalleşme hamleleri ile süregelen dönüşüm, Bolsonaro ile birlikte önemli bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim neoliberal ekonomi politik açısından pozitif bir değerleyken, belirli bir finansal düzey altındaki geniş halk kitlesi açısından genel olarak negatif bir sonuç vermiştir. Alınan sermaye yanlısı bu ekonomik kararların politik izdüşümleri farklı perspektiflerden inceleme gerekliliği ortaya çıkarmaktadır. Teorik anlamda gerçekleştirilen gelişim, pratik ve gerçek anlamda tabana yansımadığından dolayı, ekonomik sıkıntılarla birlikte problemleri alanların genişleyerek birikimi söz konusu olmaktadır.

4.1.2.2. Otoriter Neoliberal Bir Bolsonaro

Bolsonaro'nun otoriter karar alma mekanizması, kendisinin karakteristik özellikleriyle bağlantılı bir görünümüdür. Seçim sürecinden iktidara kadar tüm süreçlerde kendisinin karakteri üzerinde ilerleyen bir kampanya gerçekleştirilmesine bağlı olarak gelişen otoriter popülist davranışlar, hükümetin geneline de sirayet etmiştir. Bu noktada neoliberal ekonomi politikaların karar alma süreçlerinde de otoriterlik söz konusu olmakla birlikte, burada imkanlar el verdiğince otoriter kararlar üzerinde ayrıştırma sağlanmaya çalışılacaktır.

Neoliberal ekonomi politikaları ile yakından ilişkili olmasına karşın, eğitim alanında yapılan reformların otoriter yönü ayrıca incelenmeyi gerektirmektedir. Çağdaş, ileriye dönük eğitim politikaları Bolsonaro döneminde terk edilmeye başlanmış, yerine muhafazakar kültürel gelenekler konulmaya çalışılmıştır. Eğitim politikalarında yapılan bu değişiklik, doğrudan Bolsonaro'nun söylemleri neticesinde tepeden inme bir şekilde gerçekleştirilerek, ülkenin kültürel birikimine ve ekonomi politik yapısına kazınmasına sebep olmuştur (Azevedo ve Robertson, 2022).

Bolsonaro'nun seçim dönemi söylemleri arasında önemli bir yer teşkil eden ve halk tabanında karşılık görmesinde etkili olan hukukun üstünlüğü, kanunların uygulanması hususlarının uygulanmasında birtakım aksaklıkların görüldüğü gözlemlenmektedir. Bu aksaklıklar doğrudan Bolsonaro'nun otoriter karar alma yönteminden kaynaklandığından, söz verdiği değerleri gerçekleştirmek bir yana, onlardan daha da uzaklaştığı eleştirisini almasına

yol açmıştır. Yolsuzluk ile ilgili verilen sözlerin tutulması ve kolluk kuvvetlerinin sergilediği şiddet yanlısı tavra ilişkin gerekli çalışmaların yapılması konularında da sergilediği otoriter tavırlar sebebiyle, demokrasinin temeli sayılacak kurumların yapısal bozukluklarına yol açtığı ve otoriterliğin kök salmasına sebep olduğu gözlemlenmektedir (Machado ve Pimenta, 2022).

Brezilya'nın geçmişten gelen dış politika ananelerinin terk edilmesi, yine Bolsonaro'nun otoriterleşme yolunda sergilediği bir diğer adım olmuştur. ABD ve müttefikleri ile daha paralel politikalar izleme yoluna gidilmesi, Çin ile ilişkilerin ise yavaşlatılması ve zaman zaman gerilim alanlarının oluşturulması geleneksel politikalardan otoriter bir kopuşu temsil etmektedir (Bezerra, 2020). Özellikle kendi şahsi ideolojileri kapsamında yürütülen bir dış politika sebebiyle, Brezilya'nın karakteristik özelliklerinin tahribatı durumu gün yüzüne çıkmıştır.

Bolsonaro'nun başkanlık koltuğuna oturmasının ardından patlak veren Covid-19 pandemisi, kendisi için ayrı bir sınanma durumunu ortaya çıkarmıştır. Pandemiye karşı uzunca bir süre inkar yoluna giden Bolsonaro, yine bu tehdit karşısında hükümet bünyesinde herhangi bir teşkilatlanmaya gitmekten kaçınmıştır. Sosyal mesafe, maske kullanımı ve benzeri güvenlik önlemlerini dikkate almayarak inkar eden Bolsonaro, pandemi krizine yanıt vermede başarısız olmuştur (Meyer ve Bustamante, 2020). Hükümetin göstermediği desteğe rağmen bazı bölgelerde yerel örgütlenmeler gerçekleşmiş ve o bölgede yaşayan halkın bireysel çabalarıyla dayanışma sağlanmaya çalışılmıştır (Ortega ve Orsini, 2020). Bolsonaro için finansal piyasalar ve ekonomik kaygılar pandemiden daha öncelikliydi. Bu yüzden sokağa çıkma yasağı, elzem olmayan ticaretin durdurulması vb. uygulamaların hayata geçirilmesini reddetti. Ekonomik hayatın olabildiğince hız kesmeden devam etmesini savunarak, sağlık önemlerinin hastalığın yayılma hızına yetişememesine sebep olmuştur. Bununla birlikte gıda güvenliği konusunda mevcut politikaların yerine daha serbest politikaları koyması, gıda alanında da güvensizliğin artmasına yol açmıştır (Filho ve Silva, 2020).

Pandemi sınavı Bolsonaro'nun siyasi hayatının devamlılığı açısından acı verici bir deneyim oldu. Otoriter neoliberalizm yanlısı bir yönetim sürdürmekle birlikte, otoriter karar alma mekanizmalarının ağır basmasıyla demokratik çerçeveden neredeyse tamamen uzaklaşma yoluna gidilmiştir. Karşıt siyasi gruplar ya da zıt görüşteki topluluklar açık bir şekilde dışlanmıştır. Bu dışlanma devlet kurumlarında da gözlemlenerek, bürokratik bir savaşa dönüştüğü dönemler yaşanmıştır. Bu güç savaşı sonucunda Brezilya'da demokratik kurumsal

yapılar zarar gördü ve çeşitli kazanılmış sosyal hakların erişiminde sorunlar ortaya çıktı (Søndergaard, 2023).

4.1.3 Otoriter Neoliberal Bolsonaro Dönemi İzdüşümü

2000’li yılların başından itibaren neoliberalleşme hareketlerinin ortaya çıkarmış olduğu sorunlarla boğuşan Brezilya toplumu; artarak devam eden siyasal bozukluklar, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden usanma noktasına gelmiş bir haldeydi. Böylesine problemlili bir dönemde seçimlere katılan Bolsonaro, geliştirmiş olduğu popülist söylemlerle halkın aradığı radikal lider imajını başarılı bir şekilde çizmişti. Geliştirmiş olduğu bu tutum sayesinde iktidarı kazanan Bolsonaro, başkanlık koltuğuna oturmasından hemen sonra ciddi bir pandemi ile yüzleşmek zorunda kaldı. Bu noktadan itibaren kendi karakteri üzerinde yükselmeye devam eden bir otoriter başkan imajına tutundu ve gelecek seçimlere kadar değişmeyecek imajını çizmeye başladı.

Araştırma kapsamında bir önceki bölümde belirtilen hususlar neticesinde otoriter popülist karakterini tam anlamıyla oturtan Bolsonaro, ekonomik gelişim açısından da başarısız bir tablo çizmiştir. Yağmur ormanları konusunda almış olduğu otoriter neoliberal kararlar, dış politikada gerçekleştirmiş olduğu geleneksel olmayan tutarsız politikalar, pandemi karşısında bilimsellikten uzak alaycı tavır ve pandeminin yaratmış olduğu ekonomik durgunluk gibi birçok iç ve dış sebepler sonucunda ekonomik dayanıklılık zarar görmüş, iç ve dış yatırımcıların güveni yitirilmiştir (Moehlecke, 2021). Sermaye sahiplerinin yeni yatırımlardan kaçınması, hedeflenen büyüme rakamlarının sağlanamaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Neoliberalizmin teorik penceresinden bakıldığında Bolsonaro hükümeti, neoliberalleşme yolunda sağlam adımlar atmış olduğu söylenebilir. Özellikle çevre, sağlık, eğitim vb. alanlarda almış olduğu otoriter kararların birçok ülkede tartışmaya dahi açılmayacağı göz önüne alındığında, teorik perspektiften neoliberalleşme konusunda başarılı olduğu gözlemlenebilecektir. Ancak bu noktada, pratikte, ilk olarak tüm sorunları göğüsleyen Brezilya halkı olmuştur. Sonrasında ise Bolsonaro’nun 2023 yılı seçimlerini kaybetmesi, siyasi kariyeri açısından pratikteki kaybını yaşamış olduğunu göstermektedir. Öyle ki bu kayıp sonrasında geçmişte almış olduğu birçok otoriter karar doğrultusunda yargılanması için davalara maruz kalacağı, henüz başkanlığı devam ederken dile getirilen (BBC News Türkçe, 2021), beklenmektedir.

5. SONUÇ

Bu araştırma; Hindistan'da Modi ve Brezilya'da Bolsonaro hükümetleri sürecinde uygulanan otoriter neoliberal politikaları, politik ekonomi perspektifi altında karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Otoriter yönetimler genel olarak doğrudan liderlerin kişisel özellikleri üzerinden sorumluluk yüklenilerek incelenen bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Bu tez; liderlerin karakteristik özelliklerinin otoriterleşme eğilimde etkili olabileceği düşüncesini desteklemekle birlikte, esas olarak neoliberalizmin temel dinamiklerinin pratikteki karşılığının bu otoriterleşme eğiliminin fitilini ateşlediği düşüncesini savunmaktadır. Bu temel dinamiklerin, özellikle Küresel Güney ülkeleri gibi ülkelerde, popülist söylemler eşliğinde hegemonya sahibi liderlerin elleri altında kolaylıkla güç hırsına yenik düşerek daha da otoriterleşen bir yola girebildiği görülmektedir.

Sonuç bölümü kapsamında ilk olarak; tezin ana noktalarını oluşturan ve hipotezlere yön veren kavramların açıklanması gerçekleşecektir. Tezin yazılış amacı ve pratik faydaları üzerine bir değerlendirme sağlanacaktır. Ardından otoriterlik ve neoliberalizm temel kavramlarının detaylandırıldığı ikinci bölümün genel bir analizi gerçekleştirilerek özellikle otoriter neoliberalizm kavramının bütünleştirici yönü üzerinde durulacaktır. Son olarak; tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerini oluşturan örnek vaka incelemeleri karşılaştırmalı bir analizle kapsayıcı bir şekilde ele alınacaktır. Buradan elde edilen nihai sonuçlar araştırma soruları kapsamında değerlendirilecek ve aynı zamanda hipotezlerin test edilmesi sağlanacaktır.

Giriş bölümünde ortaya konulan ana araştırma sorusu kapsamında; neoliberal dönüşüm gerçekleştirmeye çalışan ülkelerin, Küresel Güney grubunda yer almaları ve aynı zamanda hükümetteki liderlerin karakteristik özelliklerinin otoriter eğilimler üzerinde etkili olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Buna bağlı ilk alt soru kapsamında ise; neoliberalizm ideolojisinin temellerinde yatmakta olan özelliklerin otoriterleşme eğilimleri ile bağlantısı gözler önüne serilmek istenmiştir. İkinci alt soru kapsamında ise; örnek vaka olarak seçilen Hindistan'da Modi hükümeti ve Brezilya'da Bolsonaro hükümetinin otoriter yönetimlerinin neoliberal dönüşüm politikalarında ne gibi yönlendirmelere yol açtığını ortaya koyarak, teorik alanın pratikteki yansımalarına erişim amaçlanmıştır. Bu tezin amacı; örnek vaka analizi üzerinden karşılaştırmalı bir analizle sağlanacak verilerle, otoriter neoliberalizm literatürüne Küresel Güney alt inceleme sınıfında farklı bir bakış açısı sağlayabilmektir. Özellikle salt lider üzerinden ilerlenen suçlayıcı yaklaşıma kısmen karşı olarak, neoliberalizmin

temel dinamiklerine sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış atmak, bu tezin ulaşmak istediği nihai noktalardandır.

5.1. Neoliberalizmin Otorite ile Dansı

Neoliberalizm ve otoriterlik ilişkisi son yıllarda ampirik ve teorik düzlemde sıkça adından söz ettiren bir konuma gelmiştir. Bu tez kapsamında seçilen örnek vakaların da göstermiş olduğu gibi; özellikle Küresel Güney ülkelerinde neoliberal dönüşüm politikalarının otoriterleşme eğilimi üzerinde yarattığı teşvik edici baskı sebebiyle, neoliberalizmin yalnızca ekonomik bir ideoloji olmadığı, aynı zamanda siyasi bir hareket olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu teorik analizi ekonomi politik bir bakış açısıyla gerçekleştirmek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere neoliberalizm en temel anlamda devlet müdahalesini en aza indirgenmesini isteyen ve piyasa ekonomisinin tüm ekonomik sistemin üzerinde bir yerde konumlanmasını talep eden bir ideolojidir. Bu tezin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde yer verildiği üzere; Hayek ve Friedman gibi akademisyenlerin katkılarıyla gelişmiş olan bu teoriye göre piyasalar, kontrolü altındaki kaynakların en iyi şekilde dağıtacak ve bunun sonucunda da bireysel özgürlükler o ülkelerde kendiliğinden gelişecektir. Ancak teoriden pratiğe doğru ilerlendiğinde bu durumun hiç de belirtilen şekilde ilerlemediği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu noktada David Harvey'in (2005: 19) tarif ettiği üzere neoliberalizm; sermayenin birikimlerini artırmasına yönelik çalışmaların yapılmasını sağlayan, ekonomi üzerindeki hakimiyete sahip küçük bir tabakanın çıkarlarını yeniden düzenleyen bir proje olarak tanımlanabilir.

Kısıtlı ama güçlü bir grubun çıkarlarının yerine getirilmesi amacıyla uygulanmaya çalışılan neoliberal politikalara karşı gelişen sosyal tabanlı tepkiler sebebiyle, otoriter yöntemler yönetici elit tarafından devreye sokulmaya başlanmaktadır. Bu bağlamda yine tezin ilgili bölümlerinde bahsedildiği üzere, bu otoriterleşme hamleleri demokratik durumu sekteye uğratmaktadır. Wendy Brown bu konuya ilişkin olarak; neoliberal pratiklerin demokratikleşme hareketleriyle tamamen zıt olduğunu ve bir arada yürütülemeyeceğini dile getirmektedir (Brown, 2015).

1980'li yıllarda tüm dünyada hız kazanan neoliberal politikalar, genel olarak piyasa reformlarını, özelleştirmeleri ve kamuda gerçekleştirilen harcamaların kısıtlanmasını

içermekteydi. Uygulanan bu politikalar neticesinde, kısa süreli etkilere bakıldığında sermayedarların yüzünü güldürecek sonuçlar elde edilirken, uzun vadeli sonuçları toplumsal düzlemde ayrışmaların derinleşmesine yol açtığı gözlemlenmiştir. Tez kapsamında ele alındığı gibi özellikle Küresel Güney ülkelerinde uygulanan neoliberal politikalar halkların kendi içerisinde sınıfsal ayrımlara uğramaları ve bunların derinleşmesine yol açmıştır. Bir sonraki bölümde bu durum doğrudan karşılaştırmalı olarak gözler önüne serilecektir ancak, bu nokta teorinin desteklenebilmesi açısından bahsedilmesi elzemdir. Bu sınıfsal ayrışma sonucunda çeşitli karşı hegemonya faaliyetlerine girişin sivil toplumun karşısına yine otoriter yönelimler çıkmaktadır. Latin Amerika kıtasındaki Brezilya, Şili ve Arjantin gibi ülkelerin hepsinde neoliberal dönüşüm esnasında otoriter yönetimlerin belirmesi tesadüfi değildir. Bu bağlamda William Robinson'a göre bu tarz ülkelerdeki sivil toplum muhalefetini yönetebilmek adına uygulanan baskıların neticesinde, ekonomik bir kurtuluş yolu olarak sunulan neoliberal politikaların doğrudan otoriter devlet imajını sağlamlaştırmaya yaradığını belirtmektedir (Robinson, 1996).

Neoliberalizm ve otoriterlik ilişkisine bu bağlamda bir de ekonomi politik gözle bakıldığında, neoliberalizmden otoriterliğe doğru gelişen teşviğin altında yatan etmenin kapitalist üretim bağlarının sermaye birikimi suretiyle sürdürülmesinde yattığı görülmektedir. Sermaye yanlısı devlet bu yeni ekonomi politikalarını uygulamaya koymaya devam ettikçe, sivil toplum tarafından tepkiler almaya devam etmekte ve bu da kısır döngüye girebilen bir çatışma ortamı yaratmaktadır. Tam olarak bu noktada, öncelikle tezin giriş bölümünde ve daha sonra ikinci bölümünde detaylı olarak açıklanmış olan, Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, bu dinamikleri anlamlandırmada önemli bir araç olarak belirlemektedir. Bu sebeple hegemonya kavramı tez boyunca, bu süreçleri bir bütün olarak ele alabilmek ve karşılaştırmaları sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek yönünden kullanılmıştır.

Bu bölüm kapsamında yapılan bütünsel değerlendirme ile görüleceği üzere, tezin ana sorusu ve buna bağlı alt sorusunun cevapları teorik anlamda çözümlenmiştir. Yine bu ilk iki soruyla bağlantılı olarak ortaya konulan hipotezler de birincil ve ikincil kaynakların yardımına ek olarak karşılaştırmalı şekilde örneklerden yararlanılması vasıtasıyla yeniden test edilerek geçerliliği kanıtlanmıştır. Bu bölümü takip eden kısımda doğrudan seçilen vakalar üzerinden tam bir karşılaştırmalı analize gidilerek, son hipotezin de doğrudan sınındığını görmek mümkün olacaktır.

5.2. Pratikten Teoriye

Küresel Güney ülkelerinde 1970’li yıllar ile birlikte gözlemlenmeye başlayan neoliberal dönüşüm hareketleri, bazı ülkelerde hızlı bir şekilde adaptasyon geçirirken bazı ülkelerde günümüze kadar süren ve sürecek olan bir serüvene dönüşmektedir. Uygulamalarda karşılaşılan bu farklılıkların sebepleri bazen liderlerin tutumları olurken bazen de çevresel faktörlerin elverişsizliği olabilmektedir. Bu doğrultuda neoliberal dönüşümlerin nihayetinde otoriterleşme “geleneği” Küresel Güney’in başındaki bir “doğal bela mı?” yoksa liderlerin “karakteristik yatkinliklerinin sonucu mu?” olduğu sorgusu, bu araştırma kapsamında neticelendirilmeye çalışılmıştır.

Hindistan’da Modi hükümetinin yürürlüğe koyduğu neoliberal ekonomi politikaları sıkı bir otoriter kontrol mekanizması kapsamında uygulanmıştır. Bu kapsamda Brezilya’da Bolsonaro hükümetinin almış olduğu neoliberal ekonomi politik kararların uygulanması da benzer şekilde otoriter bir kontrol mekanizması ile sağlanmıştır. Bolsonaro hükümeti çoğunlukla bu ekonomi politikalarının yürürlüğe konması aşamasında da otoriter bir karar alma süreci yürüttüğü belirtilmiştir. Yine bu minvalde Hindistan’da Modi hükümetinin karar alma teşkilatlanmasını merkeze taşıması, ekonomi işleyişi planlayan kurumları tasfiye ederek doğrudan merkeze bağlı yeni pasif kurumları oluşturması gibi birçok karar iki ülke ve başkan arasında ortaya çıkan benzerliklerdendir.

Liderlerin seçim kampanyaları sürecinde yürütmüş oldukları popülist söylemlerin de benzerlikler taşıdığı gözlenmektedir. Modi’nin Hindutva milliyetçiliğini ön plana çıkararak diğer din ve ırklara karşı düşmanca söylemlerde bulunarak seçim sonrasında da tavır alması gibi, Bolsonaro’da muhafazakar kökenlere dönüş çağrısında bulunarak kendisine karşı olan kesimlere düşmanca sözlü saldırılarda bulunmuştur. Ancak bu noktada iki lider arasında önemli bir fark olduğunu belirtmek gerekir. Modi’nin otoriter neoliberal politikaları milliyetçilik ve ırk temelli devam ederken, Bolsonaro bu politikaları çevre politikaları ve sosyal haklara müdahaleler üzerinden ilerletmektedir. Bolsonaro’da bir Brezilya milliyetçiliğini ön plana çıkarma durumu söz konusu değildir.

Modi ve Bolsonaro’nun karar alma yöntemleri ve hangi alanda olursa olsun bu kararları uygulamaya koyma şekilleri itibariyle demokratik kurumları zedeleyici bir şekilde hareket etmeleri konusu da liderler arasındaki bir diğer benzer noktayı oluşturmaktadır. Demokratik kurumların güçsüzleştirilmesi ve otoriterleşmesi ile birlikte, toplumun kutuplaştırılması

benzerliğin devam ettiği durumlardır. Modi'nin özellikle medya araçları üzerindeki hakimiyeti ve bu hakimiyeti muhalifleri saf dışı bırakmak için kullanması demokratikleşme süreçlerini baltalayan hareket tarzı olmuştur. Benzer şekilde Bolsonaro'nun sosyal medya ve yargı denetimi üzerinde elde ettiği hakimiyet, Brezilya'da da güçler ayrılığı ilkesinin saf dışı kalmasına ve demokratikleşme adımlarının geriye gitmesine sebep olmuştur (Daly, 2020).

Her iki ülkede kısmi olarak olsa da benzerlik gösteren bir diğer husus ise; liderlerin başa geldikleri ilk yıllarda gerçekleşen yüksek büyüme oranlarının yerini sonradan eşitsizlik, artan sınıfsal farklılıklar ve yolsuzluklar gibi sorunların almasıdır. Bu durum Modi hükümetinde daha belirgin olmakla birlikte, Bolsonaro hükümetinde büyüme oranları hiçbir zaman Hindistan gibi olamamıştır. Ancak burada Covid-19 salgınına rağmen, son 6 yılın en yüksek oranını sağlaması öngörülen (Tullo, 2019) Bolsonaro hükümetine ayrı bir parantez açmak gerekecektir. Modi'nin ilk seçim zaferi yıllarında pandemi söz konusu olmadığından, sayısal oranların daha yüksek olması söz konusu olabilmektedir. Ancak netice itibarıyla iki liderin tüm neoliberalleşme adımlarının sonucunda ortaya çıkan tablo çok çeşitli benzerlikler içermektedir.

Modi ve Bolsonaro politikaları arasında dikkat çeken diğer fark ise politikaların nihai hedef noktalarıdır. Modi, aldığı çoğu karar ile Hindistan'ı uluslararası alanda söz sahibi yapmayı hedeflemekte ve yine en büyük ekonomiler arasına yükseltme gayesiyle hareket etmektedir. Bu bağlamda yerli ya da yabancı sermaye sahiplerini ülkeye çekerek burada üretim gerçekleştirmelerini sağlamaya çalışmıştır. Bolsonaro ise uygulamaya koyduğu çoğu neoliberal ekonomi politikası sonucunda, iç piyasalardaki mevcut düzeyi iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bir liderin ülküsü küresel boyuttayken diğer liderin ülküsü yerel boyutta sınırlanmaktadır.

Küresel Güney sınıflandırmasına dahil olan bu iki ülke, bambaşka iki coğrafyada, bölgesel olarak çok farklı sorunlara ve fiziksel koşullar olarak çok farklı iklimlerde yaşamakta olan halklara sahiptirler. İnançları, gelenek ve göreneklere çoğunlukla farklılık göstermesine karşın, çizdikleri otoriter neoliberal tablo birçok açıdan benzerlikler sergilemektedir. Bu denli benzerliklerin gözlemlenmesi, araştırma kapsamında; Küresel Güney sınıflandırmasına dahil ülkelerde, karakter ve tek kişi bazlı siyasal örgütlenmelerin kolaylıkla popülist söylemler geliştirebildiği ve otoriterleşme yoluna girebildiğini göstermektedir. Araştırma kapsamı dışında olmakla birlikte, Küresel Kuzey ülkelerinde de otoriterleşme eğiliminin görülebildiği bilinmesine karşın, Kuzey ülkelerindeki demokratikleşme seviyelerinin daha yüksek oluşu ve

buradaki kurumlar arası erkler ayrılıklarının daha sıkı denetim mekanizmalarına bağlanmış olması sebebiyle Güney ülkelerine kıyasla otoriterleşme adımlarına karşı daha fazla direnç sergileyebilecekleri söylenebilir. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında; Küresel Güney ülkelerinde neoliberal dönüşümlerin otoriterleşmesi hususunda önleyici bir plan yaratılması isteniyorsa, ülkelerde seçim süreçlerinde kişi bazlı siyasi parti örgütlenmelerinden olabildiğince kaçınılması gerektiği önerisi getirilebilecektir.

5.3. Genel İzdüşüm (Katkılar-Sınırlılıklar-Tercihler)

Tezin giriş kısmında gerçekleşmesi amaçlanan bilimsel katkıların bu aşamaya gelindiğinde geçerliliğini ve güvenilirliğini koruduğunu söylemek yerinde olacaktır. Özellikle sonuç bölümünde yapılan toparlayıcı son analiz ile birlikte, yöntem olarak izlenen karşılaştırmalı analizin sonucunda elde edilen verilerin teorik alana aktarılması açısından önemli girdiler elde edildiği göze çarpmaktadır. Harvey gibi eleştirel bir bakış açısıyla otoriter neoliberalizm literatürüne yaklaşanlar dışında kalan geniş bir kesim (Friedman, Hayek, Nozick, Becker, Buchanan, Mises, Eucken vd.) neoliberalizmin yalnızca ekonomik bir teori olduğu üzerinde fikir beyan etmişlerdir. Bu anlamda çift koldan ilerleyen literatür için bu soyut iddiaların pratikle buluşturulup, test edilip ve sonrasında literatüre katılması gerekliliği meydana gelmiştir. Tam olarak bu amaçla yazılan bu tez, neoliberalizmin sadece bir ekonomik teorem olmaktan çok uzak bir noktada olduğunu ortaya koymuştur. Neoliberal ekonomi politikalarının gerçek yaşamda uygulanabilirliği sürecinde hegemonyalar arası çatışmanın sürekliliği sebebiyle otoriterleşme ve zor kullanımı gibi eylemlere girişilmesi, neoliberal teorinin pratikteki dinamiklerinin teoriden farklı olduğunu göstermektedir. Özellikle Hayek ve Friedman'ın tasarladığı gibi piyasaların kendisini ve diğer etkenleri düzenleyebilme kabiliyetinden yoksun oluşu, müdahalelerin kaçınılmaz olması anlamını taşımaktadır. Bu noktada, neoliberalizmin pratiklerinin demokratikleşme faaliyetlerinden uzak olduğunu teorik alana kazandırılan bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tez kapsamında elde edilen bu önemli kazanımın eşsiz oluşu, seçilen örnek vaka çalışmalarında ve karşılaştırılan liderlerde saklıdır. Küresel Güney ülkeleri içerisinden seçilen Brezilya ve Hindistan'ın, otoriterleşme eğilimleri ile öne çıkan güncel dönem iki lideri; Modi ve Bolsonaro'nun iktidarlık süreçleri bu tezin örnek vaka inceleme sınırlarını belirtmektedir. Tezin teorik anlamda sınırlarını ise ilk olarak ana kavramlar olan otorite ve neoliberalizmin günümüz anlamda kullanımları ile şekillenmiştir. Bu sebeple; bu kavramların kronolojik

gelişimi, tezin ikinci başlığı altında, yakın akademik geçmişten itibaren ele alınarak açıklanmıştır. Bu noktada hem seçilen örnek vakaların daha iyi analiz edilebilmesi hem de teorik alanda da eksiklik yaratılmaması adına, analizler ağırlıklı olarak Gramsci'nin hegemonya teorisi etrafında sürdürülmüştür. Bu kavramın tercih edilmesinin sebebi, özellikle otoriterlik ve karakter bazlı lider incelemelerde genellikle liderlerin bu yönelimden doğrudan sorumlu tutulması hususunun iyi anlaşılmasıdır. Hegemonya ve karşıt hegemonya kavramları ile, liderlerin hegemonyalarını pekiştirmek adına zor kullanımına yöneldikleri gözlemlenmektedir. Bu noktada problemin çıkış noktası incelendiğinde, hegemonya çatışmalarını çıkaran esas noktanın neoliberal politika uygulamaları olduğu göze çarpmaktadır.

İkincil kazanımın diğer çalışmaları teşvik etmek gibi geniş zamanlı bir yapıda olması, bu kazanımın doğrudan sonucunun bu tez kapsamında gözlemlenemeyeceğini göstermektedir. Tezin sınırlılıkları içerisinde eklenebilecek bu husus, tezin akademik literatüre katılmasının ardından kendini test etmeye ve gerçekleştirmeye başlayacaktır. Çeşitli siyasi ya da ekonomik kaygıların bilimsel bilginin gelişimi önündeki engel olarak ortaya çıkması bu bağlamda kabul edilemeyecek bir negatif yönlü kazanımdır. Bu sebeple bu tezin nihai hedefi bu endişeleri kırabilmektir.

Çalışmanın sınırlılıkları konusunda eklenmesi gereken bir diğer husus ise örnek vaka olarak seçilen ülkelerin yerel dillerinin yazar tarafından bilinmiyor oluşudur. Portekizce ve Hintçe dillerinin bilinmeyişi, kaynak taramalarında yalnızca İngilizce ve Türkçe aramalara bağlı kalmayı gerektirmiştir. Nadir olarak ise diğer dillerden çeviri yardımıyla istifade edilmek suretiyle çeşitli veriler elde edilmiştir. Giriş bölümünde de bahsedildiği gibi, örnek vaka seçimindeki liderlerin devlet başkanları olması, farklı ülkelerde bulunmaları vb. birçok sebep nedeniyle, röportaj yöntemi ile veri analizi sağlanamamıştır. Bu duruma ek olarak belirtilen örnek ülkelere gidip doğrudan gözlem yöntemi ile veri analizi yapmakta ekonomik, siyasi vb. şartlardan mümkün olmamıştır.

Örnek vaka kapsamında ele alınan Modi'nin iktidarda kalma süresi Bolsonaro'ya nazaran daha fazladır. Bunun yol açtığı detaylı ve zengin veri tabanı farklılığı da yine karşımıza bir sınırlılık olarak belirlemektedir. Bolsonaro'nun son seçimlerde iktidarı kaybetmesi, dolayısıyla yalnızca bir dönem başkanlık yapabilmesine karşın Modi'nin hala aktif olarak ikinci dönem başkanlığını sürdürmesi burada iki örnek lider arasında oluşan farklılıklardandır. Her iki liderinden de görev sürelerinin ele alınması tercih edilmesinden kaynaklı olarak, bu liderlerin

başkanlıklarından önce gerçekleşen neoliberal gelişmeler yalnızca kronolojik sıralama içerisinde kısaca değinilerek geçilmiştir. Bu bağlamda ana odak noktasından kopmadan, hipotezler kapsamında ulaşılması gereken sonuçlara varılmıştır.

Araştırma kapsamında diğer sınırlılık ve aynı zamanda tercih edilme durumu, Küresel Güney ülkelerinden iki farklı örnek seçimidir. Bir örneğin Küresel Kuzey'den diğer örneğin Küresel Güney'den seçilmemesinin sebebi, benzer ya da yakın sayılabilecek ekonomik gelişmişlik düzeyinde olmalarının istenmesidir. Bu sayede uygulanacak neoliberal politikalara ne tür tepkiler verilebileceği de daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkacaktır. Ayrıca neoliberalizmin ilk denemelerinin bile Küresel Güney ülkelerinde yapılmış olması, bu tercihin yapılmasında etkili olan bir diğer husustur.

Kazanımları, sınırlılıkları ve buna bağlı olarak tercih edilen inceleme noktaları ile araştırmanın giriş kısmında belirtilen tüm sorulara cevaplar bölümler içerisinde ve sonuç kısmında verilmiştir. Bununla birlikte hipotezlerin sınanması ve güvenilirliğinin sağlanması hususu da yine aynı şekilde öncelikli olarak ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde sağlanmış, ardından sonuç bölümünde genel olarak analiz edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abaci, B.** (2012). *Küreselleşme Sürecinde Neoliberal Politikaların Kalkınma Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., ve Sanford, R. N.** (1950). *The Authoritarian Personality*. Harpers.
- Ahluwalia, M. S.** (2002). Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked? *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 67-88.
- Akgemci, E.** (2015). Neoliberalizmin Laboratuvarında Direniş: Şili Kışı'nın Penguenleri. *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 179-216.
- Akinsola, F.** (2020). The Global Financial Crisis and the African Economy. *The Palgrave Handbook of African Political Economy*, 519-534.
- Altemeyer, B.** (1988). *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism*. Jossey-Bass.
- Altmörs, G., ve Akçay, Ü.** (2022). Authoritarian Neoliberalism, Crisis and Consolidation: The Political Economy of Regime Change in Turkey. *Globalizations*, 19(7), 1029-1053.
- Altinkaya, Z., ve Altin, M.** (2023). Trump Dönemi Ticaret Savaşlarında Türk Demir Çelik Sektörü İhracatının Politik Ekonomisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 11(1), 85-119.
- Amann, E., ve Baer, W.** (2002). Neoliberalism and its Consequences in Brazil. *Journal of Latin American Studies*, 34(4), 945-959.
- Andrew, J., Baker, M., Guthrie, J., ve Martin-Sardesai, A.** (2020). Australia's COVID-19 Public Budgeting Response: The Straitjacket of Neoliberalism. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 32(5), 759-770.

Ashraf, N. (2020). Revisiting International Relations Legacy on Hegemony: The Decline of American Hegemony From Comparative Perspectives. *Review of Economics and Political Science*, 8(6), 410-426.

Aydin, C. (2021). Modernleşme Teorisi Bağlamında Hindistan ve Pakistan Ekonomisi. *Asya Studies*, 5(18), 373-380.

Azevedo, M.L.N.D., ve Robertson, S.L. (2022). Authoritarian Populism in Brazil: Bolsonaro's Caesarism, 'Counter-Trasformismo' and Reactionary Education Politics. *Globalisation, Societies and Education*, 20(2), 151-162.

Babu, V.S., ve Vinitha, R. (2019). FDI and Make in India. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*.

Bacha, E. L. (1977). Issues and Evidence on Recent Brazilian Economic Growth. *World Development*, 5(1), 47-67.

Baer, W. (2014). *The Brazilian Economy: Growth and Development*. Lynne Rienner Publishers.

Bajpai, N. (2011). Global Financial Crisis, Its Impact on India and the Policy Response. *Columbia Global Centers South Asia*, (5), 13.

Bal, H. (2014). Siyaset Teroisinde "Otorite" Kavramı. *Turkish Studies*, (9/2).

Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F., ve Yılmaz, E. (2021). Problemlı İnternet Kullanımında Güncel Bir Risk Faktörü: Covid-19 Pandemisi. *Humanistic Perspective*, 3(1), 97-121.

Bansal, V. (2023). *India's Government Wants Total Control of the Internet*. [Erişim: 20.03.2024, <https://www.wired.com/story/indias-government-wants-total-control-of-the-internet/>]

Bardhan, P. (2010). *Awakening Giants, Feet of Clay: Assessing the Economic Rise of China and India*. Princeton University Press.

BBC News Türkçe. (2021). *Brezilya'da Covid Soruşturması: Devlet Başkanı Bolsonaro'nun "Cinayet" Dahil Bir Dizi Suçtan Yargılanması İstendi*. [Erişim: 20.03.2024, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58977123>]

Beeson, M. (2010). The Coming of Environmental Authoritarianism. *Environmental politics*, 19(2), 276-294.

Bezerra, M. (2020). Jair Bolsonaro's Diplomacy: Dismantling Traditional Foreign Policy of Brazil. *Cuadernos Iberoamericanos*, 8(3), 35-42.

Bhagat, R. B. (2012). A Turnaround in India's Urbanization. *Asia-Pacific Population Journal*, 27(2), 23-39.

Bhagwati, J., & Srinivasan, T. N. (2002). Trade and Poverty in the Poor Countries. *American Economic Review*, 92(2), 180-183.

Bhura, P., Jha, A., ve Umesh, M. (2023). GST in India: A Key Economic Reform. *International Journal of Management, Public Policy and Research*, 2(2), 107-118.

Biebricher, T. (2020). Neoliberalism and Authoritarianism. *Global Perspectives*, 1(1).

Bilgin, Hasret Dikici. (2018). Karşılaştırmalı Siyasal Rejimler, Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağncıoğlu (Ed.), *Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir, s. 175-191.

Birdsall, N., Torre, A. de la, ve Menezes, R. (2001). Washington Contentious: Economic Policies for Social Equity in Latin America. *Foreign Affairs*, 80(5), 167-168.

Bledsoe, A. (2019). Racial Antagonism and the 2018 Brazilian Presidential Election. *Journal of Latin American Geography*, 18(2), 165-170.

Boito, A., ve Randall, L. (1998). Neoliberal Hegemony and Unionism in Brazil. *Latin American Perspectives*, 25(1), 71-93.

Brown, W. (2015). *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution*. Mit Press.

Bruff, I. (2014). The Rise of Authoritarian Neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 26(1), 113-129.

Chang, J. (2023). Israel: How Does the Economic Miracle Able to Happen? *Advances in Economics, Management and Political Sciences*, 33, 85-93.

Chibber, V. (2003). *Locked in Place: State-Building and Late Industrialization in India*. Princeton University Press.

Chodorow-Reich, G., Gopinath, G., Mishra, P., ve Narayanan, A. (2020). Cash and the Economy: Evidence from India's Demonetization*. *The Quarterly Journal of Economics*, 135(1), 57-103.

Cornelissen, L. (2017). 'How can the people be restricted?': The Mont Pèlerin Society and the Problem of Democracy, 1947–1998. *History of European Ideas*, 43(5), 507-524.

Çetin, Ç. (2020). *Dünya Ekonomisinde Çin'in Yeri ve Türkiye İle Ticari İlişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Daly, T. G. (2020). Understanding Multi-directional Democratic Decay: Lessons from the Rise of Bolsonaro in Brazil. *The Law & Ethics of Human Rights*, 14(2), 199-226.

Datt, G., ve Ravallion, M. (2002). Is India's Economic Growth Leaving the Poor Behind? *Journal of economic perspectives*, 16(3), 89-108.

De Bondt, W. (2010). The Crisis of 2008 and Financial Reform. *Qualitative Research in Financial Markets*, 2(3), 137-156.

De Paula, L. F., ve Ferrari, F. (2015). A Critical Analysis of the Macroeconomic Policies in Brazil From Lula da Silva to Dilma Rousseff (2003-2014). *Brazilian Keynesian Review*, 1(2), 218-227.

Demiralp, S., ve Sayan Cengiz, F. (2023). "Biraderler Rejimi"nden "Zorba Biraderin Rejimi"ne: Otoriter Sağ Popülizm, Liberal Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet. *Alternatif Politika*, 15(2), 289-314.

Demirtaş, E. (2016). Otoriter Rejimler ve Bilginin Yönetimi. *Birikim*, 322, 27-31.

Demirtepe, M. T., ve Helvacı, A. N. (2015). Hayek ve Friedman Özelinde Neo-liberal Düşüncenin Muhafazakar Siyasete Etkisi: Thatcher Dönemi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 11(44), 181-199.

Deutsch, S. (2021). Populist Authoritarian Neoliberalism in Brazil: Making Sense of Bolsonaro's Anti-Environment Agenda. *Journal of Political Ecology: Case Studies in History and Society*, 28(1), 1-22.

Deveci, T. T. (2018). Neoliberal Politikaların Küresel Krize Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(2), 367-393.

Digitallearning Network. (2008). *11th Five Year Plan India's Education Plan!* [Erişim: 21.03.2024, <https://digitallearning.eletsonline.com/2008/03/11th-five-year-plan-indias-education-plan/>]

Dom, G., Samochowiec, J., Evans-Lacko, S., Wahlbeck, K., Van Hal, G., ve McDaid, D. (2016). The Impact of the 2008 Economic Crisis on Substance Use Patterns in the Countries of the European Union. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(1), 122.

Duckitt, J. (1989). Authoritarianism and group identification: A New View of An Old Construct. *Political Psychology*, 63-84.

Dwivedi, A. (2022). *'Make in India' a Work in Progress* [Erişim: <https://eastasiaforum.org/2022/02/03/make-in-india-a-work-in-progress/>]

Erbil, B. (2022). *Brezilya Federal Cumhuriyeti Ve Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetlerinin İstikrar Politikaları Siyasal Kültür Üzerinden Karşılaştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi) Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Escher, F. (2020). Class Dynamics of Rural Transformation in Brazil: A Critical Assessment of the Current Agrarian Debate. *Agrarian South: Journal of Political Economy*, 9(2), 144-170.

Evangelista, R., ve Bruno, F. (2019). WhatsApp and Political Instability in Brazil: Targeted Messages and Political Radicalisation. *Internet Policy Review*, 8(4), 1-23.

Fakheran, O. (2019). Economic Sanctions and Dental Public Health in Iran. *Journal of Oral Health and Oral Epidemiology*, 8(1), 52-54.

Filho, O. J. da S., ve Silva, M. C. (2020). Solidarity Policy in Defense of Life: A Hope in Brazil's Pandemic. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 9(4), 147-147.

Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.

Frankel, F. R. (2006). India's Political Economy, 1947-2004: *The Gradual Revolution* (2.).Oxford University Press.

Friedman, Milton (1962). *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press.

Gallo, E. (2022). Three varieties of Authoritarian Neoliberalism: Rule by the experts, the people, the leader. *Competition & Change*, 26(5), 554-574.

Gatauwa, J. M. (2014). The 2008 Global Economic Crisis and Public Expenditure: A Critical Review of the Literature. *Advances in Management and Applied Economics*, 4(2), 131.

Geddes, B. (1999). Authoritarian Breakdown: Empirical Test of a Game Theoretic Argument. *The Annual Meeting of The American Political Science Association*.

Ghosh, J. (2020). Hindutva, Economic Neoliberalism and the Abuse of Economic Statistics in India. *South Asia Multidisciplinary Academic Journal*, (24/25).

Gill, S. (2008). *Power and Resistance in the New World Order*. Springer.

Glaser, B. G., ve Strauss, A. L. (2017). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Routledge.

Glassman, J. (2009). Hegemony, R. Kitchin ve N. Thrift (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Oxford. s. 80-90.

Gramsci, A. (1971). *Selections From The Prison Notebooks*. International Publishers.

Gugliano, A., Jr, C. A. S., Stein, G. de Q., ve Suptitz, B. F. (2022). O Pesadelo Brasileiro: Conservadorismo, Neoliberalismo e Neoextrativismo Intenso. *Brasilia: Journal for Brazilian Studies*, 11(1), 105-127.

Gupta, A. (1989). The Political Economy of Post-Independence India. *The Journal of Asian Studies*, 48(4), 787-797.

Gültekin, H. (2023). A Critical Analysis of Neoliberalism in David Hare's *Stuff Happens* and *The Permanent Way*. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(3), 865-880.

Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.

Harvey, D. (2007). Neoliberalism as Creative Destruction. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 610(1), 21-44.

Hatipoğlu, Emre. (2018). Karşılaştırmalı Siyasal Rejimler, Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağnıcıoğlu (Ed.), *Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir, s. 153-166.

Hayek, F. A. (1944). *The Road To Serfdom*. University of Chicago Press.

Hoffmann, R. (2013). Inequality in Brazil: The Contribution of Pensions. *Latin American Research Review*, 48(2), 84-109.

Hunter, W. (2010). *The Transformation of the Workers' Party in Brazil, 1989–2009*. Cambridge University Press.

Hunter, W., ve Power, T. J. (2019). Bolsonaro and Brazil's Illiberal Backlash. *J. Democracy*, 30, 68.

Im, H. B. (1991). Hegemony and Counter-Hegemony in Gramsci. *Asian Perspective*, 123-156.

Iurtaikin, V. V., ve D'iakonova, N. A. (2002). Authoritarianism in the System of Attitudes of Russian and American College Students. *Russian Education and Society*, 44(10), 23-43.

Jaffee, D. M. (2008). *The U.S. Subprime Mortgage Crisis: Issues Raised and Lessons Learned*, [Erişim:21.03.2024,<https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/fd536977-5aeb-5ddf-8495-2d3330b86bc9/content>]

Jaffrelot, C. (2015). The Modi-Centric BJP 2014 Election Campaign: New Techniques and Old Tactics. *Contemporary South Asia*, 23(2), 151-166.

Jaiswal, K. K., ve Dubey, K. K. (2021). Impact of The Global Financial Crisis on The Indian Economy. *International Journal of Accounting, Business and Finance*, 1(1), 15-23.

Jenkins, R. (1999). *Democratic Politics and Economic Reform in India*. Cambridge University Press.

Kannan, N., Kumar, A., ve Lakshmi, P. (2020). A Study on Effectiveness of FDI on Unorganised Retail Sector of India. *ComFin Research*, 8(3), 45-49.

Kapadia, K. (2020). Notes Towards a Gramscian Analysis of a Pandemic Year in India. ———
— *Materialismo Storico* ——— *Rivista di Filosofia, Storia e Scienze Umane*, 9(2), 123-205.

Karahanoğulları, Y. (2010). Birleşik Krallık'ta Siyasi-İktisadi Dönüşüm ve Kamu Mali Krizi.
Ekonomik Yaklaşım, 21(77), 143-170.

Karli, H., ve Tanyaş, M. (2020). Pandemi Durumunda Tedarik Zinciri Risk Yönetimine İlişkin
Öneriler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 174-190.

Karluk, R. (1993). Dünya Ülkelerinde Özelleştirme Uygulamaları ve İngiltere İle Japonya
Örnekleri. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 59-78.

Karni, E. (1979). The Israeli Economy, 1973-1976: A Survey of Recent Developments and a
Review of an Old Problem. *Economic Development and Cultural Change*, 28, 63-76.

Kenzhetay, N. (2023). Çin'in Küresel Yükselişinin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Etkisi:
Enerji Politikası. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(4), 1-12.

Kliass, P. (2011). Lula's Political Economy: Crisis and Continuity. *NACLA Report on the
Americas*, 44(2), 19-22.

Kohli, A. (2004). *State-Directed Development: Political Power and Industrialization in the
Global Periphery*. Cambridge University Press.

Konwar, P. (2019). Women Empowerment in the Five Year Plans of India. Konwar, Paranan
(April, 2019). Women Empowerment in the Five Year Plans of India. *International Journal of
Research Culture Society*, 3(4), 64-69.

Kounalakis, M., ve Simonyi, A. (2011). The Hard Truth About Soft Power. *Perspectives on
Public Diplomacy. Paper*, 5, 5-47.

Kumar, R. (2023). The Rise of Developmental Statism in India: Focusing on the Resurgence
of State-owned Enterprises in the Modi Government's Infrastructure Development Strategy.
East and West Studies, 35(4), 57-82.

Kumar, S., ve Kansal, S. (2018). GST - Will It Boost Indian Economy? *Public Economics:
Taxation*.

- Ladak, L. A., Gallagher, R., Hasan, B. S., Awais, K., Abdullah, A., ve Gullick, J.** (2020). Exploring The Influence of Socio-Cultural Factors and Environmental Resources On The Health Related Quality of Life of Children and Adolescents After Congenital Heart Disease Surgery: Parental Perspectives From A Low Middle Income Country. *Journal of Patient-Reported Outcomes*, 4, 1-12.
- Laughland, O., ve Weaver, M.** (2014). *Indian Election Result: 2014 is Modi's Year as BJP Secures Victory*. [Erişim: 22.03.2024, <http://www.theguardian.com/world/2014/may/16/india-election-2014-results-live>]
- Leonard, D.** (2009). *Economy's Loss Was One Man's Gain*. [Erişim: 23.03.2024, <https://www.nytimes.com/2009/12/06/business/economy/06shelf.html>]
- Linz, J. J.** (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Lynne Rienner Publishers.
- Machado, M. R. D. A., ve Pimenta, R. D. M.** (2022). Authoritarian Zones within Democracy: Rule of Law in Contemporary Brazil. *Verfassung in Recht und Übersee*, 55(4), 441-458.
- Maerz, S. F.** (2019). Simulating Pluralism: The Language of Democracy in Hegemonic Authoritarianism. *Political Research Exchange*, 1(1), 1-23.
- Mahalanobis, P. C.** (1953). Some Observations on The Process of Growth of National Income. *Sankhyā: The Indian Journal of Statistics (1933-1960)*, 12(4), 307-312.
- Maimaitiaili, K.** (2020). Bağımsızlık Sonrası Çin İle Hindistan: İkili İlişkilerinin Gelişimi ve Avrasya Stratejisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 547-563.
- Maltezou, H. C., ve Lionis, C.** (2015). The Financial Crisis and The Expected Effects on Vaccinations in Europe: A Literature Review. *Infectious Diseases*, 47(7), 437-446.
- March, A. F.** (2003). From Leninism to Karimovism: Hegemony, Ideology, and Authoritarian Legitimation. *Post-Soviet Affairs*, 307-336.
- Memiş, H., Kara, M., ve Tayfur, L.** (2014). Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346.

- Meyer, E. P. N., ve Bustamante, T.** (2020). *Authoritarianism Without Emergency Powers: Brazil Under COVID-19*. [Erişim: 23.03.2024, <https://verfassungsblog.de/authoritarianism-without-emergency-powers-brazil-under-covid-19/>]
- Mises, L. V.** (1999). *Human Action: A Treatise on Economics*. Ludwig Von Mises Institute.
- Moehlecke, C.** (2021). Businessmen Support Amidst the Turmoil: The Second Year of Bolsonaro's Presidency in Brazil. *Revista de Ciencia Politica*, 41(2).
- Mollo, M. D. L. R., ve Saad-Filho, A.** (2006). Neoliberal Economic Policies in Brazil (1994–2005): Cardoso, Lula and The Need For a Democratic Alternative. *New Political Economy*, 11(1), 99-123.
- Montero, A. P.** (2012). *Brazilian Politics: Reforming a Democratic State in a Changing World*. Polity.
- Morais, L., & Saad-Filho, A.** (2012). Neo-Developmentalism and the Challenges of Economic Policy-Making under Dilma Rousseff. *Critical Sociology*, 38(6), 789-798.
- Muhammed, A.** (2015). Economic and Political Impact of Globalization on Africa. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (51), 107-126.
- Muthu, N.** (2015). Production and Growth of Major Crops in Indian Agriculture During 11th Five Year Plan Period. *International Journal of Applied Research*, 1, 458-460.
- Neri, M.** (2010). *The New Middle Class in Brazil: The Bright Side of the Poor*. Editora Saraiva.
- Nofal, S.** (2023). The Historical Roots of Neoliberalism: Origin and Meaning. *Brazilian Journal of Political Economy*, 43, 576-591.
- Nye Jr, J. S.** (2011). Power: Hard, Soft, and Smart. *The Encyclopedia of Peace Psychology*.
- Ocampo, J. A.** (2009). Latin America and The Global Financial Crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 33(4), 703-724.
- Ortega, F., ve Orsini, M.** (2020). Governing COVID-19 Without Government in Brazil: Ignorance, Neoliberal Authoritarianism, and The Collapse of Public Health Leadership. *Global Public Health*, 15(9), 1257-1277.

Öztürk, S., ve Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.

Panagariya, A. (2008). *India: The Emerging Giant*. Oxford University Press.

Pereira, L. C. B. (2003). Economic Reforms and Cycles of State Intervention. In *Democracy and Public Management Reform: Building the Republican State*. Oxford University Press. s. 25-40.

Pereira, L. C. B. (1990). Economic Ideologies and the Consolidation of Democracy in Brazil, D. Ethier (Ed.), *Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, Latin America and Southeast Asia*, Palgrave Macmillan UK, London. s. 197-213.

Pınar, İ. (2013). Hegemony and Crisis in Global Political Economy: The Importance of Legitimacy. *Journal of International Affairs*, 18(4), 29-45.

Pinho, C. E. S. (2023). Development Projects, Models of Capitalism, and Political Regimes in Brazil, 1988–2021. *Latin American Perspectives*, 50(1), 80-97.

Pinto, M. S. (2023). Media and Authoritarianism: Review of Modi’s India by C. Jaffrelot. *Media Asia*, 50(1), 135-140.

Planning Commission Government of India. (2002). *Tenth Five Year Plan 2002-2007*. [Erişim: 24.03.2024, https://www.niti.gov.in/sites/default/files/2023-08/10th_vol1.pdf]

Planning Commission Government of India. (2008). *Eleventh Five Year Plan 2007-2012 Inclusive Growth*. [Erişim: 24.03.2024, https://www.niti.gov.in/sites/default/files/2023-08/11th_vol1.pdf]

Planning Commission Government of India. (2013). *Twelfth Five Year Plan (2012–2017) Faster, More Inclusive and Sustainable Growth* [Erişim: 24.03.2024, https://www.niti.gov.in/sites/default/files/2023-08/12fyp_vol1.pdf]

Plescau, I. (2017). Monetary Policy Before and After The Financial Crisis: Evidence From Inflation Targeting Countries in Central and Eastern Europe. *Studies and Scientific Researches. Economics Edition*,(25), 48.

Reinhart, C. M., ve Rogoff, K. S. (2009). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.

Roberts, A. S. (2021). Abolishing India's Planning Commission: The Results After Five Years. *Public Administration Review* 81(4): 799-805.

Robinson, W. I. (1996). *Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention, and Hegemony* (No. 48). Cambridge University Press.

Rochon, T. R., ve Mitchell, M. J. (1989). Social Bases of the Transition to Democracy in Brazil. *Comparative Politics*, 21(3), 307-322.

Rodrik, D., ve Subramanian, A. (2005). From "Hindu Growth" to Productivity Surge: The Mystery of the Indian Growth Transition. *IMF Staff Papers*, 52(2), 193-228.

Roy, T. (2011). *The Economic History of India 1857-1947*. Oxford University Press.

Sader, E. (2011). *The New Mole: Paths of the Latin American Left*. Verso Books.

Santana, J. V., Fernandez, C. B., ve De Jesus Pinheiro Ferreira, B. (2018). Neoliberalism, Reduction of Social Rights, and Social Services in Brazil. *Journal of Human Rights and Social Work*, 3(3), 128-137.

Schincariol, V. E., ve Yeros, P. (2019). The Political Economy of 'Impeachment' in Brazil: An Assessment of The Temer Interlude (2016-2018). *Revista Galega de Economía*, 28(1), 73-90.

Schuh, A. (2012). Strategic Responses to the Global Financial and Economic Crisis in Central and Eastern Europe – The Foreign Multinational Company Perspective, R. Van Tulder, A. Verbeke, ve L. Voinea (Ed.), *New Policy Challenges for European Multinationals(Progress in International Business Research, Vol. 7)*, Emerald Group Publishing Limited, Leeds, s. 393-419.

Sen, S. (2019). *Jobless Growth in India during the 12th Five Year Plan (2012-2017)*. Rochester, NY.

Sethuramalingam, V., Selwyn Stanley, ve S. Sathia. (2011). The Five Year Plans In India: Overview of Public Health Policies. *Associate Editor*, 42.

Smith, A. (2016). *The Wealth Of Nations (1. bs)*. İstanbul: Karbon Kitaplar.

Søndergaard, N. (2023). Between Markets and Barracks: The Economic Policy Narrative of Brazilian Authoritarianism. *Latin American Perspectives*, 50(1), 64-79.

Stocker, B. (2018). Foucault On Two Types of Neoliberalism: Ordoliberalism and Anarcholiberalism, Along With European Historical Roots. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 187-211.

Strange, S. (1987). The Persistent Myth of Lost Hegemony. *International Organization*, 41(4), 551-574.

Tullo, A. (2019). Bolsonaro to Take Brazil in A New Direction. *C&EN Global Enterprise*, 97(2), 41-41.

Türkoğlu, O. (2011). Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 101-118.

Uçkaç, A. (2017). Kapitalizmin Üçüncü Krizi Karşısında Türkiye Ekonomisi. *Çalışma ve Toplum*, 2(53), 645-666.

Uysal, S. (2016). Neo-liberal ve Heterodoks Politikalar Kapsamında Arjantin Ekonomisi. *The Journal of Academic Social Sciences*, 30(30), 549-563.

Vijayaraghavan, D. P. (2017). A Study on the Impact of Gst in Indian Economy. *IOSR Journal of Economics and Finance*, 08(02), 06-08.

Viscardi, J. M. (2020). Fake News, True and Lie According to Jair Bolsonaro's Twitter Account. *Trabalhos em linguística Aplicada*, 59, 1134-1157.

Vural, I. E. (2017). Financialisation in Health Care: An Analysis of Private Equity Fund Investments in Turkey. *Social Science & Medicine*, 187, 276-286.

Wallerstein, I. (2011). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (Vol. 1). Univ of California Press.

Widmalm, S. (1999). Decentralisation and Development: The Effects of the Devolution of Power on Education in India. *The POVERTY Conference 2001*, 96-112.

Windsor, L. C. (2022). Bias in Text Analysis for International Relations Research. *Global Studies Quarterly*, 2(3), ksac021.

Yarar, H. (2021). *Siyasi İstikrarsızlıklar Ülkesi: Brezilya*. [Erişim: 25.03.2024, <https://www.kureselsiyaset.org/siyasi-istikrarsizliklar-ulkesi-brezilya/>]

Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.

Yetgin, M. A. (2020). Koronavirüsün Borsa İstanbul'a Etkisi Üzerine Bir Araştırma ve Stratejik Pandemi Yönetimi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 324-335.

Yılmaz, M. L., ve Keskin, H. A. (2018). Keynes Versus Hayek: On The Appropriateness of Government Intervention in Markets. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(18), 166-176.

Yildirim, O., ve İpek, İ. (2020). Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2020(52), 69-94.